

Romuald Jończy

Nataliia Boichuk

Raport
z rozpoznawczych badań mikrospisowych
wykonanych w ramach projektu pt.
„Wypracowanie rozwiązań służących
przeciwdziałaniu migracji osób młodych
z terenów dotkniętych depopulacją”

Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju
Uniwersytetu Opolskiego

Opole 2025

Spis treści

Wprowadzenie	3
Rozdział 1. Metodyka badań	14
Rozdział 2. Rozmiary nierejestrowanego wyludnienia a struktura demograficzna realnie zamieszkałych	30
2.1. Dane meldunkowe a rzeczywista liczba mieszkańców	30
2.2. Struktura wieku i płci osób faktycznie zamieszkujących badane miejscowości	36
2.3. Obserwowane napływy i odpływy z badanych wsi w ostatnich dwóch latach	60
2.3.1. Wyjazdy na stałe za granicę	60
2.3.2. Napływ ludności do badanych wsi	61
Rozdział 3. Zatrudnienie w kraju i zagraniczna migracja zarobkowa w badanej populacji ludności wiejskiej	62
3.1. Zatrudnienie w kraju i za granicą wśród mieszkańców badanych miejscowości.	62
3.2. Zróżnicowania w zakresie zatrudnienia między badanymi miejscowościami	64
3.3. Zatrudnienie w kraju i za granicą w układzie płci i wieku	68
3.4. Aktywność zawodowa grupy wieku 18-25 lat	75
Rozdział 4. Inne badane zagadnienia	81
4.1. Aktywność gospodarcza na terenie badanych wsi	81
4.2. Zatrudnienie cudzoziemców	82
4.3. Osoby rozpoczynające emigrację zarobkową w ostatnich latach	83
4.4. Osoby kończące zatrudnienie za granicą	84
4.5. Zmiana liczby mieszkańców pracujących w kraju	85
4.6. Odległość wsi od ośrodków lokalnych i regionalnych	85
4.7. Połączenia komunikacyjne	87
4.8. Położenie wsi przy różnego rodzaju drogach	87
4.9. Sklepy	88
Podsumowanie i wnioski	90
Rekomendacje badań	101
Wykaz źródeł i literatury	105
Spis tabeli	111
Spis rysunków	112
Aneks	114

Wprowadzenie

Badacze zajmujący się diagnozowaniem sytuacji ludnościowej w Polsce, a w szczególności koncentrujący się na współczesnych migracjach w Polsce, zwracają uwagę na jeden z głównych, mających trwały charakter problemów metodologicznych i pomiarowych, związany z niedoszacowaniem migracji zagranicznych i wewnętrznych. Ten problem sygnalizowano już w odniesieniu do migracji zagranicznych w opracowaniach powstałych w okresie transformacji ustrojowej (Kędelski 1990), natomiast szerzej uwidoczniły go zwłaszcza opracowania Barbary Sakson (2001), Romualda Jończygo (2003, 2010, 2014, 2022), Marka Kupiszewskiego z zespołem (2003), Przemysława Śleszyńskiego (2005, 2011) oraz Jakuba Bijaka z zespołem (2007)¹. Problem ten nie dotyczy wyłącznie Polski, gdyż na kwestię różnic w pomiarze wielkości strumieni migracji w różnych krajach wskazuje się od dość dawna (Nam i in. 1990) także w państwach rozwiniętych pod względem infrastruktury zbierania danych administracyjnych o ludności (Rees i Kupiszewski 1999).

W warunkach polskich zjawisko migracji nierejestrowanej i wiążącego się z nią „niewidzialnego” wyludnienia (tzn. nierejestrowanego oficjalnymi danymi) najwcześniej stało się silnie widoczne na obszarze województwa opolskiego i części województwa śląskiego. Było to związane z migracjami Ślązaków pochodzenia niemieckiego, których masowe migracje (dzięki warunkom prawnym w Niemczech) dokonywały się jeszcze przed transformacją ustrojową² oraz w jej trakcie i pozostawały w większości niezarejestrowane. Identyfikacji i pomiarowi tego zjawiska w warunkach województwa opolskiego – początkowo dotyczącego głównie osób pochodzenia niemieckiego, a po akcesji do UE również innych mieszkańców³ – temu

---

¹ Zob. szerzej: A. Dolińska, R. Jończy, P. Śleszyński (2021). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

² Chodzi o wyjazdy oparte na przepisach dotyczących tzw. późnego przesiedlenia (Spaetaussiedlung). Patrz szerzej w R. Jończy (2003). *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*, Opole.

³ Dotyczy to niewymeldowywania się wyjeżdżających z Polski a jednocześnie zameldowywania się w Niemczech (lub – zwłaszcza po akcesji do UE – w innych państwach). W wyniku tego różnice pomiędzy liczbą zarejestrowanych w Niemczech imigrantów (czy raczej późnych przesiedleńców) z Polski a liczbą zarejestrowanych w Polsce emigrantów do Niemiec były w kluczowym dla tej emigracji okresie lat 1988–1990 nawet dwudziestokrotne. Spowodowało to też, że zachodniej części Górnego Śląska (obszarze poniemieckim, z którego ludność – uznana w PRL za polską – nie została po wojnie wysiedlona). Ta nierejestrowana a definitywna migracja objęła od kilkunastu do kilkudziesięciu procent mieszkańców (średnio 20-26%), w znacznej części nadal pozostających w polskich rejestrach meldunkowych. Sprawilo to również, że na tym obszarze dane meldunkowe pozostawały (pod koniec XX i na początku XXI w.) w największej rozbieżności z rzeczywistością. Zob. Szerzej

m.in. zagadnieniu poświęcono pierwsze dwa obszerniejsze badania Romualda Jończego (Jończy 2003, 2006)⁴, realizowane metodą mikrospisów.

Jednak ogromne błędy w pomiarze spisowym i konsekwencje wynikające z przyjęcia nie tylko danych meldunkowych, ale i spisowych, uwidoczniło najobszerniejsze z tych – opolskich – badań przeprowadzone na koniec roku 2006 (Jończy 2008, 2010). Poddano wtedy starannemu badaniu mikrospisowemu wybrane losowo 55 miejscowości województwa. Uzyskane wyniki zestawiono z wynikami spisu i sporządzonej w oparciu o dane spisowe wyjątkowej w skali kraju (bo opracowanej w podziale na wsie) prognozy demograficznej. Uzyskane wyniki przedstawione w tabeli 1 mogą prowadzić do głębokiej refleksji nad celowością wykorzystywania danych spisowych i meldunkowych do analiz w układach przestrzennych oraz badaniach lokalnych i regionalnych. Warto przy tym podkreślić, że pomiarów dokonano wprawdzie w czasie (koniec 2006 roku), kiedy miejscowości Opolszczyzny zamieszkane przez ludność śląską były wprawdzie „dotknięte” silnymi procesami migracji zewnętrznych, ale dane nie były jeszcze silnie zakłócone poakcesyjną migracją zagraniczną, a przede wszystkim migracją młodzieży do dużych miast, która nasiliła się po około 2008 roku.

Niemniej jednak warto zaznaczyć, że już wtedy problem polegający na rozbieżności danych spisowych i opartych na nich prognoz z rzeczywistością ustaloną w toku badań terenowych nie tyczył się jedynie wsi zamieszkałych przez Ślązaków, ale był (z kilkoma wyjątkami) już wtedy regułą także w grupie miejscowości zamieszkałych przez ludność posiadającą jedynie polskie obywatelstwo.

---

m.in. w R. Jończy (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Opole-Wrocław: Wydawnictwo Instytut Śląski.

⁴ Chodzi o publikację wymienioną w przypisie 2 oraz pracę R. Jończy (2006). *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy*. Opole: Instytut Śląski.

Tabela 1. Ustalona liczba mieszkańców badanych wsi w kontekście wyników NSP w 2002 roku i „zagrożenia demograficznego” zawartego w prognozach demograficznych

Miejscowość	Liczba mieszkańców wg NSP	Przewidywany ubytek migracyjny do 2020 r.	Prognozowana liczba mieszkańców w 2020 r.	Liczba mieszkańców w 2006* w świetle badań terenowych	Różnica pomiędzy prognozowaną liczbą mieszkańców w 2020 r. a liczbą mieszkańców w 2006 r. ustaloną w badaniach terenowych	Stosunek liczby ludności w 2006 r. w świetle badań terenowych do liczby mieszkańców według NSP	Stosunek liczby ludności w 2006 r. w świetle badań terenowych do prognozowanej liczby mieszkańców w 2020 r. – 100%
Biestrzykowice	491	33	458	413	45	84,1%	-9,8%
Bogacica	1625	124	1501	1042	459	64,1%	-30,6%
Brzeziny	318	21	297	298	-1	93,7%	0,3%
Brzęczkowice	66	4	62	55	7	83,3%	-11,3%
Chrzelice	677	54	623	491	132	72,5%	-21,2%
Dalachów	1314	87	1227	1096	131	83,4%	-10,7%
Dobieszowice	536	27	509	358	151	66,8%	-29,7%
Dzielów	236	14	222	198	24	83,9%	-10,8%
Dzierżkowice	172	12	160	147	13	85,5%	-8,1%
Folwark	261	22	239	235	4	90,0%	-1,7%
Głuszyna	852	56	796	841	-45	98,7%	5,7%
Gola	246	16	230	238	-8	96,7%	3,5%
Grabin	643	43	600	572	28	89,0%	-4,7%
Grocholub	429	28	401	311	90	72,5%	-22,4%
Idzikowice	789	54	735	744	-9	94,3%	1,2%
Januszkowice	1080	103	977	712	265	65,9%	-27,1%
Jarnołów	485	33	452	433	19	89,3%	-4,2%
Jaśkowice	279	11	268	247	21	88,5%	-7,8%
Knieja	337	26	311	253	58	75,1%	-18,6%
Kobiela	342	25	317	343	-26	100,3%	8,2%
Koperniki	747	45	702	594	108	79,5%	-15,4%
Kotłarnia	757	53	704	571	133	75,4%	-18,9%
Kraśków	613	20	593	441	152	71,9%	-25,6%
Ligota Górna	106	3	103	82	21	77,4%	-20,4%
Ligota Książęca	407	26	381	333	48	81,8%	-12,6%
Ligota Prószkowska	880	82	798	671	127	76,3%	-15,9%
Lipowa	482	34	448	369	79	76,6%	-17,6%
Lubienia	421	17	404	335	69	79,6%	-17,1%
Łaziska	602	49	553	460	93	76,4%	-16,8%
Łącznik	1310	122	1188	871	317	66,5%	-26,7%
Łukowice Brzeskie	521	32	489	409	80	78,5%	-16,4%
Mąkoszyce	843	59	784	833	-49	98,8%	6,3%
Narok	812	55	757	592	165	72,9%	-21,8%
Niwki	128	10	118	101	17	78,9%	-14,4%
Nowa Wieś	251	10	241	249	-8	99,2%	3,3%
Olszanka	448	30	418	379	39	84,6%	-9,3%
Pielgrzymów	72	4	68	79	-11	109,7%	16,2%
Pokrzywnica	857	68	789	622	167	72,6%	-21,2%
Popielów	2346	231	2115	1416	699	60,4%	-33,0%
Prądy	445	30	415	272	143	61,1%	-34,5%
Raków	451	29	422	352	70	78,0%	-16,6%
Rzymkowice	594	37	557	494	63	83,2%	-11,3%
Staniszcze Małe	1162	106	1056	768	288	66,1%	-27,3%
Świerkle	567	59	508	359	149	63,3%	-29,3%
Wasilowice	197	16	181	129	52	65,5%	-28,7%
Wilemowice	120	8	112	116	-4	96,7%	3,6%
Wojciechów	865	56	809	650	159	75,1%	-19,7%
Wódka	210	13	197	159	38	75,7%	-19,3%
Wróblin	456	17	439	374	65	82,0%	-14,8%
Zakrzów	1067	104	963	929	34	87,1%	-3,5%
Zofijówka	69	5	64	68	-4	98,6%	6,3%
Żlinice	719	48	671	575	96	80,0%	-14,3%
Żużela	562	29	533	499	34	88,8%	-6,4%
Razem	31265	2300	28965	24178	4787	77,3%	-16,5%

Źródło: Jończy 2010.

Spójrzmy na zestawione w tabeli dane. Według NSP 2002 zestawione w tabeli miejscowości⁵ w 2002 roku liczyły 31 265 mieszkańców. Liczba ta według prognozy demograficznej miała się zmniejszyć do 28 965 osób w 2020 roku. Tymczasem badania terenowe ustaliły, że liczba mieszkańców tych miejscowości już na koniec 2006 roku wynosiła zaledwie 24 178 osób i to przy wliczeniu do grupy stałych mieszkańców osób stale pracujących za granicą. Zatem już w 2006 roku, jeszcze przed sporządzeniem prognozy, w badanych wsiach mieszkało o 16,5% mniej osób niż (jak zakładały i przed czym ostrzegały prognozy) miało ich być (po kilkunastoletnim zmniejszaniu się liczby mieszkańców) w roku 2020. Innymi słowy, jeszcze przed sporządzeniem prognozy ludności brakowało kilkakrotnie więcej mieszkańców niż miał wynieść ubytek, do którego miało dojść w kilkunastu latach i przed którym prognoza ostrzegała. W szeregu miejscowości rozbieżności te są znacznie większe. Co istotne, brakuje jakichkolwiek przesłanek, aby sądzić, że do „spadku” liczby mieszkańców doszło między 2002 a 2006 rokiem. Trudno też podważać metodykę prognozy przygotowanej przez doświadczonych demografów. Ogromne rozbieżności wynikają z tego, że **nierzetelne są nie prognozy, ale wykorzystywane w nich dane spisowe**. Co ważne, mimo że zestawienie danych dotyczy okresu przed dwoma ogromnymi procesami migracji (migracją poakcesyjną za granicę i migracją edukacyjno-definitywną „na studia” do dużych miast), to już wtedy to zjawisko nie dotyczyło jedynie wsi zamieszkałych przez Ślązaków-autochtonów (choć w ich przypadku jest wyraźniejszy), ale całości obszarów wiejskich województwa. Nietrudno też dojść do wniosku, że tego rodzaju (choć niekoniecznie rozmiaru) nieścisłości już wtedy dotyczyły najprawdopodobniej także innych obszarów Polski, choć należy przypuszczać, że do powstania powszechnego zjawiska nierejestrowanej migracji definitywnej na obszarach peryferyjnych kraju doszło dopiero później, po nasileniu migracji poakcesyjnej i zwłaszcza – po nasileniu migracji „na studia” do dużych miast Polski.

Wracając do ogólnego kreślenia sytuacji iluzji ludnościowej należy podkreślić, że pod koniec lat 80. XX wieku, wraz z upadkiem reżimu wyjazdowo-paszportowego nastąpił wyraźny spadek jakości danych migracyjnych, dotyczących zarówno migracji zewnętrznych (których kolejne nasilenie miało miejsce po akcesji Polski do Unii

---

⁵ W zestawieniu pominięto miejscowości Pilszcz i Goszowice z uwagi na fakt, że w trakcie spisu powszechnego ich obszar był interpretowany inaczej, niż w badaniach.

Europejskiej), jak i wewnętrznych. Nasilenie zagranicznych ruchów migracyjnych nie było bowiem jedynym czynnikiem wyludnienia. Drugi istotny czynnik stanowiły migracje wewnętrzne, które wzmogły się prawdopodobnie od końca lat 90-tych a stały się masowe najprawdopodobniej około dekadę później. Spowodowały one przemieszczanie się coraz większej części młodych osób na studia do dużych ośrodków akademickich, cechujących się szerszą ofertą kształcenia, ale przede wszystkim nieproporcjonalnie szybszym rozwojem i lepszą ofertą rynku pracy (Jończy, Rokita-Poskart. Tanas 2013; Dolińska, Jończy, Śleszyński 2020).

Zwiększenie naborów na studia publiczne i powstanie uczelni prywatnych sprawiły, że studia zaczęto podejmować masowo i odsetek studiujących wzrósł kilkakrotnie. Jednocześnie spowodowało to nadwyżki strukturalne (nadmiar osób z wyższym wykształceniem) na peryferyjnych rynkach pracy, co skłaniało młodzież do pozostawania – po ukończeniu studiów – w dużych miastach. Ten nierejestrowany wewnętrzny drenaż młodzieży, pozostający poza pomiarem statystyki i dokonujący się w kierunku peryferie-centra nasilił się prawdopodobnie jeszcze bardziej po roku 2008, kiedy to z jednej strony obniżyła się opłacalność pracy za granicą (kryzys europejski, spadek kursu euro i funta, relatywnie dobry rozwój gospodarki polskiej), z drugiej zaś pogłębiły się dysproporcje rozwojowe w układzie przestrzennym Polski pomiędzy dużymi ośrodkami regionalnymi a peryferiami. Istotne znaczenie w nasileniu migracji „na studia” miało również to, że wraz z umasowieniem studiów i – nieco późniejszym – zmniejszeniem liczebności roczników wchodzących w dorosłość (ale przy ciągle dużych pojemnościach absorpcyjnych uczelni), edukacja w dużych ośrodkach akademickich i uważanych za najlepsze uczelnie zaczęła być łatwiej dostępna dla młodzieży z peryferii (Jończy 2017, Jończy 2020). Peryferie będą w tym opracowaniu rozumiane umownie jako niemetropolitalne obszary cechujące się spowolnionym rozwojem⁶ (Jończy 2024).

Skutkiem obu tych procesów: 1) zagranicznej emigracji transformacyjnej i poakcesyjnej oraz 2) utrwalającej się z czasem migracji wewnętrznej „na

---

⁶ Podobnie jak w równoległym raporcie przyjęto takie umowne – sformułowane na potrzeby niniejszego opracowania – pojęcie peryferii jako obszarów położonych poza głównymi centrami rozwojowymi, czy na zewnątrz nich. Autor przyjmuje, że z perspektywy demograficznej i rozwojowej stanowią je również mniejsze ośrodki regionalne cechujące się depopulacją i wolniejszym rozwojem. Podejście takie nie jest w pełni zbieżne z niektórymi sposobami definiowania i rozumienia peryferii. Jest jednak niewątpliwie spójne – zwłaszcza wobec kontekstu badanego problemu, którym jest dysharmonia rozwoju kraju – z rozumieniem peryferii jako „czegoś mniej ważnego” lub „czegoś, co nie jest głównym przedmiotem ani tematem” [rozwoju – R.J.] – jak traktuje to Słownik Języka Polskiego. Zob. szerzej Jończy 2024.

studia” jest postępujące wyludnienie peryferyjnych obszarów kraju czy raczej, inaczej to określając⁷, większości obszaru kraju poza aglomeracjami dużych i/lub dobrze rozwijających się miast. Szczególną siłę „zasysania” młodzieży miało pięć dużych i dobrze rozwijających się obszarów metropolitalnych kraju, określanych mianem „Wielkiej Piątki” (Warszawa, Wrocław, Kraków, Trójmiasto, Poznań)⁸.

Ze względu na raczej powszechne niedokonywanie wymeldowania⁹ przez osoby dokonujące migracji wewnętrznych i zagranicznych, procesy migracyjne i wywołane nimi zmiany ludnościowe pozostają niedoszacowane zwłaszcza w młodszych (najbardziej mobilnych) kategoriach wieku ludności oraz na obszarach peryferyjnych – poza wielkimi aglomeracjami, skąd głównie dokonuje się migracja. Jest to szczególnie istotny problem w sferze nie tylko diagnostyki demograficznej, ale gospodarczo-społecznej, zwłaszcza dotkliwy w zakresie formułowania wniosków dla celów praktycznych i polityki (równoważenia) rozwoju. Różnego rodzaju **diagnozy, strategie i inne dokumenty, dotyczące polityki demograficznej i szerzej polityki rozwoju, formułowane są bowiem w oparciu o nierzeczywiste dane statystyki ludnościowej bazujące na administracyjnych zameldowaniach, lub podobnie ułomnych danych spisowych**¹⁰. Stąd też kluczowym wyzwaniem badawczym staje się ustalenie

---

⁷ Pewne uwagi na ten temat sformułowano w równoległym raporcie – R. Jończy, K. Romaniszyn (2025), *Migracje młodzieży z obszarów peryferyjnych na studia do dużych ośrodków regionalnych. Raport z rozpoznawczych badań studiów przypadku*. Uniwersytet Opolski, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych, Opole-Warszawa 2025.

⁸ Zob. szerzej w Dolińska, Jończy, Śleszyński 2020.

⁹ Nie ma bezpośrednich bodźców prawnych, ekonomicznych ani innego rodzaju, aby dokonywać wymeldowania przy wyjeździe. W dodatku zarówno w przypadku osób wyjeżdżających za granicę, jak i w przypadku migracji wewnętrznych, osoby posiadające status mieszkających w Polsce na obszarze peryferyjnym posiadają różnego rodzaju uprzywilejowanie bądź mogą odnosić korzyści m.in. związane z ubezpieczeniem pojazdów, dostępem do różnego rodzaju programów, możliwościami zakupu nieruchomości itd.

¹⁰ Podstawowy problem w interpretacji danych spisowych polega na tym, że, jak dowiodły odpowiednie badania (Jończy 2006, 2010), spis nie przewiduje pomiaru nierejestrowanej emigracji definitywnej. Osoby trwale nieobecne (ale niewymeldowane) są z reguły „mierzone” jako przebywające czasowo za granicą (powyżej 12 lub powyżej 3 miesięcy). Część badaczy na podstawie tego traktuje tę grupę jako emigrantów zarobkowych, podczas gdy badania z Opolszczyzny dowiodły, że są to osoby przebywające stale za granicą od kilkudziesięciu lub przynajmniej kilkunastu lat i tam również zameldowane. Co również istotne, realna migracja zarobkowa za granicę obejmująca osoby, co jakiś czas przyjeżdżające do miejsca zamieszkania w Polsce umyka prawie całkowicie pomiarowi spisowemu, bo osoby te nie kwalifikują się do żadnej grupy rejestrowanej (w spisie) jako migranci. W przypadku województwa opolskiego skutkowało to w pewnym okresie tym, że opierając się na wynikach spisu z 2002 roku, trwale nieobecnych (niewymeldowanych migrantów stałych / emigrantów zawieszonych) traktowano jako migrantów czasowych – zarobkowych, zaś podobna liczbowa grupa migrantów zarobkowych nie była mierzona. Prowadziło to do zasadniczych błędów w ocenie sytuacji demograficzno-gospodarczej – m.in. przeszacowania liczby ludności oraz przyjmowania jako rzeczywistych zaniżonych wskaźników *per capita*.

faktycznej liczby i struktury ludności na różnych obszarach. Brak tej wiedzy utrudnia zarówno diagnozy, jak też, w konsekwencji, prognozy rozwoju poszczególnych jednostek terytorialnych, będących przedmiotem zarządzania: gmin, powiatów i województw.

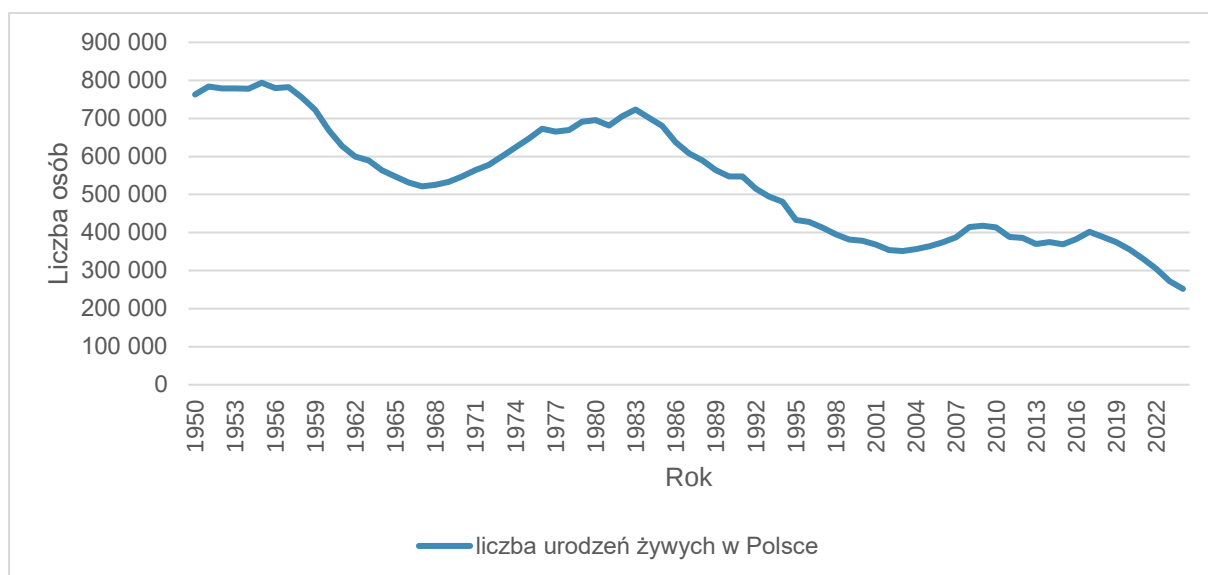
Uzupełnić należy, że migracje nie są jedyną przyczyną wyludnienia. Depopulacja kraju postępuje również w wyniku silnego spadku liczby urodzeń, który dokonał się w okresie między połową lat 80. XX wieku a początkiem XXI wieku¹¹ – patrz rys.1. Obserwując zmiany liczby urodzeń, należy zwrócić uwagę, że kontynuacją trendu z ostatniego piętnastolecia XX wieku jest kolejny – skokowy – spadek liczby urodzeń w ostatnich kilku latach, początkowo interpretowany jako wpływ pandemii Covid-19, ale w gruncie rzeczy związany z zakończeniem urodzeń w grupie rodziców z licznych roczników ostatniego wyżu demograficznego (roczniki do końca lat 70. do połowy 80. XX wieku), a także ze zmianami stylu życia i celów życiowych roczników młodszych – tzw. pokolenia Z. Pomiar urodzeń nie oddaje również dobrze sytuacji w układzie przestrzennym kraju, bo rejestracja urodzeń (w związku z przemieszczeniami rodziców) odbywa się w dużej mierze poza obszarem właściwego pobytu rodziców. Spadki liczby urodzeń w miejscowościach peryferyjnych są realnie – głównie ze względu na małą liczbę młodych kobiet – dużo większe niż zmiany rejestrowane w układzie kraju czy regionów. Mimo, że problem ten nie był przedmiotem systematycznych badań autorów, to niejednokrotnie przy okazji badań (studiów przypadków miejscowości) rejestrowano zmiany w liczbie urodzeń wielokrotnie większe, niż mierzone oficjalnie dla Polski i poszczególnych regionów. Niekiedy było to dwudziesto-trzydziestokrotne zmniejszenie liczby urodzeń¹² w stosunku do okresu pierwszego wyżu demograficznego po II wojnie światowej. Co istotne, pięcio- do sześciokrotne spadki liczby urodzeń rejestrowano również w miejscowościach charakteryzujących się relatywnie dobrym rozwojem i jakością życia¹³.

---

¹¹ Redukcja liczby urodzeń z około 700 tys. dzieci na początku lat osiemdziesiątych XX wieku do około 350 tys. dwadzieścia lat później.

¹² Np. miejscowości Bierawa, Stary Grodków, Branice w województwie opolskim. Co istotne, dwie ostatnie z tych wsi nie były zamieszkałe przez ludność śląską. Nie można ich zatem uważać za specyficzne z tego powodu – tzn., że spadek urodzeń ma związek z wyjazdami do Niemiec osób pochodzenia niemieckiego.

¹³ Dotyczy to np. cechujących się wysokim poziomem życia miejscowości Krośnica i Borycz na Opolszczyźnie. Miejscowość Krośnica pod koniec lat 90-tych XX wieku kilkakrotnie wygrywała konkursy regionalne „Piękna wieś”, zajęła też drugie miejsce w ogólnopolskim konkursie tego typu. Jednocześnie we wsi tej zarejestrowano pięciokrotny spadek liczby urodzeń w okresie od czasu po drugiej wojnie światowej do początku XXI wieku.

Rysunek 1. Zmiana liczby urodzeń żywych w Polsce w latach 1950-2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

W sumie zatem (przed przystąpieniem do projektu) dysponowano już pewną wiedzą i przypuszczeniami dotyczącymi rzeczywistej skali i struktury wyludnienia obszarów peryferyjnych, położonych poza aglomeracjami dużych miast regionalnych. W świetle badań realizowanych w szczególności na obszarze województw opolskiego i dolnośląskiego¹⁴, zwłaszcza zaś na terenach niezamieszkałych przez ludność śląską (i w związku z tym niespecyficznych), można było sądzić, że:

1. Realnie na **obszarach peryferyjnych występuje powszechnie zjawisko depopulacji istotnie większej, niż rejestrują to oficjalne dane. Duża skala nierejestrowanego wyludnienia cechuje wsie oraz małe i średnie miasta (do wielkości małego ośrodka regionalnego), przy czym ma miejsce wyraźna feminizacja odpływu ze wsi, zwłaszcza peryferyjnie położonych oraz zamieszkałych przez ludność nieposiadającą silnych więzi regionalnych.**
2. **Głównym rodzajem odpływu migracyjnego z peryferii w ostatnich (przynajmniej piętnastu) latach są bezpowrotne migracje młodzieży „na studia”.**

Niemniej jednak miarodajna wiedza na ten temat nie pochodziła z badań prowadzonych na terenie całego kraju. Badania w sposób usystematyzowany i

¹⁴ Oprócz tych dwóch obszarów przeprowadzono jeszcze kilkadziesiąt badań mikrospisowych dotyczących pojedynczych wsi w innych województwach m.in. śląskim, łódzkim, wielkopolskim, lubuskim, lubelskim, podkarpackim, zachodniopomorskim.

jednolity prowadzono jedynie w Polsce południowo-zachodniej, oraz – w zakresie wyjazdów młodzieży na studia – w województwie świętokrzyskim (Kiniorska, Brambert 2021). Ponadto w sposób niekompleksowy – w formie prac magisterskich lub innych pod kierunkiem autora – wykonano dziesiątki studiów przypadków dotyczących wsi, maturzystów oraz młodzieży studiującej na innych obszarach kraju. Mimo wynikających z tych prac poszlak należało się spodziewać, że sytuacja na obszarach np. Polski Wschodniej może przedstawiać się inaczej ze względu m.in. na mniejsze wsie, rzadszą sieć infrastruktury transportowej, oraz – zwłaszcza – przez pewną część ludności nadal prowadzącą niewielkie gospodarstwa rolne.

Stąd też, przystępując do prac w ramach projektu pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”, uznano, że dwie spośród trzech¹⁵ zaplanowanych analiz wstępnych poświęci się kwestii uzupełnienia wiedzy na temat wyludnienia. Uznano to za istotne z przynajmniej trzech powodów.

Po pierwsze **prowadzone wcześniej badania mikrospisowe**, zwłaszcza zaś te realizowane w ramach odrębnych projektów badawczych w województwach opolskim, dolnośląskim oraz w powiecie nyskim, **wskazywały na powszechne i bardzo duże przeszacowania liczby ludności, w praktyce uniemożliwiające używanie przy diagnozach danych meldunkowych**. Po drugie **badania te wskazywały na zróżnicowania (w różnych wsiach / na różnych obszarach) w zakresie tych rozbieżności**. Po trzecie uznano, że istotnym źródłem wiedzy mogą być wyniki ostatniego spisu powszechnego przeprowadzonego w 2021 roku pod warunkiem, że zostaną przeanalizowane przy świadomości¹⁶ i próbie wyłonienia nierejestrowanej migracji. Stąd też **uznano za celowe dwoiste podejście do tej kwestii: z jednej strony przeanalizowanie danych statystyki publicznej, w tym zwłaszcza danych spisowych pod kątem możliwości diagnozy wyludnienia i wyjazdów młodzieży. Z drugiej strony zdecydowano się rozpoznawczo przeprowadzić wielopunktowe badanie mikrospisowe na obszarze kraju w wybranych losowo wsiach peryferyjnych**.

Właśnie to ostatnie badanie stanowi zasadniczą zawartość niniejszego opracowania. Jego ramowym **celem uczyniono rozpoznanie za pomocą wyboru**

---

¹⁵ Trzecie badanie wstępne miało formę analizy studiów przypadków młodych ludzi – zawiera je równoległe przygotowany raport R. Jończy, K. Romaniszyn, op. cit.

¹⁶ Chodzi m.in. o kwestie, o których pisano w przypisie 9.

różnych miejscowości na obszarach całego kraju powszechności zjawiska nierejestrowanej emigracji i wyludnienia. Konkretnym celem (podobnie jak w przypadku poprzednich badań mikrospisowych) było ustalenie skali rozbieżności między oficjalną a rzeczywistą liczbą mieszkańców oraz ustalenie rzeczywistej aktywności ekonomicznej w kraju i poza jego granicami. Innymi słowy, zamiarem tego badania było:

- 1) zbadanie powszechności występowania przeszacowań liczby ludności na peryferiach, wynikłych z nierejestrowanej migracji,**
  - 2) ustalenie skali i struktury (wiek, płeć mieszkańców) tych rozbieżności, a przez to**
  - 3) dokonanie pewnych ustaleń i przypuszczeń mogących wspomóc badania zasadnicze projektu.**
- Założono również, że,**
- 4) badania, łącznie z wcześniej prowadzonymi (Jończy 2017; Dolińska, Jończy, Śleszyński 2021)¹⁷, zasygnalizują również cechy wsi i obszary szczególnie predystynowane do drenażu młodzieży oraz takie, z których ten drenaż dokonuje się słabiej.**

W badaniach wykorzystano sprawdzoną metodykę badawczą wykorzystującą mikrospis etnosondażowy, wielokrotnie stosowany do badań naukowych i użytkowych, finansowanych przez instytucje publiczne (Jończy 2002, 2006, 2008, 2010, 2017; Jończy, Rokita-Poskart, 2009, 2011; Jończy i in. 2021). W pewnym więc sensie niniejsze badania stanowią kontynuację tych badań, tym razem realizowanych w wariancie ogólnopolskim.

Praca składa się oprócz niniejszego wstępu z czterech rozdziałów i aneksu. Pierwszy rozdział ma charakter metodyczny i koncentruje się na zaprezentowaniu zastosowanej metody mikrospisu. Drugi rozdział zawiera analizę sytuacji ludnościowej i koncentruje się na nierejestrowanej migracji stałej i strukturze wyludnienia. Trzeci rozdział analizuje sytuację w zakresie zatrudnienia w kraju i za granicą oraz pozostawania bez pracy. Uznano, że w kluczowych dla analizy danych rozdziałach 2 i 3 zaprezentowana zostanie jedynie powściągliwa prezentacja wyników, zaś wnioski z badań wsparte wiedzą z badań realizowanych wcześniej lub równolegle zawarte zostaną we wnioskach i podsumowaniu.

---

¹⁷ Wiedzę z tych badań autora wykorzystano w niniejszym raporcie.

Ponadto na końcu pracy zamieszczono aneks, w którym zawarto niektóre dodatkowe zestawienia wyników badań.

W opracowaniu, mając na względzie jego raportowo-praktyczny charakter i pożądaną łatwość lektury, dla zróżnicowanego i częściowo nienaukowego grona odbiorców zrezygnowano z odniesienia się do kontekstu teoretycznego i starano się operować prostym i zrozumiałym językiem.

Autorzy niniejszej publikacji skoncentrowali się na różnych elementach prac związanych z badaniami i treścią.

Romuald Jończy zorganizował i nadzorował badania terenowe, zaprojektował ich metodykę, przygotował część wstępną, metodyczną i wnioskową, dokonał interpretacji wyników. Natalia Boichuk dokonała kontroli, uzupełnienia i integracji danych, opracowała zestawienia, uzupełniła i ujednoliciła zakres informacji pozyskiwanych przy pomocy mikrospisów oraz pomogła w opisie i interpretacji materiału empirycznego.

Rozdział 1. Metodyka badań

Jak już pisano, zasadniczym celem badań było dokonanie ustaleń dotyczących rzeczywistej skali wyludnienia, a ściślej – wykazanie rozbieżności pomiędzy danymi na temat liczby ludności w rejestrach gminnych a rzeczywistą liczbą osób zamieszkujących wybrane wsie, którą miały ustalić badania. Zdecydowano się w tym celu wykorzystać metodykę i instrumentarium badawcze stworzone przez Romualda Jończygo na potrzeby wcześniejszych badań prowadzonych w układach regionalnych lub lokalnie (m.in. Jończy 1999, 2003, 2006, 2008, 2010, 2017, Jończy, Rokita-Poskart 2009, 2011; Jończy, Kaczmarczyk-Brol, Socha, Śleszyński 2021; Jończy, Dolińska, Śleszyński 2021)¹⁸. Zastosowanie identycznej, wielokrotnie sprawdzonej metody pozwoliło też na porównanie uzyskanych wyników do ostatnich zrealizowanych kompleksowych badań regionalnych (Jończy 2017, Dolińska, Jończy, Śleszyński 2021; Jończy, Kaczmarczyk-Brol, Socha, Śleszyński 2021).

Zastosowana metoda polega na realizacji mikrospisów przeprowadzanych przy wykorzystaniu wiedzy osób-autorytetów, zamieszkujących w tych miejscowościach. We wcześniej prowadzonych badaniach opierała się ona na wyborze do badań grupy miejscowości reprezentujących różne cechy i rozlokowanych na różnych obszarach badanych województw i powiatów. Następnie w poszczególnych miejscowościach dokonywano badania mikrospisowego, ustalając przy pomocy wybranych mieszkańców tych wsi (osób-autorytetów) m.in. miejsce faktycznego zamieszkania oraz miejsce (kraj/zagranica) i formę zatrudnienia wszystkich osób realnie zamieszkujących te miejscowości.

We wcześniej prowadzonych badaniach starano się tak dobierać grupę badanych miejscowości, aby wyniki były możliwie reprezentatywne lub przynajmniej na tyle miarodajne, aby służyć do szacunków i wnioskowania na poziomie regionalnym/subregionalnym. W badaniach prezentowanych w niniejszym opracowaniu nie było to z wielu względów¹⁹ możliwe ani celowe. Chodziło raczej o to, **aby dokonać mikrospisów w różnych punktach peryferyjnych obszarów kraju i**

---

¹⁸ We wcześniejszych badaniach rozważano m.in. różne formy doboru losowego jednostek, niemniej jednak zrezygnowano z niego, obawiając się, że z uwagi na nierejestrowaną emigrację definitywną oraz stałe zatrudnienie istotnej części mieszkańców za granicą znaczną część wylosowanych jednostek stanowić będą jednostki niedostępne, których status trudno będzie ustalić.

¹⁹ Wcześniejsze badania wskazywały, że pewne uogólnienia na poziomie regionalnym były możliwe przy zbadaniu przynajmniej 20-30 miejscowości w regionie lub przynajmniej kilkunastu, jeśli badanie miało charakter powtarzalny. To zmuszałoby do zbadania kilkuset miejscowości w kraju, co było niemożliwe biorąc pod uwagę krótki czas, ograniczone środki i inny punkt ciężkości całego projektu.

wstępnie zweryfikować hipotezę o powszechności nierejestrowanego wyludnienia i istnienia emigracji zawieszanej o istotnych rozmiarach oraz wskazać na pewne cechy strukturalne wyludnienia. Dodatkowym efektem tej metody było również uzyskanie wiedzy na temat zatrudnienia w badanych miejscowościach (w tym zatrudnienia za granicą, co pozwalało na określenie źródeł utrzymania i rozważenie ewentualnych związków tego z wyludnieniem i jego strukturą). Wyboru miejscowości dokonał Romuald Jończy przy pomocy naukowców z kilku współpracujących ośrodków, których przedstawiciele przeprowadzili lub pośredniczyli w przeprowadzeniu badań w wybranych miejscowościach na „swoim” obszarze. Byli to prof. Renata Marks-Bielska, prof. Iwona Kiniorska, prof. Iwona Jażewicz, dr Gabriela Czapiewska, dr Dorota Dymek, dr Jolanta Jóźwik, dr Joanna Kulpińska, dr Ewelina Sadanowicz oraz dr Maciej Białous. W sumie badania objęły 26 miejscowości z wybranych do badań obszarów województw: dolnośląskiego (3), lubuskiego (1), zachodniopomorskiego (1), pomorskiego (1), warmińsko-mazurskiego (2), podlaskiego (3), lubelskiego (3), świętokrzyskiego (2), łódzkiego (3), podkarpackiego (2), małopolskiego (2), wielkopolskiego (1) oraz opolskiego (2)²⁰. Wykaz badanych miejscowości wraz z gminami i województwami usytuowania zawiera tabela 2, a rozmieszczenie ich na obszarze Polski rys. 2. W opisie uwzględniono położenie wsi w przeszłości na terenach różnych państw i zaborów, co rzutuje zarówno na pochodzenie cywilizacyjne i kulturowe ludności, więzi tej ludności z obszarem pochodzenia, ale również zabudowę przestrzenną.

Tabela 2. Podstawowe informacje o gminach, w których przeprowadzono badania terenowe miejscowości wiejskich

Lp.	Miejscowość	Gmina	Województwo
1	Tłumaczów*	Radków	dolnośląskie
2	Radostów*	Lubań	dolnośląskie
3	Dłużyna Górna*	Pieńsk	dolnośląskie
4	Strzegów*	Gubin	lubuskie
5	Rąbino*	Rąbino	zachodniopomorskie

²⁰ Obie wybrane do badań wsie z województwa opolskiego były miejscowościami położonymi w centralno-wschodniej części regionu i obie były zamieszkane w większości przez autochtoniczną ludność śląską. Wybrano te wsie świadomie, aby wskazać na tle innych pewne cechy i odmienną postaw mieszkańców, charakterystyczną dla obszarów wiejskich Górnego Śląska. Jednak prawidłowości obserwowane w tych wsiach nie są typowe dla obszarów wiejskich obszaru zachodniego półksiężyca województwa, które są mniej zurbanizowane, zamieszkane przez ludność pochodzenia napływowego, słabiej związaną z miejscem pochodzenia.

Lp.	Miejscowość	Gmina	Województwo
6	Miszewo*	Trzebielino	pomorskie
7	Pieczarki*	Pozezdrze	warmińsko-mazurskie
8	Jagodne Wielkie*	Miłki	warmińsko-mazurskie
9	Grzebień**	Dąbrowa Białostocka	podlaskie
10	Domuraty**	Suchowola	podlaskie
11	Kobusy**	Ciechanowiec	podlaskie
12	Siennica Nadolna**	Krasnystaw	lubelskie
13	Burzec**	Wojcieszków	lubelskie
14	Splawy**	Józefów nad Wisłą	lubelskie
15	Baran**	Mniów	świętokrzyskie
16	Motkowice**	Imielno	świętokrzyskie
17	Czarnożyły**	Czarnożyły	łódzkie
18	Radoszewice**	Siemkowice	łódzkie
19	Stoczki**	Sieradz	łódzkie
20	Laski***	Bojanów	podkarpackie
21	Pniów***	Radomyśl nad Sanem	podkarpackie
22	Siedlce***	Korzenna	małopolskie
23	Łososkowice***	Kocmyrzów-Luborzyca	małopolskie
24	Bukownica****	Grabów nad Prosną	wielkopolskie
25	Raszowa****	Tarnów Opolski	opolskie
26	Żyrowa****	Zdzieszowice	opolskie

*Wsie do 1945 roku położone na terenie Niemiec – z wymianą ludności po II wojnie światowej – wysiedleniem Niemców i napływem osadników

**Wsie do 1918 roku wchodzące w skład imperium rosyjskiego, w okresie międzywojennym w Polsce

***Wsie do 1918 roku wchodzące w skład Austro-Węgier, w okresie międzywojennym w Polsce

****Wieś do 1918 roku w granicach zaboru pruskiego, w okresie międzywojennym w Polsce

*****Wsie do 1945 roku w granicach państwa niemieckiego – ludność niewysiedlona po II wojnie światowej

Źródło: na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Rysunek 2. Rozmieszczenie badanych wsi na obszarze Polski

Źródło: na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Dobierając miejscowości do badań zadbano, aby w próbie znalazły się miejscowości różnej wielkości i o różnych typach funkcjonalnych. Obok typowych miejscowości peryferyjnych w badanej grupie pojawiły się wsie położone na obszarze rozwoju turystyki (Siedlce, Jagodne Wielkie, Pieczarki), wsie popegeerowskie (Radoszów, Rąbino, Burzec, Baran, Czarnożyły, Bukownica, Raszowa, Żyrowa), a także wsie położone w pobliżu miast średnich i mniejszych (Siedlce, Stoczki, Siennica Nadolna). Ogólna liczba (zameldowanych) mieszkańców tych miejscowości liczyła 13 291 osób. Wsie znacznie różniły się wielkością – największą badaną miejscowością pod względem liczby ludności była Siennica Nadolna, w której zameldowanych było 1512 osób. Najmniej osób było zameldowanych we wsi Kobusy – 88 osób. Należy podkreślić, że **dobrana grupa wsi nie była reprezentatywna dla ogółu wsi w Polsce²¹, ani nawet wsi na terenach peryferyjnych kraju**. Uznano

²¹ Dla przykładu w badaniach realizowanych w województwie opolskim w 2007 roku, uznanych za reprezentatywne dla tego regionu, zbadano 55 miejscowości zamieszkałych – według danych meldunkowych – przez ponad 30 tys. osób.

jednak, że taka wielkość i rozproszenie miejscowości pozwoli na określenie powszechności nierejestrowanego wyludnienia oraz zasygnalizuje rozbieżności w zakresie jego skali i struktury. Pozwoli również na hipotezy dotyczące pewnych prawidłowości związanych z depopulacją i wyjazdami oraz pomoże w sformułowaniu niezbędnych wniosków, rekomendacji i hipotez mogących się przysłużyć na etapie badań zasadniczych.

Sama metoda mikrospisu została opisana w wielu wcześniejszych publikacjach. Poniżej przedstawiono, wykorzystując wcześniejsze opisy (m.in. Jończy 2017; Dolińska, Jończy, Śleszyński 2022), jej najważniejsze założenia i elementy.

Badania przebiegały w sposób następujący: przed zasadniczym badaniem zbierano dane i informacje dotyczące badanej miejscowości (patrz rys. 3, 4). Dane te dotyczyły m.in.:

- odległości miejscowości od miasta powiatowego i ośrodka wojewódzkiego oraz możliwości dojazdu do tych ośrodków,
- liczby podmiotów gospodarczych, sklepów, restauracji i barów,
- istnienia zespołów sportowych, dyskotek, klubów,
- opisu ludności napływającej i odpływającej w ostatnich latach z miejscowości, w tym obcokrajowców,
- zmian zachodzących w miejscowości oraz innych szczególnych jej cech.

Te wstępne informacje miały ułatwić późniejszą interpretację wyników badań, dotyczących skali poszczególnych form migracji oraz struktury zatrudnienia.

Na tym etapie ustalano również w oparciu o dane gminne liczbę zameldowanych mieszkańców. Następnie z wybranymi osobami-autorytetami przeprowadzano zasadniczy wywiad kwestionariuszowy. Autorytetami były osoby, znające wszystkich mieszkańców danej miejscowości na tyle, że były w stanie o każdym mieszkańcu dostarczyć informacji odnośnie tego, gdzie faktycznie mieszka, w jakiej jest grupie wieku oraz czy, gdzie (kraj/zagranica) i w jakiej formie pracuje.

Analogicznie, jak to miało miejsce we wcześniej prowadzonych badaniach, potwierdziło się, że najlepsze wyniki dawało przeprowadzenie wywiadu z dwoma/trzema osobami równocześnie: z osobą w wieku 18–24 lat znającą dobrze osoby ze swojej grupy wieku i z osobami nieco starszymi (najczęściej z którymś z jej rodziców i/lub dziadków również pochodzącym z tej miejscowości), które z kolei znały

dobrze osoby w swoim wieku²². Udział dwóch lub więcej autorytetów w wywiadzie usprawniał zwłaszcza przyporządkowywanie poszczególnych mieszkańców do grup wieku²³, bo młodsi niejednokrotnie nie znali – zwłaszcza w większych miejscowościach – wieku osób starszych i na odwrót.

Postępowanie w zakresie przeprowadzenia mikrospisu było identyczne jak we wcześniejszych badaniach, przy czym zakres zbieranych informacji zamieszczanych na stronie pierwszej i drugiej (rys. 3, 4) znacznie szerszy. Kluczowa dla badań była kwestia uznania **za ludność faktycznie zamieszkałą**. Za ludność tę **uznano wszystkich mieszkańców, którzy trwale nie opuścili miejscowości**. Dotyczyło to zarówno tych przebywających na terenie miejscowości, jak **również tych, którzy permanentnie (choć w trybie wahadłowym) pracują za granicą**, ale m.in. posiadają własne rodziny w miejscowości, do których regularnie przyjeżdżają. **Do ludności faktycznie zamieszkującej miejscowości zaliczono również** inną, na co dzień nieobecną grupę osób – **studiujących, przebywających w okresie studiów w ośrodkach akademickich**. Z kolei tych, którzy nie wrócili do miejscowości po studiach, lub trwale przebywają za granicą (zwłaszcza z rodzinami i partnerami życiowymi), nie traktowano już jako mieszkańców (nie uwzględniano w kwestionariuszu), traktując ich jako emigrantów definitywnych. W praktyce ustalano zatem liczbę faktycznych mieszkańców łącznie z osobami okresowo nieobecnymi ze względu na pracę i naukę, nawet jeśli te przybywały do miejscowości tylko co jakiś czas. Niekiedy – jeśli było to możliwe – korzystano w tym celu z list parafialnych lub danych pochodzących z urzędów gmin. W ten sposób, ustalając faktycznych mieszkańców miejscowości (łącznie z pracującymi za granicą i przebywającymi w ośrodkach akademickich), wyodrębniano (bo pomijano) osoby nie będące już

---

²² Ustalono, że osoby w różnym wieku posiadają najdokładniejszą wiedzę dotyczącą wieku osób do 2–3 lat młodszych oraz do 5–7 lat starszych, co bierze się prawdopodobnie ze wspólnego uczęszczania do szkoły podstawowej. W rezultacie, chcąc uzyskać dokładną wiedzę dotyczącą osób z najmłodszych i najstarszych roczników wieku produkcyjnego, najlepiej było prowadzić wywiady z osobami 18–24 letnimi oraz 60–70 letnimi. Najlepsze rezultaty dawały wywiady wykorzystujące wiedzę dwóch lub trzech pokoleń kobiet, które wychowały się w badanej miejscowości. W praktyce często byli to: student(ka) rozumiejący(a) cel i metodę badań oraz jego/jej matka/ojciec lub/i babcia/dziadek. W roli osób autorytetów sprawdzały się najlepiej osoby, które ze względu na funkcje i zawody z różnych względów posiadały szeroką wiedzę o mieszkańcach (sołtys, ksiądz, listonosz, fryzjer, ekspedient w lokalnych sklepach).

²³ Z reguły osoba-autorytet mająca 19–24 lata miała pełną (lub prawie pełną) wiedzę na temat osób w grupie wieku 18–25 lat, gdyż były to osoby, które w tym samym czasie, co osoba-autorytet wraz z nią uczęszczały do szkoły podstawowej, a potem do gimnazjum. W związku z tym, że liczebność roczników w tej grupie wieku nie przekraczała nawet w większych wsiach kilkunastu osób, wystąpienie pomyłki polegającej np. na zakwalifikowaniu 17-latką jako 18-latką było prawie wykluczone.

mieszkańcami miejscowości, które wyjechały na stałe (najczęściej za granicę), ale również te, które podjęły migrację wewnętrzną, czyli stanowiące emigrację zawieszoną (nierejestrowaną emigrację stałą).

Na trzeciej stronie kwestionariusza (rys. 5) kwalifikowano poszczególne osoby do poszczególnych grup (pól) oznaczających grupy płci, wieku i zatrudnienia w momencie badania, wpisując za każdą osobę kropkę (lub inny symbol) w odpowiedniej rubryce kwestionariusza.

Strona trzecia (i czwarta²⁴) zawierała następujące kryteria podziału na grupy wieku i płci oraz formy zatrudnienia wyodrębniane w poprzednich badaniach:

- I. Ogólny podział (trzy odrębne tabele) na ludność w wieku produkcyjnym, przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, z podziałem na grupy płci.
- II. Podział ludności w wieku produkcyjnym na następujące grupy:
  1. Pracujący stale i wyłącznie w Polsce.
  2. Pracujący stale i wyłącznie za granicą.
  3. Pracujący stale w Polsce oraz okresowo za granicą.
  4. Pracujący okresowo za granicą, niepracujący w Polsce stale.
  5. Pracujący okresowo wyłącznie w Polsce.
  6. Uczniowie, słuchacze, studenci (trybu dziennego) pracujący okresowo wyłącznie za granicą.
  7. Uczniowie, słuchacze, studenci (trybu dziennego) pracujący okresowo za granicą i w Polsce.
  8. Uczniowie, słuchacze, studenci (trybu dziennego) pracujący okresowo wyłącznie w Polsce.
  9. Uczniowie, słuchacze, studenci (trybu dziennego) niepracujący.
  10. Niepracujący (pozostali).

W zakresie przyporządkowywania badanych do poszczególnych wyodrębnionych grup kierowano się zasadami stosowanymi również we wcześniej prowadzonych badaniach.

---

²⁴ Wzorem wcześniejszych badań uznano, że w przypadku dwóch opolskich wsi zamieszkałych w istotnej części przez osoby pochodzenia miejscowego (śląskiego), posiadające niemieckie pochodzenie i – w przypadku wystąpienia o to – niemieckie obywatelstwo, dodana zostanie strona czwarta kwestionariusza – identyczna ze stroną drugą i badanie będzie uwzględniało również wyodrębnienie na osoby – Ślązaków – z pochodzeniem niemieckim (strona trzecia kwestionariusza) i resztę mieszkańców – Polaków pochodzenia napływowego (strona czwarta). Kwestii zróżnicowań pomiędzy tymi dwoma grupami ludności nie zamieszczano w niniejszym raporcie.

W zakresie właściwego przyporządkowania poszczególnych osób do odpowiednich komórek w tabelach za priorytetowe uznano prawidłowe zakwalifikowanie osób do odpowiednich form/grup zatrudnienia oraz do precyzyjnego wyodrębnienia grupy ludności w wieku produkcyjnym, przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Jak już wspomniano, pomógł w tym dobór osób-autorytetów w odpowiednim wieku. W praktyce bowiem osoba młodsza (na ogół 18–24-letnia) dobrze pamiętała, którzy mieszkańcy wsi byli jeszcze niepełnoletni, a z kolei osoby starsze (60–70-letnie) dysponowały precyzyjną wiedzą w zakresie kwalifikowania ich rówieśników do wieku przed- i poprodukcyjnego. Przyporządkowania badanych do grup wieku z przedziału 18–59 lat w przypadku kobiet oraz 18–64 lata w przypadku mężczyzn dokonywano w oparciu o wiedzę autorytetów przyjmując, że ewentualne pomyłki następować mogą w obie strony (podobna liczba osób uznanych za młodsze i za starsze) oraz że nie będzie to miało większego wpływu na całość analizy.

Warto również poświęcić nieco uwagi kryteriom kwalifikowania do poszczególnych grup zatrudnienia (w największej, środkowej tabeli kwestionariusza).

Do grupy pierwszej zaliczono wszystkie osoby wykonujące pracę stałą (ciągłą) w Polsce, a niepodjemujące w żadnej formie pracy za granicą. Do grupy tej zaliczono również osoby prowadzące działalność gospodarczą lub gospodarstwa rolne oraz w gospodarstwach rolnych pracujące.

Do drugiej grupy zakwalifikowano osoby pracujące w sposób trwały i ciągły za granicą (również w formie działalności gospodarczej), jednocześnie niekorzystające z pracy w Polsce.

Do trzeciej grupy przyporządkowano osoby stale zatrudnione w Polsce, a korzystające za granicą z pracy okresowej. Były to zarówno osoby wykonujące w Polsce pracę najemną a pracujące za granicą w okresie urlopów, jak i osoby prowadzące działalność gospodarczą lub gospodarstwa rolne (albo w sposób ciągły w gospodarstwach rolnych pracujące) a dorabiające okresowo za granicą.

Projekt pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”,
współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu
Społecznego Plus (EFS+), FERS.01.02-IP.06-001/24, Okres realizacji od 01.05.2024 r. do 31.12.2027 r.

KWESTIONARIUSZ MIKROSPISU (Jończy 2024)

Dane ogólne

- [1] Miejscowość **Radoszewice** w gminie **Siemkowice**
w powiecie **pajęczańskim** w województwie **łódzkim**
- [2] Odległość od miasta – siedziby starostwa **17** km, odległość od stolicy
województwa **95** km.
- [3] Położenie przy drodze: **a. krajowej, b. wojewódzkiej, c. powiatowej, d. gminnej.**
- [4] Miejscowość posiada: a. stację kolejową, b. bezpośrednie połączenia
autobusowe ze stolicą województwa.
**Mankamentem komunikacyjnym jest brak bezpośredniego połączenia
autobusowego ze stolicą województwa jak i niedostateczną ilością
połączeń między wsiami w powiecie. Brak stacji kolejowej.**
- [5] Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w gminnym rejestrze
działalności gospodarczych **35**.
- [6] Liczba sklepów i kiosków **8**, w tym spożywczych i przemysłowo spożywczych **3**.
- [7] Liczba restauracji i barów **0**.
- [8] Łączna liczba sklepów, kiosków, barów, restauracji, zajazdów i hoteli na terenie
miejscowości **8**, w tym będących własnością osób spoza miejscowości **1**.
**Mimo wszystko wieś nie należy do małych. Bowiem na terenie wsi znajdują
się, aż trzy sklepy spożywczo-przemysłowe, z czego jeden z nich jest
własnością osoby spoza miejscowości. Znajduje się tutaj również piekarnia
„Jagoda”, masarnia, punkt pocztowy wraz z ubezpieczalnią, kwiaciarnia
oraz sklep odzieżowy, który zlokalizowany jest w małym budynku obok
przystanku autobusowego. Ważnym dla mieszkańców jest fakt, że w
Radoszewicach znajduje się przychodnia lekarska wraz z apteką.**
- [9] W miejscowości: a. istnieje zespół sportowy (np. LZS), b. istnieje dyskoteka, c.
~~w przeszłości istniało Państwowe Gospodarstwo Rolne.~~
- [10] Liczba osób zameldowanych w miejscowości (wg danych w urzędzie gminy)
886.
- [11] Łączna liczba osób faktycznie mieszkających w miejscowości (wg
zrealizowanych badań) **788**, w tym mężczyzn **404** kobiet **384**.
- [12] Liczba obcokrajowców podejmujących pracę na terenie miejscowości w 2024
roku **30**, z tego w rolnictwie **0**, w budownictwie **0**.
**W okresie prac sezonowych w Radoszewicach można zauważyć wzrost
liczby mieszkańców. Są to głównie obcokrajowcy (50 osób), którzy w tym
czasie podejmują pracę w zakładzie przetwórstwa spożywczego.**
- [13] Jakie osoby (wiek, płeć, pochodzenie) wróciły z pracy za granicą? Co obecnie
te osoby robią (nie pracują, podjęły pracę w Polsce, założyły działalność
gospodarczą)?

Rysunek 3. Pierwsza strona kwestionariusza badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Projekt pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”,
współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), FERS.01.02-IP.06-001/24, Okres realizacji od 01.05.2024 r. do 31.12.2027 r.

Od 2022 roku nikt nie wrócił obecnie z pracy z za granicą.

- [14] Jakie osoby (wiek, płeć, wykształcenie, pochodzenie) rozpoczęły w ostatnich dwóch latach zatrudnienie za granicą?

Żadna nowa osoba nie podjęła zatrudnienia za granicą.

- [15] W jakich krajach pracują obecnie mieszkańcy wsi?

Niemcy, Holandia oraz Belgia.

- [16] Czy w ostatnich dwóch latach zmieniła się (wzrosła/zmniejszyła) liczba mieszkańców wsi pracujących w kraju? Jeżeli tak, to z jakiego powodu?

W ciągu ostatnich dwóch lat liczba ludności pracującej w kraju wzrosła o 7 osób. Warto zaznaczyć, że były to głównie osoby, które zdecydowały się na podjęcie pracy, rezygnując z kontynuacji edukacji na studiach. Jednak spośród nich jedynie 2 osoby znalazły zatrudnienie na terenie gminy, podczas gdy pozostałe 5 wyjechało do większego miasta, szukając tam lepszych możliwości zawodowych.

- [17] Czy jacyś mieszkańcy wsi wyjechali w ostatnich dwóch latach na stałe za granicę? Jeżeli tak, to jaka jest liczba i cechy tych osób?

W ciągu ostatnich dwóch lat żaden mieszkaniec nie zdecydował się na stały wyjazd za granicę. Jedynie 3 nowe osoby podjęły decyzję o okresowej pracy za granicą, głównie w ramach zatrudnienia sezonowego. Decyzja o takim wyjeździe była motywowana przede wszystkim znajomością lub rodziną, która na stałe lub okresowo już wcześniej pracowała za granicą. Po zakończeniu sezonu osoby te wracają jednak do kraju i kontynuują pracę na miejscu.

- [18] Czy na teren miejscowości przeprowadziły się jakieś rodziny spoza miejscowości? Jakie są to osoby i z jakiego powodu zamieszkały we wsi (wybudowanie/zakup domu, spadek)?

Nikt w ostatnim czasie nie przeprowadził się do miejscowości Radoszewice.

- [19] Co istotnego w ostatnich latach działo się na terenie wsi?

Pomimo stałości życia wieś stara się ciągle rozwijać. Przykładem może być ostatnia inwestycja. Lokalna firma internetowa „Koperski” zrealizowała na terenie miejscowości budowę sieci telekomunikacyjnej dla kabla światłowodowego w wybranych domach. Powstało również Koło Gospodyń Wiejskich Radoszanki.

- [20] Inne cechy wyróżniające miejscowość oraz uwagi do przeprowadzonych badań.

W ciągu ostatnich dwóch lat 3 osoby z lokalnej społeczności przeszły na emeryturę, kończąc swoją aktywność zawodową. Jednocześnie zakończono znaczącą jak na skalę gminy inwestycję – oddano do użytku nowoczesną halę sportową przy szkole podstawowej w Siemkowicach.

Rysunek 4. Druga strona kwestionariusza badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Projekt pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”,
współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu
Społecznego Plus (EFS+), FERS.01.02-IP.06-001/24, Okres realizacji od 01.05.2024 r. do 31.12.2027 r.

Faktycznie zamieszkała w miejscowości ludność

Ludność w wieku przedprodukcyjnym

0-17 lat (roczniki 2007-2024)

M	K

Ludność w wieku produkcyjnym

Wyszczególnienie	18-25 lat* roczniki 1999-2006		26-35 lat roczniki 1989-1998		36-45 lat roczniki 1979-1988		46-55 lat roczniki 1969-1978		56-64 (59) lat*	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
	roczniki 1960- 1968		roczniki 1965- 1968							
Pracujący wyłącznie w Polsce*										
Pracujący wyłącznie za granicą										
Pracujący na stałe w Polsce, oraz okresowo za granicą										
Pracujący okresowo w Polsce lub w Polsce niepracujący a pracujący okresowo za granicą (bez uczących się w trybie dziennym)										
Pracujący okresowo w Polsce, niepracujący za granicą										
Uczący się w trybie dziennym										
Podejmujący pracę jedynie za granicą										
Podejmujący pracę za granicą i w Polsce										
Podejmujący pracę jedynie w Polsce										
Niepracujący										
Pozostali niepracujący** (nie uczący się w trybie dziennym)										
RAZEM	74	49	42	34	54	38	94	99	36	31

Ludność w wieku poprodukcyjnym

Mężczyźni od 65 lat (rocznik 1959 i starsi)*	Kobiety od 60 lat (rocznik 1964 i starsze)*

Rysunek 5. Trzecia strona kwestionariusza badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Do czwartej grupy zaliczono osoby pracujące za granicą, ale nie korzystające z tej pracy w sposób ciągły, lecz jedynie okresowy i jednocześnie niezatrudnione stale w Polsce. W praktyce były to najczęściej osoby w wieku produkcyjnym, które pobierały w Polsce emerytury lub renty, jak również kobiety i osoby pracujące okresowo w Polsce zarejestrowane jako bezrobotne²⁵. Grupa ta w odróżnieniu od poprzedniej nie obejmowała zatem migrantów okresowych stale zatrudnionych w Polsce, oraz rolników i osób prowadzących w kraju działalność gospodarczą.

Piątą grupę stanowiły osoby pracujące wyłącznie okresowo w Polsce. Były to głównie osoby starsze, pobierające w Polsce emerytury, renty, zasiłki przedemerytalne i dorabiające okresowym zatrudnieniem, często w budownictwie, usługach i rolnictwie.

Kolejne cztery grupy stanowili studenci, słuchacze i uczniowie kontynuujący naukę w trybie dziennym i korzystający w zróżnicowany sposób z możliwości zatrudnienia. Wyodrębniono wśród nich osoby pracujące wyłącznie za granicą (głównie w czasie wakacji), pracujące wyłącznie w kraju (raczej w czasie roku szkolnego/akademickiego), pracujące zarówno w kraju, jak i za granicą, oraz niepodjemujące pracy w ogóle. Z natury rzeczy osoby zaliczane do tych czterech grup zatrudnienia pochodziły w ogromnej większości z najmłodszej grupy wieku produkcyjnego (18–25 lat).

Ostatnią wyodrębnioną grupę stanowiły pozostałe osoby niepracujące tzn. wszystkie niepracujące w wieku produkcyjnym poza uczącymi się w trybie dziennym. Należy jednak zwrócić uwagę, że znaczną część tych osób (zwłaszcza w najstarszej grupie wieku) stanowiły osoby pobierające świadczenia rentowe, emerytalne lub przedemerytalne. Do grupy niepracujących zaliczono również m.in. osoby korzystające z urlopów macierzyńskich, wychowawczych i niepracujące osoby chore lub niepełnosprawne.

Warto zaznaczyć, że powyższy (sprawdzony w kilku wcześniejszych badaniach) podział wyniknął zarówno z celów badań tj. potrzeby ustalenia udziału poszczególnych form migracji i zatrudnienia w Polsce, jak i z praktycznych możliwości, jakie dawała przyjęta metoda badań. W badaniach nie wyodrębniano zatem takich grup, jak zarejestrowani bezrobotni czy emeryci w wieku produkcyjnym, ponieważ osobie-autorytetowi trudno byłoby określić, czy dana osoba jest

---

²⁵ Niektórzy zarejestrowani bezrobotni podejmowali pracę zwłaszcza okresową za granicą lub w Polsce w szarej strefie.

zarejestrowana jako bezrobotna albo czy pobiera emeryturę. W stosunkowo małych społecznościach wiejskich jest natomiast dość powszechnie wiadomym czy, gdzie i w jakiej formie dana osoba pracuje. W porównaniu do wcześniej prowadzonych badań, zaobserwowano większe niż poprzednio problemy z ustaleniem ewentualnego podejmowania pracy przez osoby uczące się, ale przebywające trwale poza miejscem zamieszkania (np. studiujące w dużych miastach i przyjeżdżające rzadko do miejsca zamieszkania). Osoby-autorytety (na ogół ich rówieśnicy) były wprawdzie w stanie precyzyjnie informować o ich studiach, niemniej jednak niejednokrotnie trudniej było im określić czy, gdzie i w jakiej formie dana osoba pracowała w mijającym roku. Trudność tę spowodowało prawdopodobnie zarówno zwiększenie się udziału studiujących, jak również wzrost udziału studiujących w położonych dalej ośrodkach, rzadziej odwiedzających miejsca stałego zamieszkania/pochodzenia. W rozwiązywaniu tych wątpliwości pomagała zazwyczaj komunikacja bezpośrednia autorytetów z tymi osobami (lub ich znajomymi).

We wszystkich dziesięciu grupach zatrudnienia uwzględniono podział ze względu na wiek (18–25 lat, 26–35 lat, 36–45 lat, 46–55 lat, 56–64 lat, w tym kobiety 56–59 lat) i płeć. Z kolei przyporządkowania do grup wieku i form zatrudnienia dokonano według stanu na koniec badanego roku. Oznacza to, że np. osoba, która w badanym roku do czerwca studiowała i nie pracowała, a od września podjęła pracę stałą, była klasyfikowana jako pracująca (w 2024 roku) stale w Polsce. Z kolei osoba, która pracowała do września 2024 roku, a potem przeszła na emeryturę i przestała pracować, była klasyfikowana jako niepracująca. Trzymając się tego samego podejścia metodycznego, nie klasyfikowano osób, które w badanym roku zmarły, zaś klasyfikowano te, które się urodziły.

Należy zwrócić uwagę, że przyjęta metoda nie prowadziła do ewidencji zatrudnienia migrantów zarobkowych, niebędących w wieku produkcyjnym. Osoby takie również występują, dotyczy to zarówno osób niepełnoletnich²⁶, jak i osób w wieku poprodukcyjnym²⁷. Niemniej jednak nie uwzględniano ich z dwóch względów. Pierwszym była mała liczebność tej grupy²⁸, zaś drugim i ważniejszym – konieczność

---

²⁶ Są to na ogół osoby uczące się i podejmujące okresowe zatrudnienie za granicą w czasie wakacji.

²⁷ Są to głównie wykwalifikowani robotnicy np. murarze, osoby zajmujące się opieką nad dziećmi i innymi osobami, jak również pracujący w rolnictwie i ogrodnictwie.

²⁸ Rozważa się wyodrębnienie tej grupy w kolejnych badaniach. Wynika to z, jak się wydaje, rosnących udziałów zarówno seniorów, którzy mimo wieku poprodukcyjnego, korzystają z zatrudnienia, jak i rosnącego udziału zatrudniających się uczniów szkół ponadpodstawowych.

wyodrębnienia dla późniejszych analiz i porównań grup typowych dla analizy rynku pracy.

Szczególnie ważne dla efektywności prowadzonych badań okazało się nawiązanie dobrych kontaktów z osobami-autorytetami w miejscowościach, w których prowadzono badania, jak również wiedza tych autorytetów dotycząca mieszkańców danej miejscowości. Trudność dokonania typologii mieszkańców rosła w postępie geometrycznym wraz z wielkością miejscowości oraz ze skalą mobilności mieszkańców (także w przeszłości). Najsprawniej przebiegały badania w małych miejscowościach, liczących do kilkuset mieszkańców, mieszkających tam od dłuższego czasu. Gorzej prowadziło się badania w miejscowościach dużych, zwłaszcza w tych, w których w przeszłości – na ogół w okresie PRL – powstały nowe osiedla bloków i domków jednorodzinnych, oraz w miejscowościach położonych w pobliżu miast, które zaczynają pełnić rolę „sypialni” przenoszącej się tam zamożniejszej ludności miejskiej. Trudniej też badało się miejscowości, w których ludność została całkowicie lub częściowo wymieniona w ramach przesiedleń powojennych i po wysiedleniu ludności niemieckiej. Badaniu nie sprzyjało też rozproszenie zabudowy. W takich miejscowościach wiedza pojedynczych osób-autorytetów lub par autorytetów była niekiedy niewystarczająca i konieczne było angażowanie do badań kolejnych mieszkańców danej wsi, rezydujących np. na określonej ulicy (w kolonii, przysiółku) czy osiedlu. W oparciu o wiedzę tych dodatkowo werbowanych osób uzyskiwano dane o mieszkańcach nieznanych (przez podstawowe osoby-autorytety) domostw i mieszkań. W rezultacie w kilku miejscowościach badanie przeciągnęło się do około tygodnia. Przejściowe problemy zawsze jednak udawało się rozwiązać poprzez zaangażowanie dodatkowych osób posiadających informacje dotyczące niesklasyfikowanych domostw, mieszkań czy jednostek.

Przeprowadzone badania pozwoliły na osiągnięcie postawionych dla tego etapu badawczego celów:

- ustalono faktyczną liczbę ludności badanych miejscowości i wyodrębniono nierejestrowaną emigrację stałą (emigrację zawieszoną),
- ustalono liczebność poszczególnych grup wieku i płci,
- ustalono formy zatrudnienia w kraju i (lub) za granicą ludności w wieku produkcyjnym faktycznie zamieszkującej badane miejscowości, tym samym

również preferencje zatrudnieniowe poszczególnych grup płci, wieku i obywatelstwa.

Kończąc opis postępowania badawczego, warto dodać kilka uwag mających wpływ na zrozumienie i interpretację stosowanych w opracowaniu kategorii i wyciąganych wniosków:

1. Dane dotyczące zatrudnienia w kraju i za granicą dotyczą końca badanego roku, zaś dane dotyczące liczby ludności podawane są na przełomie roku badanego (2024) i następnego.
2. **Emigracja zawieszona (tutaj traktowana jako nierejestrowana emigracja stała) nie może być przy zachowaniu dotychczasowej metody badawczej traktowana jako wyłącznie emigracja zagraniczna**, tak jak miało to miejsce w dalekiej przeszłości – w analizie np. wyników z województwa opolskiego sprzed dwudziestu lat. W związku z nasileniem się emigracji wewnętrznej (zwłaszcza edukacyjno-definitywnej do dużych miast) większość emigrantów zawieszonych stanowią zazwyczaj osoby, które mieszkają na terenie Polski (choć) poza miejscem, w którym są zameldowane.
3. Trzeba podkreślić, że **przyjęta metoda badawcza mierzy nie całość nierejestrowanej emigracji definitywnej, a jedynie jej saldo**. Zastrzeżenie to ma coraz istotniejsze znaczenie wraz ze wzrostem w grupie nierejestrowanych migrantów liczby osób, które dokonały nie emigracji zagranicznej, ale wewnętrznej (poza region). W przypadku niektórych z badanych miejscowości, zwłaszcza podmiejskich (bądź w inny sposób „atrakcyjnych”), nierejestrowani emigranci byli w dużej mierze substytuowani przez nierejestrowany napływ ludności – imigrację (głównie z pobliskich miast). W rezultacie zarejestrowany rozmiar nierejestrowanej emigracji stałej był ledwie jej saldem i w związku z tym nie mierzył jej w całości. Niezależnie od tego stwierdzono, że wśród emigrantów zawieszonych są również osoby zmarłe za granicą, dotąd niewymeldowane²⁹.

Przy interpretacji wyników należy jeszcze raz przypomnieć, że dane dotyczące całej badanej populacji są niereprezentatywne w stosunku do obszarów wiejskich kraju. Przyjęto jednak, że zyskane wyniki, odnoszące się do całej populacji, można

---

²⁹ Dotyczyło to zwłaszcza przypadków, kiedy z określonych adresów (domów lub mieszkań) wyemigrowały całe rodziny nie dokonując wymeldowania.

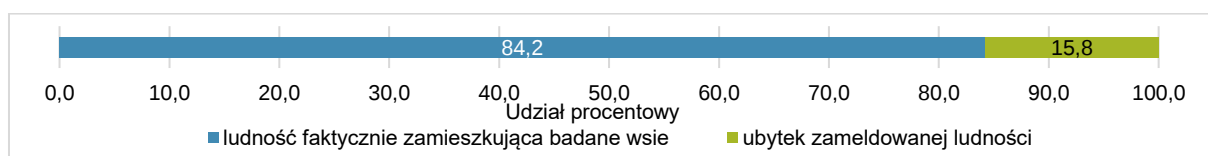
jednak traktować jako stanowiące punkt wyjścia zarówno do szacowania nierejestrowanej migracji z peryferyjnych obszarów wiejskich, jak i dotyczące zagranicznych migrantów zarobkowych z obszarów peryferyjnych. Nie było bowiem dotychczas prób określania skali obu tych migracji na wiejskich obszarach peryferyjnych całego kraju.

Rozdział 2. Rozmiary nierejestrowanego wyludnienia a struktura demograficzna realnie zamieszkałych

2.1. Dane meldunkowe a rzeczywista liczba mieszkańców

Na podstawie zrealizowanych w wybranych miejscowościach badań mikrospisowych ujawniono znaczące rozbieżności dotyczące liczby osób faktycznie zamieszkujących badane wsie w stosunku do liczby ludności tam zameldowanej. Uzyskane dane zawarte są w niżej zaprezentowanych zestawieniach.

Liczba zameldowanych według stanu na dzień 31 grudnia 2024 r. w badanych 26 miejscowościach wyniosła 13 291 osób. Natomiast przeprowadzone mikrospisy ustaliły, że badane wsie zamieszkuje 11 190 osób. Należy przypomnieć, że w grupie tej – według przyjętej metodyki – do mieszkańców rzeczywistych zakwalifikowano również migrantów wahadłowych, którzy znaczącą część swojego czasu spędzają poza miejscem zamieszkania np. w związku z permanentną pracą za granicą, lub – zwłaszcza w przypadku osób w wieku 18–25 lat – z pobytem w miastach, w których studiują (lub się uczą³⁰). Bez uwzględnienia tych dwóch grup **rozbieżności pomiędzy liczbą zameldowanych a liczbą faktycznie zamieszkałych wyniosły zatem 2101 osób, co stanowi 15,8% zameldowanych** (rys. 6). Ta różnica, jak dowiodły również wcześniej prowadzone badania, wynika z niezarejestrowanej migracji trwałej dotyczącej osób, które trwale opuściły obszar pochodzenia, udając się za granicę lub do innych lokalizacji w kraju – na ogół do dużych ośrodków regionalnych.

Rysunek 6. Stosunek ludności faktycznie zamieszkującej badane miejscowości do zarejestrowanego ubytku (ogółem)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

³⁰ Stały pobyt poza domem (w miastach kontynuacji nauki) dotyczy też pewnej, choć jak się wydaje relatywnie nielicznej, grupy uczniów szkół średnich. Są to osoby podejmujące naukę w szkołach średnich oddalonych od miejsc pochodzenia. To zamiejscowe zamieszkanie dotyczy uczniów szkół specjalistycznych oraz osób, chcących kształcić się w szkołach średnich, uznawanych za gwarantujące wyższy poziom nauczania – umiejscowionych na ogół w większych miastach.

Z punktu widzenia celów badań istotne jest w szczególności to, że rozbieżności pomiędzy liczbą zameldowanych a rzeczywistą liczbą zamieszkałych dotyczą każdej z badanych miejscowości (tab. 3, rys. 7, rys. 8). Uzyskano w ten sposób potwierdzenie powszechności występowania nierejestrowanych ubytków ludności. Skala zarejestrowanych rozbieżności jest jednak bardzo zróżnicowana

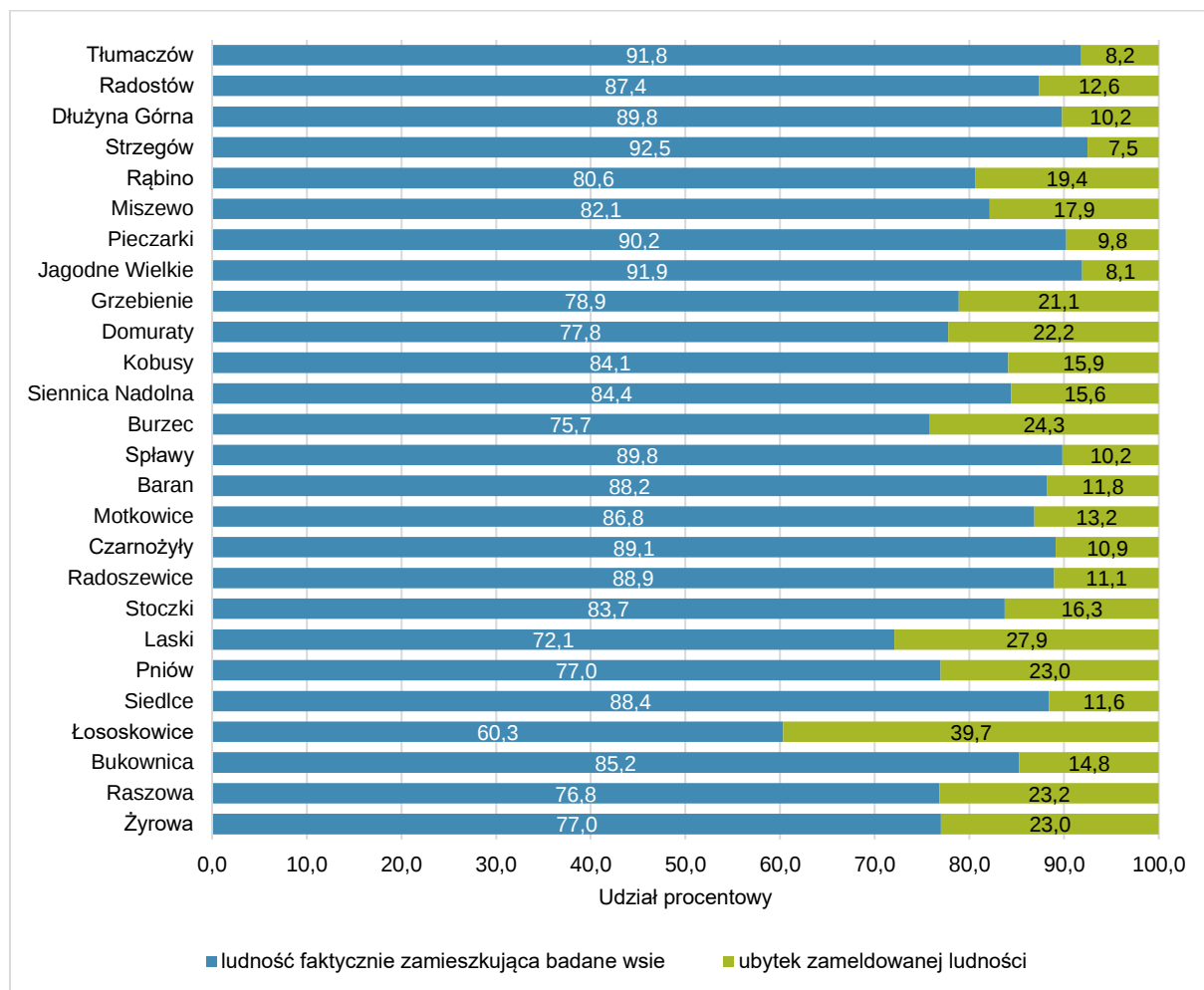
Tabela 3. Podstawowe dane o ludności badanych miejscowości

Miejscowość	Liczba zameldowanych	Liczba faktycznie zamieszkałych	Liczba emigrantów zawieszonych	Udział (%) emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych	Udział (%) emigrantów zawieszonych wśród faktycznie zamieszkałych
Tłumaczów	501	460	41	8,2	8,9
Radostów	1021	892	129	12,6	14,5
Dłużyna Górna	372	334	38	10,2	11,4
Strzegów	279	258	21	7,5	8,1
Rąbino	814	656	158	19,4	24,1
Miszewo	112	92	20	17,9	21,7
Pieczarki	174	157	17	9,8	10,8
Jagodne Wielkie	136	125	11	8,1	8,8
Grzebień	175	138	37	21,1	26,8
Domuraty	108	84	24	22,2	28,6
Kobusy	88	74	14	15,9	18,9
Siennica Nadolna	1512	1276	236	15,6	18,5
Burzec	651	493	158	24,3	32,0
Splawy	167	150	17	10,2	11,3
Baran	93	82	11	11,8	13,4
Motkowice	631	548	83	13,2	15,1
Czarnożyły	1213	1081	132	10,9	12,2
Radoszewice	886	788	98	11,1	12,4
Stoczki	258	216	42	16,3	19,4
Laski	333	240	93	27,9	38,8
Pniów	269	207	62	23,0	30,0
Siedlce	956	845	111	11,6	13,1
Łososzkowice	184	111	73	39,7	65,8
Bukownica	833	710	123	14,8	17,3
Raszowa	725	557	168	23,2	30,2
Żyrowa	800	616	184	23,0	29,9
Razem	13291	11190	2101	15,8	18,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Warto tym samym zastanowić się nad przyczynami zróżnicowania tych rozbieżności związanych z różnymi udziałami nierejestrowanej emigracji stałej (emigracji zawieszonych). Relatywnie niskie saldo emigrantów zawieszonych odnotowano w przypadku miejscowości położonych w zachodniej części kraju w

pobliżu granicy z Niemcami. Najniższe saldo migracji zawieszono występowało w miejscowości Strzegów (7,5%), położonej w województwie lubuskim w pobliżu granicy z Niemcami. Podobnie wygląda sytuacja we wsi Tłumaczów (8,2% niedoboru mieszkańców), która znajduje się w województwie dolnośląskim przy granicy z Czechami. Ponadto umiarkowanie niskim wskaźnikiem ubytku ludności cechują się Dłużyna Górna (10,2%) oraz Radostów³¹ (12,6%), mieszczące się w województwie dolnośląskim w niedalekiej odległości granicy niemieckiej.

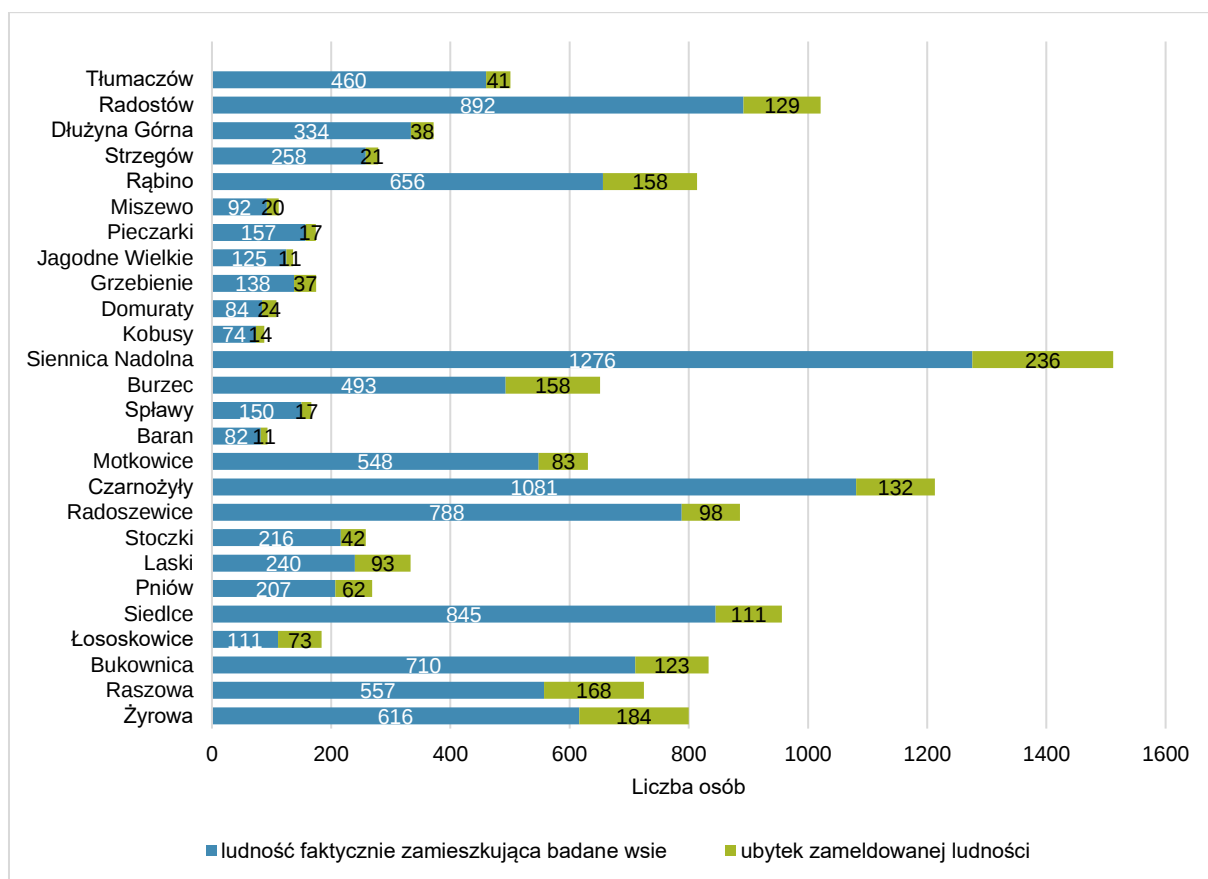

Rysunek 7. Relacja liczby faktycznie zamieszkującej do ludności trwale nieobecnej w poszczególnych miejscowościach (procentowo)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

³¹ W przypadku niniejszych badań jako wieś Radostów są postrzegane trzy wyodrębnione jednostki administracyjne, tj. Radostów Górny, Radostów Średni oraz Radostów Dolny.

Można przypuszczać, że bliska odległość granicy państwowej z krajami o wyższych zarobkach lub innych walorach zatrudnienia³² sprzyja preferowaniu przez mieszkańców tych wsi zamiast migracji stałych (zagranicznych lub wewnętrznych) migracji czasowych lub wahadłowych – związanych z ciągłym zatrudnieniem za granicą. Najprawdopodobniej możliwość pobliskiej, atrakcyjniejszej pracy za granicą zapobiega definitywnym wyjazdom, bo поближе granicy pozwala mieszkańcom na korzystanie z opłacalnej pracy w kraju o wyższych dochodach. Wydając w Polsce relatywnie wysokie zagraniczne wynagrodzenia, mieszkańcy badanych miejscowości mogą sobie pozwolić (i ich rodziny) na relatywnie wyższy poziom życia i – poprzez lepsze warunki socjalne – zapewnić opiekę zdrowotną i socjalną.

Rysunek 8. Relacja ludności faktycznie zamieszkującej do zarejestrowanego ubytku w poszczególnych miejscowościach (liczbowo)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

³² Chodzi o dodatki socjalne, zwłaszcza dodatki na dzieci, czyli tzw. Kindergeld w Niemczech oraz m.in. ubezpieczenie zdrowotne i lepszy dostęp do opieki medycznej. Ten ostatni czynnik jest również istotny dla osób pracujących w Czechach.

Ma to szczególne znaczenie w przypadku zatrudnienia w Niemczech, gdzie opłacalność zatrudnienia dla mieszkańców Polski jest największa (spośród państw sąsiadujących). Niemniej jednak, jak dowodzą prowadzone badania (Jończy 2010), długotrwałe zatrudnienie za granicą, dotyczące zwłaszcza osób młodych nie posiadających własnych rodzin, sprzyja też utrwalaniu migracji w pobyt stały.

Relatywnie mniejsze (niż przeciętne) udziały nierejestrowanej migracji cechują też takie wsie jak Jagodne Wielkie oraz Pieczarki, zlokalizowane w województwie warmińsko-mazurskim, w których saldo emigrantów zawieszonych nie przekracza 10%. Jak dowodzą rozmowy z autorytetami z tych wsi, może to mieć związek z tym, że obie te wsie położone są w pobliżu jezior i skupiają działalność turystyczną i noclegową, co wiąże się z dodatkowymi źródłami dochodu i możliwościami zarobkowania również dla kobiet. W przypadku miejscowości Pieczarki w ostatnich dwóch latach na terenie miejscowości osiedliły się trzy rodziny z zewnątrz – sześcioro dorosłych i trójka dzieci. Można przyjąć, że osoby te mogą pozostawać niezameldowane, co istotnie zmniejszałoby saldo nierejestrowanej emigracji. Należy przypuszczać, że inne wsie na tym obszarze (niepołożone w pobliżu jezior) może cechować większa skala wyludnienia. Odległe położenie tych miejscowości od ośrodków rozwoju może wpływać również na to, że wyjeżdżający – nie zamierzając powrotu – częściej się wymeldowują. Mogą na to wskazywać ubytki ludności na tym obszarze rejestrowane danymi meldunkowymi.

Umiarkowany ubytek ludności odnotowano w Spławach położonych w województwie lubelskim (10,2%) oraz Baranie znajdującym się w województwie świętokrzyskim (11,8%), które są również miejscowościami o małej liczbie mieszkańców.

W przypadku wsi Czarnożyły i Radoszewice (województwo łódzkie), Siedlce (województwo małopolskie), Motkowice (województwo świętokrzyskie) oraz Bukownica (województwo wielkopolskie) również zauważono relatywnie niewielki ubytek ludności, nieprzekraczający wartości przeciętnej. Wymienione miejscowości posiadają wspólną cechę w postaci ich wielkości (są to stosunkowo duże wsie) oraz dobrze rozwiniętej infrastruktury (występują tam m.in. sklepy, zakłady pracy, szkoły podstawowe). Cechy te poprawiają jakość życia mieszkańców, w tym rodzin z

dziećmi oraz wiąże się z pewną liczbą stabilnych miejsc pracy angażujących ludność, w tym również kobiety³³.

Specyficzną dużą wsią jest Siennica Nadolna zlokalizowana w pobliżu Krasnegostawu w województwie lubelskim, gdzie zewidencjonowano ubytek ludności w wysokości 15,6%. Na jej terenie znajduje się cukrownia oraz bloki mieszkaniowe, pełniące kiedyś rolę osiedla pracowniczego i obecnie również zamieszkane w znacznej części przez pracowników cukrowni. Wieś ta wraz z redukcją zatrudnienia w cukrowni oraz w rolnictwie ulega wyludnieniu w sposób podobny do wsi popegeerowskich. Zauważalnym zjawiskiem na jej obszarze jest obserwowany popyt na zakup mieszkań, w tym również przez osoby starsze, decydujące się na przeprowadzkę z domu do mieszkania. Prawdopodobnie ma to związek z obniżką kosztów życia (zwłaszcza ogrzewania) oraz chęcią ograniczenia obowiązków przydomowych i gospodarskich.

W małych wsiach, takich jak Kobusy, Domuraty i Grzebień (województwo podlaskie), Stoczki (województwo łódzkie), Miszewo (województwo pomorskie) oraz Pniów (województwo podkarpackie) zanotowano względnie duży ubytek zameldowanej ludności (od 15,9% do 23,0%). Kierując się wnioskami z badań prowadzonych wcześniej na Opolszczyźnie można sądzić, że wsie te są szczególnie narażone na wyludnienie, gdyż w porównaniu do wsi większych brakuje w nich podstawowych elementów infrastruktury społecznej (m.in. szkoła, przedszkole, kościół) oraz sklepów i podstawowych usług, co znacznie pogarsza warunki życia ludności. Niewielka liczba mieszkańców wpływa również na słabość społeczności w zakresie samoorganizacji i inicjatyw społecznych. Utrudnia również powstawanie i trwanie różnych typowych dla wsi organizacji, jak Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze straże pożarne, a poprzez małą liczbę grup rówieśniczych także istnienie zespołów sportowych. W rezultacie młodzież pozbawiona możliwości funkcjonowania w grupie rówieśników jest bardziej skłonna do opuszczania tych małych wsi.

Relatywnie duże saldo emigrantów zawieszonych występowało w porównywalnych wielkościowo wsiach województwa opolskiego, tj. w Żyrowej (23,0%) oraz Raszowej (23,2%), zamieszkałych w większości przez ludność autochtoniczną śląską posiadającą niemieckie pochodzenie. W tych wsiach duże udziały nierejestrowanych migrantów mają związek z opuszczaniem regionu i Polski

---

³³ Wsie na obszarach peryferyjnych cechują się relatywnie mniejszymi udziałami pracy wymagającej wyższych kwalifikacji oraz miejsc pracy bardziej charakterystycznych dla kobiet. Zob. szerzej Jończy 2020.

przez osoby pochodzenia niemieckiego w ramach późnego przesiedlenia (Spätaussiedlung) do Niemiec. Warto jednak zwrócić uwagę, że w przypadku tych wsi nierejestrowana migracja dokonała się wcześniej, a główną grupę brakujących stanowią osoby urodzone od lat pięćdziesiątych do siedemdziesiątych, które opuściły Polskę jeszcze w latach osiemdziesiątych XX wieku. Jest to zauważalne w strukturze wiekowej pozostałej ludności tych wsi, którą prezentuje się dalej.

Spory ubytek ludności odnotowano w przypadku miejscowości Rąbino (19,4%) zlokalizowanej w województwie zachodniopomorskim, Burzec (24,3%) położonej w województwie lubelskim oraz Laski (27,9%) mieszczącej się w województwie podkarpackim. Są to wsie znacznie oddalone od ośrodków miejskich, których peryferyjne położenie i brak naturalnych potencjałów może negatywnie wpływać na możliwości zatrudnienia i utrudniać dojazdy do pracy.

Największe rozbieżności pomiędzy liczbą zameldowanych a liczbą zamieszkałych cechują wieś Łososkowice (39,7% trwale nieobecnych), znajdującą się w województwie małopolskim. Pomimo relatywnie pobliskiego Krakowa oraz dostępności terenów, możliwych do zagospodarowania i zabudowy, wieś się wyludnia.

2.2. Struktura wieku i płci osób faktycznie zamieszkujących badane miejscowości

Zaprezentowane wyniki badań ujawniły ujemne saldo nierejestrowanej migracji stałej we wszystkich badanych miejscowościach. Wskazuje to na skalę wyludnienia obszarów wiejskich znacznie – niekiedy wielokrotnie – większą niż wskazywana przez oficjalne dane meldunkowe i spisowe. Niemniej jednak równie istotne co skala tego wyludnienia, jest ustalenie jego struktury – bowiem populacja osób pozostałych w miejscowościach znacznie różni się od nieobecnych emigrantów zawieszonych. Przyjęta metodyka spisu nie pozwala wprawdzie na ustalenie dokładnej struktury wieku osób nieobecnych, aczkolwiek szereg wniosków wyciągnąć można na podstawie analizy struktury wieku realnie zamieszkałych.

W tabeli 4 przedstawiono wyniki badań w podziale ludności zamieszkującej badane wsie na osoby w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat), produkcyjnym (18–59 lat wśród kobiet oraz 18–64 lat wśród mężczyzn) oraz poprodukcyjnym (60+ lat wśród kobiet oraz 65+ lat wśród mężczyzn). Tabela zawiera także dane dotyczące procentowego udziału emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych, co jest

podyktowane tym, że występuje istotny związek rozmiarów emigracji nierejestrowanej ze strukturą wieku badanej populacji.

Tabela 4. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w badanych miejscowościach

Miejscowość	Udział emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych (%)	Liczba zamieszkałej ludności w wieku produkcyjnym	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku przedprodukcyjnym (%)	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku produkcyjnym (%)	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku poprodukcyjnym (%)
Tłumaczów	8,2	244	19,3	53,0	27,6
Radostów	12,6	610	15,4	68,4	16,3
Dłużyna Górna	10,2	169	23,1	50,6	26,3
Strzegów	7,5	155	19,4	60,1	20,5
Rąbino	19,4	353	16,6	53,8	29,6
Miszewo	17,9	65	10,9	70,6	18,5
Pieczarki	9,8	113	11,5	72,0	16,6
Jagodne Wielkie	8,1	84	8,8	67,2	24,0
Grzebień	21,1	93	10,1	67,4	22,5
Domuraty	22,2	47	17,9	56,0	26,2
Kobusy	15,9	41	27,0	55,4	17,6
Siennica Nadolna	15,6	715	17,2	56,0	26,7
Burzec	24,3	253	18,7	51,3	30,0
Splawy	10,2	88	14,7	58,7	26,7
Baran	11,8	47	22,0	57,3	20,7
Motkowice	13,2	288	15,5	52,6	31,9
Czarnożyły	10,9	575	19,1	53,2	27,7
Radoszewice	11,1	551	12,7	69,9	17,4
Stoczki	16,3	134	17,6	62,0	20,4
Laski	27,9	145	18,3	60,4	21,3
Pniów	23,0	119	15,0	57,5	27,5
Siedlce	11,6	501	22,2	59,3	18,5
Łososkowice	39,7	80	9,9	72,1	18,0
Bukownica	14,8	396	25,5	55,8	18,7
Raszowa	23,2	331	15,6	59,4	25,0
Żyrowa	23,0	355	20,6	57,6	21,8
Razem	15,8	6552	17,9	58,6	23,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W całej populacji udział osób w wieku produkcyjnym wyniósł 58,6%. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, stanowiący 17,9%, jest znacznie niższy niż udział osób w wieku poprodukcyjnym, kształtujący się na poziomie 23,6%. Potwierdza to występowanie zjawiska starzenia się społeczeństwa.

Rozpatrując szczegółowo strukturę demograficzną każdej z badanych miejscowości z osobna, można stwierdzić, że w poszczególnych wsiach relacja liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym znacznie się różni od wskaźników dla populacji zbiorczej. Biorąc pod uwagę ludność w wieku produkcyjnym, można zaobserwować to, że najmniejszy jej odsetek w porównaniu do innych wsi odnotowano w Dłużynie Górnej (50,6%) oraz w Burcu (51,3%). Znacząco wyższym od średniej dla całej badanej populacji udziałem osób w wieku produkcyjnym charakteryzują się: Łososkowice (72,1%), Pieczarki (72,0%), Miszewo (70,7%), Radoszewice (69,9%), Radostów (68,4%), Jagodne Wielkie (67,2%) oraz Grzebień (67,4%).

Liczba osób w wieku rozrodczym czy takim, w którym posiada się nieletnie potomstwo, i liczba dzieci jest relatywnie mała. Właściwie najmniejszy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym zaobserwowano we wsi Jagodne Wielkie (8,8%). Jednocześnie odnotowano tam niemal trzykrotnie większy odsetek osób w wieku poprodukcyjnym – 24,0%. Podobnie kształtuje się sytuacja we wsiach Łososkowice (9,9% osób w wieku przedprodukcyjnym, podczas gdy udział osób w wieku poprodukcyjnym stanowi 18,0%) oraz Grzebień (10,1% mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym oraz 22,5% osób w wieku poprodukcyjnym). Duża nadwyżka liczby osób starszych nad nieletnimi może być spowodowana tym, że są to małe miejscowości pozbawione ważnych elementów infrastruktury społecznej takich, jak przedszkole, szkoła czy kościół. Jednocześnie zauważalny jest w tych wsiach stosunkowo duży udział nierejestrowanych emigrantów stałych.

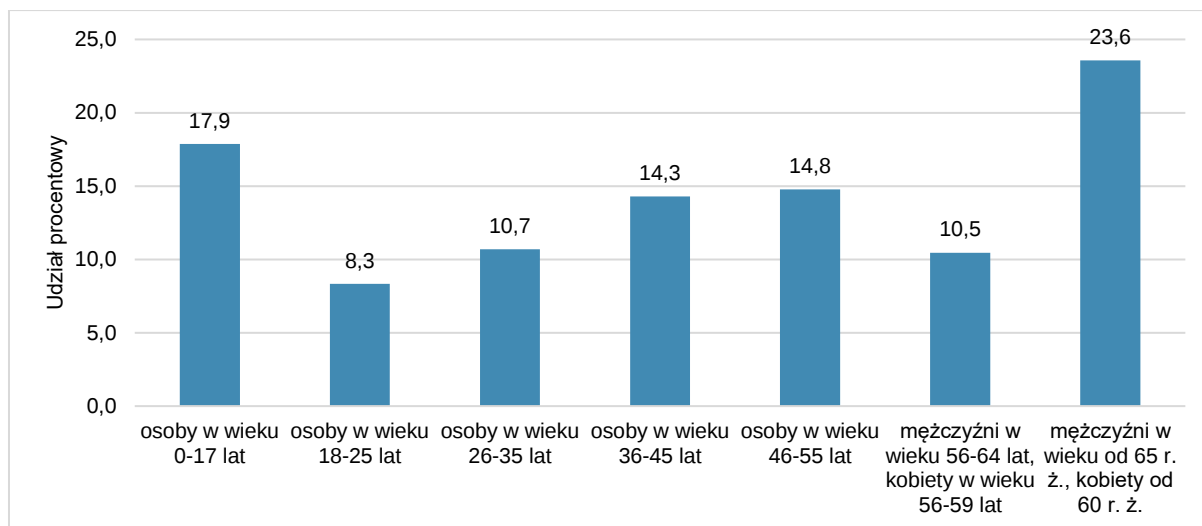
Wieś Kobusy jako jedna z czterech w badanej populacji cechuje się nadwyżką udziału osób w wieku przedprodukcyjnym (27,0%) w stosunku do osób w wieku poprodukcyjnym (17,6%). Miejscowość ma charakter rolniczy – wyróżnia się dużymi gospodarstwami rolnymi hodującymi bydło lub zajmującymi się uprawą zbóż i innych roślin w celach zarobkowych, w których pracują całe rodziny. Porównywalnie jest we wsi Baran, gdzie udział mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (22,0%) jest nieco wyższy niż osób w wieku poprodukcyjnym (20,7%). W tej wsi z kolei dominuje produkcja rolna na własne potrzeby. Na ponadprzeciętny udział nieletnich mogą wpływać cechy zamieszkałej na tym terenie ludności, bardziej nastawionej na wartości rodzinne i – w istotnej części – utrzymującej się z rolnictwa. Prawdopodobnie jednak istotne znaczenie ma też to, że są to małe miejscowości i na

wyższy udział nieletnich mogła wpłynąć np. istotnie większa dzietność nawet w pojedynczej rodzinie.

Wśród relatywnie dużych miejscowości, charakteryzujących się nadwyżką osób młodych w stosunku do osób starszych, można wyróżnić Siedlce oraz Bukownicę. W obu z tych miejscowości o stosunkowo dobrym kształtowaniu się tego wskaźnika przesądzają podobne względy. W przypadku wsi Siedlce udział osób w wieku przedprodukcyjnym stanowi 22,2% w porównaniu do 18,5% mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Odsetek osób w wieku produkcyjnym wynosi zaś 59,3%. Siedlce położone są w niedalekiej odległości od Nowego Sącza (11,8 km) i mogą być traktowane jako miejscowość nabierająca cech podmiejskości. Są dobrze skomunikowane z miastem i – jako miejscowość podgórska – atrakcyjne dla zamieszkania również ze względu na walory środowiskowe i krajobrazowe. Zauważalna nadwyżka osób młodych w porównaniu do osób starszych wynika głównie z tego, że w miejscowości mieszka kilkadziesiąt młodych rodzin, które przeprowadziły się tam głównie z miasta. Z kolei Bukownica, położona niedaleko Ostrzeszowa (10,1 km), charakteryzuje się jednym z największych udziałów zamieszkałych osób w wieku przedprodukcyjnym – 25,5%, w wieku produkcyjnym jest 55,8% zamieszkałych, podczas gdy udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym stanowi jedynie 18,7%. Również ta wieś jest relatywnie dobrze skomunikowana z pobliskimi niedużymi, ale dynamicznymi ośrodkami zatrudnienia. Oprócz lokalizacji te dwie wsie wyróżnia to, że w obu miejscowościach znajdują się szkoły podstawowe oraz dokonuje się inwestycji w rozbudowę i naprawę infrastruktury (np. remont dróg, budowa chodników, placów zabaw), co może zachęcać ludność do pozostania w miejscu dotychczasowego zamieszkania lub powrotu oraz założenia tam rodziny. Co warto podkreślić, obie te wsie są zamieszkałe przez ludność o dość silnych więzach lokalnych i regionalnych oraz posiadające tradycje działalności oddolnej.

Największymi udziałami osób w wieku poprodukcyjnym cechują się wsie Motkowice (31,9%), Burzec (30,0%) i Rąbino (29,6%), w których jednocześnie obserwowany jest najmniejszy odsetek ludności w wieku produkcyjnym. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku miejscowości Pniów, w której osoby starsze stanowią 27,5% populacji. Wszystkie te wsie są miejscowościami peryferyjnymi, oddalonymi od większych miast. Z wsi tych ma miejsce silny drenaż młodzieży, co skutkuje niewielkim udziałem osób młodych i – w związku z tym – dzieci.

Dokładniejsze informacje dotyczące struktury ludności dostarcza zestawienie danych w tabeli 5 oraz na rysunku 9, informujące o liczebności mieszkańców w wyodrębnionych grupach wieku (0–17 lat – tj. w wieku przedprodukcyjnym, 18–25 lat, 26–35 lat, 36–45 lat, 46–55 lat, 56–59 lat w przypadku kobiet i 56–64 lat w przypadku mężczyzn oraz w wieku poprodukcyjnym).

Rysunek 9. Udział osób w wybranych grupach wieku w całej badanej populacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Zauważalna jest relatywnie mała liczebność osiemnastu roczników, które składają się na wiek przedprodukcyjny (17,9% ogółu) w stosunku do dziesięciorocznych grup wieku reprezentujących przedziały wiekowe 36–45 lat (14,3%) oraz 46–55 lat (14,8%). Ponadto udział osób w wieku 18–25 lat stanowi jedynie 8,3%, a udział badanych mieszkańców wsi w wieku 26–35 lat wynosi 10,7%. Jednocześnie uwidoczniła się znacząca przewaga udziału osób w wieku poprodukcyjnym (23,6% ogółu mieszkańców) w porównaniu do innych grup wieku. Niewątpliwie wpływ ma na to zarówno dokonany odpływ migracyjny, ale i przeciętne wydłużenie życia w Polsce (przeciętne trwanie życia w 2023 r. dla mężczyzn wyniosło 74,7 roku, natomiast dla kobiet 82 lata). Wpływa też na to zapewne liczebność pierwszego powojennego wyżu demograficznego obejmującego roczniki z lat pięćdziesiątych i początku lat sześćdziesiątych. Z kolei ostatni przedemerytalny przedział wieku tworzą dziewięć roczników mężczyzn (w wieku 56–64 lat) oraz tylko cztery roczniki kobiet (w wieku 56–59 lat). Pomimo tego i mimo, iż są to roczniki niżowe, to liczebność tej grupy jest zbliżona do liczebności osób z przedziału wieku 26–35 lat.

Analiza struktury wieku ludności w poszczególnych miejscowościach musi być bardzo powściągliwa ze względu na to, że w niektórych (zwłaszcza w małych miejscowościach) poszczególne grupy wieku były mało liczne, a ponadto możliwe były pomyłki przy kwalifikacji badanych do grup wieku wewnątrz grupy ludności w wieku produkcyjnym³⁴. Niemniej, jak wynika z tabeli 5, zauważalne jest, że udziały kluczowe dla rozwoju ludnościowego grup ludności w wieku 26–35 lat są większe w przypadku wsi większych (Radostów, Bukownica, Siennica Nadolna) i położonych nieopodal miast (Siedlce, Łososkowice, Bukownica, Baran). Mniejsze udziały osób młodych cechują lokalizacje bardziej peryferyjne i większość mniejszych wsi. Nieco większe udziały osób z tej grupy wieku cechują także wsie z województw podkarpackiego i małopolskiego.

Najniższe udziały mieszkańców z tej grupy wiekowej zauważono we wsiach Spławy (4,7%), Stoczki (5,6%) oraz Tłumaczów (5,7%). Jest to spowodowane głównie migracją definitywną z rodzinnych stron tych osób, które wyjechały na studia do dużych miast i po zakończeniu nauki tam pozostały. Ponadto w Stoczkach występują problemy związane z Planem Zagospodarowania Przestrzennego, utrudniające wybudowanie domu i osiedlanie się na terenie wsi. Natomiast największym odsetkiem ludności w wieku 26–35 lat charakteryzują się miejscowości Domuraty (21,4%) oraz Łososkowice (18,0%). Do obu wymienionych wiosek przeprowadziły się młode rodziny m.in. w związku z oddziałaniem domu oraz budową nowej nieruchomości. W pobliżu obu miejscowości rozbudowano obwodnice, a w Łososkowicach zwiększyła się częstotliwość kursowania autobusu do Krakowa, co mogło mieć pozytywny wpływ na codzienne dojazdy mieszkańców do pracy w mieście.

Niski udział osób w wieku 36–45 lat zidentyfikowano w Domuratach (2,4%), Pniowie (6,3%) oraz Raszowej (7,7%). Z kolei dużym odsetkiem osób w tej kategorii wieku charakteryzują się Kobusy (24,3%) oraz Baran (25,6%).

---

³⁴ Precyzyjnie wyodrębniano osoby w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym. Jednak wewnątrz grupy wieku produkcyjnego mogło dochodzić do pewnych pomyłek związanych np. z przypadkami, kiedy żaden z autorytetów nie znał dokładnego wieku przyporządkowywanej osoby – czy np. ma 35 czy 36 lat. Dotyczyło to zwłaszcza osób, które nie mieszkały w danej wsi od urodzenia i przybyły do wsi jako małżonkowie/partnerzy.

Tabela 5. Struktura ludności ogółem w badanych miejscowościach

Miejscowość	Udział emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych (%)	Liczba zamieszkałej ludności w wieku produkcyjnym	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku przed- produkcyjnym	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku 18–25 lat	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku 26–35 lat	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku 36–45 lat	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku 46–55 lat	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku M 56–64 lat, K 56–59 lat	Udział wśród ogółu zamieszkałej ludności osób w wieku po- produkcyjnym
Tłumaczów	8,2	244	19,3	7,2	5,7	10,7	16,5	13,0	27,6
Radostów	12,6	610	15,4	15,1	14,9	18,6	11,2	8,5	16,3
Dłużyna Górna	10,2	169	23,1	2,7	8,1	20,1	13,5	6,3	26,3
Strzegów	7,5	155	19,4	5,0	12,0	15,1	12,8	15,1	20,5
Rąbino	19,4	353	16,6	3,8	9,5	16,0	9,5	15,1	29,6
Miszewo	17,9	65	10,9	15,2	8,7	14,1	27,2	5,4	18,5
Pieczarki	9,8	113	11,5	11,5	10,8	19,1	17,2	13,4	16,6
Jagodne Wielkie	8,1	84	8,8	15,2	10,4	10,4	16,0	15,2	24,0
Grzebień	21,1	93	10,1	13,0	12,3	11,6	18,1	12,3	22,5
Domuraty	22,2	47	17,9	9,5	21,4	2,4	16,7	6,0	26,2
Kobusy	15,9	41	27,0	1,4	9,5	24,3	17,6	2,7	17,6
Siennica Nadolna	15,6	715	17,2	5,3	10,5	14,6	13,1	12,6	26,7
Burzec	24,3	253	18,7	6,9	8,7	9,5	20,5	5,7	30,0
Splawy	10,2	88	14,7	12,7	4,7	7,3	29,3	4,7	26,7
Baran	11,8	47	22,0	12,2	6,1	25,6	11,0	2,4	20,7
Motkowice	13,2	288	15,5	7,1	8,2	11,7	14,2	11,3	31,9
Czarnożyły	10,9	575	19,1	6,1	10,5	15,6	14,0	7,0	27,7
Radoszewice	11,1	551	12,7	15,6	9,6	11,7	24,5	8,5	17,4
Stoczki	16,3	134	17,6	6,5	5,6	15,7	21,8	12,5	20,4
Laski	27,9	145	18,3	10,4	13,8	16,7	12,5	7,1	21,3
Pniów	23,0	119	15,0	8,7	13,5	6,3	9,7	19,3	27,5
Siedlce	11,6	501	22,2	8,5	13,3	17,9	12,1	7,6	18,5
Łososkowice	39,7	80	9,9	10,8	18,0	8,1	18,9	16,2	18,0
Bukownica	14,8	396	25,5	5,8	14,9	14,8	11,4	8,9	18,7
Raszowa	23,2	331	15,6	9,5	10,6	7,7	13,8	17,8	25,0
Żyrowa	23,0	355	20,6	7,6	7,1	15,6	15,1	12,2	21,8
Razem	15,8	6552	17,9	8,3	10,7	14,3	14,8	10,5	23,6

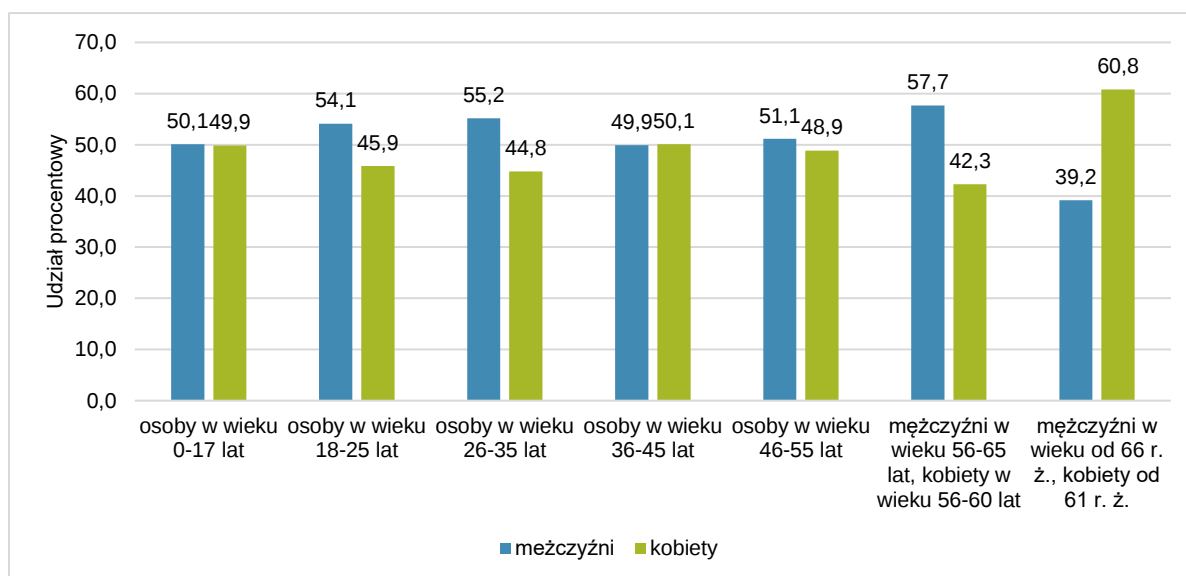
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Najniższe odsetki osób w wieku 46–55 lat ujawniono w przypadku Pniowa (9,7%) oraz Rąbina (9,5%). Natomiast stosunkowo wysoki udział mieszkańców w tym wieku odnotowano w Splawach (29,3%), Miszewie (27,2%) oraz Radoszewicach (24,5%).

Grupa wieku 56–59 lat wśród kobiet oraz 56–64 lat wśród mężczyzn wyróżniała się najniższym udziałem we wsiach Baran (2,4%) oraz Kobusy (2,7%). Z kolei największy odsetek cechował miejscowości Pniów (19,3%), Raszowa (17,8%) oraz Łososkowice (16,2%).

Rozpoczynając badania zakładano, że potwierdzi się przypuszczenie o feminizacji migracji nierejestrowanej, które wynikało z badań prowadzonych na obszarze województwa dolnośląskiego (Dolińska, Jończy, Śleszyński 2021), opolskiego (Jończy 2017) oraz m.in. w powiecie nyskim (Jończy, Kaczmarczyk-Brol, Socha, Śleszyński 2022). Tamte badania wskazywały na znaczną przewagę kobiet wśród nierejestrowanych migrantów kobiet, co skutkowało ich niedoborami zwłaszcza w przedziałach wieku 26–35 lat, ale i 36–45 lat. Dotyczyło to więc roczników, które od drugiej połowy lat 90. XX wieku mogły już masowo studiować.

W odniesieniu do wyników tamtych badań należy w pierwszym rzędzie stwierdzić, że w grupie badanych tutaj wsi ogólny podział ludności ze względu na płeć wskazuje na niewielką przewagę liczby kobiet nad mężczyznami – 50,7% osób płci żeńskiej w porównaniu do 49,3% osób płci męskiej. Niemniej jednak właściwy obraz sytuacji prezentuje porównanie poszczególnych grup wieku w podziale na płeć, co zawiera rys. 10.

Rysunek 10. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wybranych grupach wieku w całej badanej populacji (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

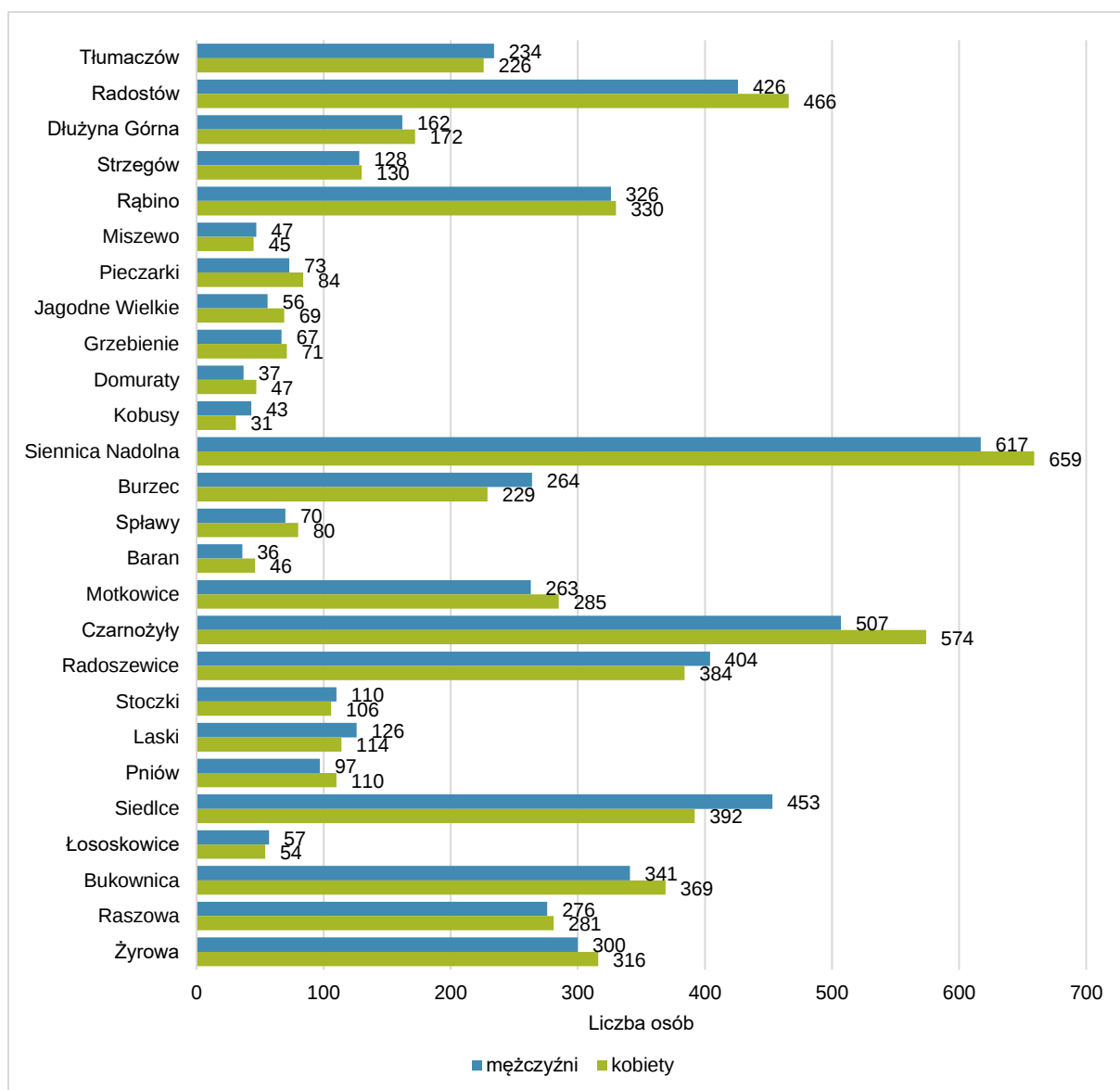
Dowodzi on, że przewaga kobiet wiąże się jedynie z dłuższym trwaniem ich życia, bo jedyna grupa wieku, w której kobiet jest – i to istotnie – więcej, jest grupa wieku poprodukcyjnego. We wszystkich pozostałych grupach wieku przeważają mężczyźni. W przypadku dwóch przedziałów wieku wynika to ze względów oczywistych. W grupie wieku osób niepełnoletnich zauważalna jest niewielka

przewaga mężczyzn (50,1%) nad kobietami (49,9%), co jest zgodne z ogólnym trendem dotyczącym urodzeń³⁵. Z kolei w przedemerytalnym przedziale wieku wynika to z większej liczby roczników mężczyzn. Kluczowe różnice, jak zakładano przed badaniami, dotyczą przedziału wieku 26–35 lat, tzn. roczników, które na ogół ukończyły już studia. W tej (relatywnie nielicznej) grupie wieku, jak już wcześniej wspomniano, zauważalna jest istotna przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet (55,2% mężczyzn i 44,8% kobiet), co powoduje, że oprócz wyludnienia występuje niedobór kobiet istotny dla liczby urodzeń i ludnościowego samopodtrzymywania się wsi. Ponadto zdecydowana przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet dotyczy też młodszego przedziału wieku – 18–25 (54,1% mężczyzn oraz 45,9% kobiet) lat, co świadczy o tym, że część młodych kobiet dokonuje opuszczenia miejscowości jeszcze przed ukończeniem studiów, albo w ogóle ich nie podejmuje i wyjeżdża już po szkole ponadpodstawowej. Zestawienie jednak uwidacznia **poważny strukturalny problem demograficzny w kategoriach wieku 18–25 lat oraz 26–35 lat, gdzie występuje znaczna nadwyżka mężczyzn**. Ustalona luka, przedstawiająca niedobór kobiet w wieku rozrodczym w stosunku do liczby mężczyzn, może sygnalizować prawdopodobieństwo pojawienia się ograniczonych możliwości znalezienia partnerki na terenach wiejskich i klasyczny problem „braku żony dla rolnika”, których skutkiem może być mniejsza, niż mogłoby wynikać z ogólnej liczby mieszkańców, liczba urodzeń, a w dalszej perspektywie – większa skala wyludnienia i dalszy drenaż ludności.

W dwóch starszych grupach 36–45 lat i 46–55 lat udziały kobiet i mężczyzn są zbliżone, co może świadczyć o tym, że feminizacja odpływu może mieć związek nie z problemami globalnego bezrobocia i transformacji, ale z umasowieniem studiów i niedoborami pracy wykwalifikowanej dla (wysoko wykwalifikowanych) kobiet.

W formie odrębnych zestawień zaprezentowano również strukturę mieszkańców w podziale na płeć w poszczególnych badanych wsiach. Pokazuje to rys. 11 w układzie liczbowym oraz rys. 12 w układzie udziałów płci. Przy porównaniu samego udziału mężczyzn i kobiet sytuacja przedstawia się w sposób zróżnicowany. Nieco wyższe udziały wśród zamieszkałych mężczyzn w stosunku do kobiet zauważono w takich miejscowościach, jak Tłumaczów, Miszewo, Kobusy, Burzec, Radoszewice, Stoczki, Laski oraz Siedlce.

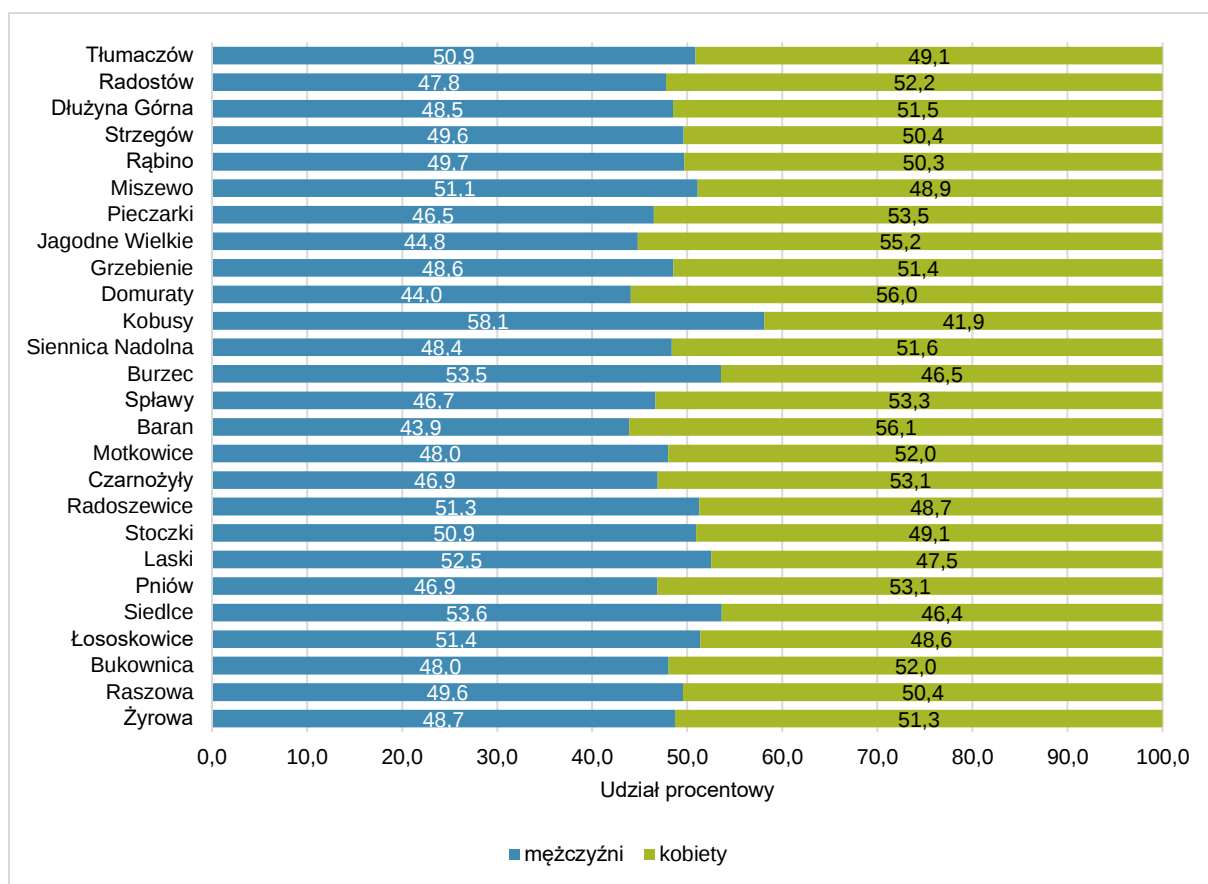
³⁵ W Polsce na każde 100 urodzeń dziewczynek przypada kilka procent więcej urodzeń chłopców.

Rysunek 11. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w badanych miejscowościach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

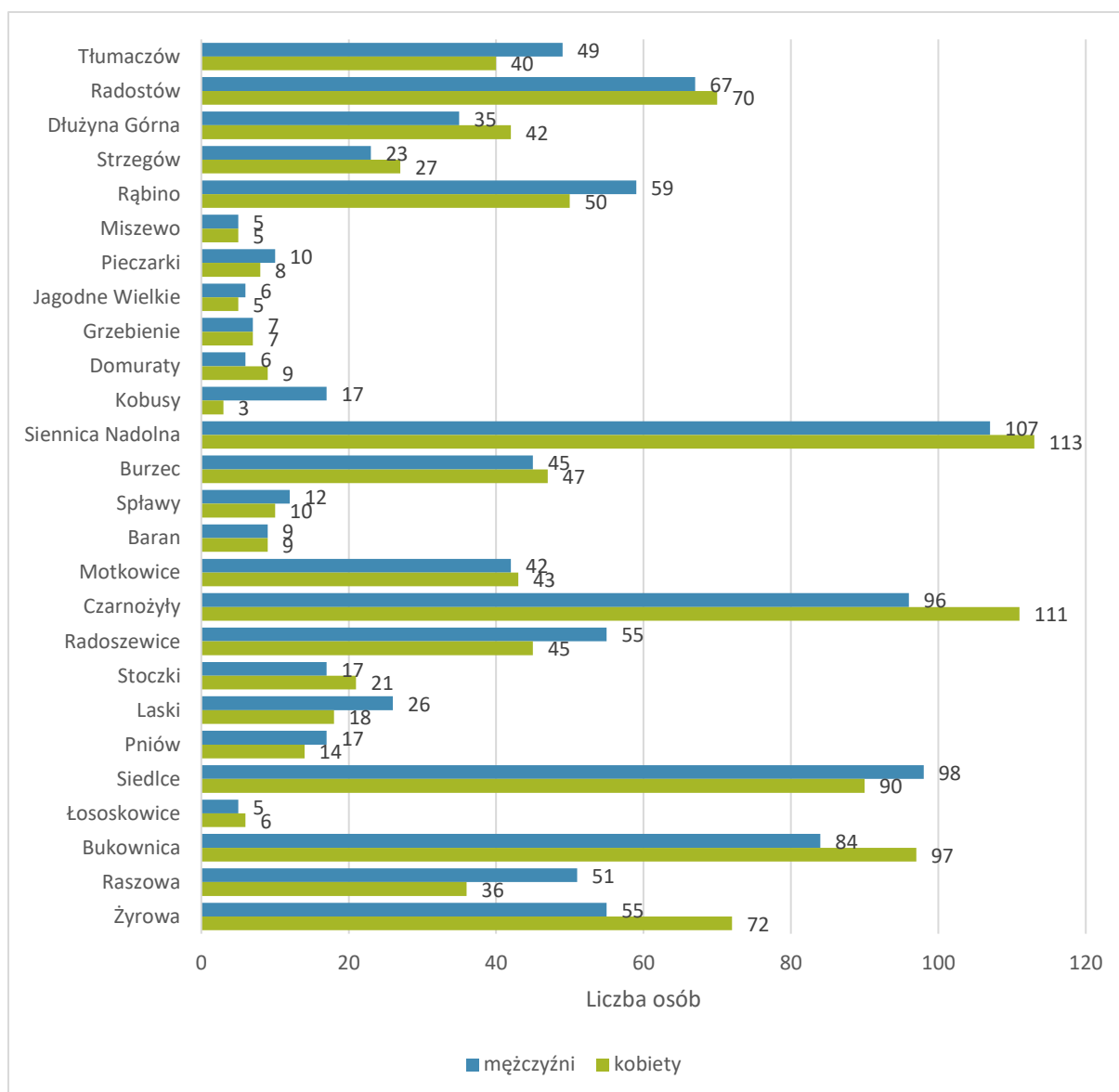
Częściej przewaga względna mężczyzn (rys. 11) cechuje wsie położone we wschodniej Polsce oraz wsie bardzo peryferyjne. Natomiast największa względna przewaga kobiet cechuje wsie duże i lepiej wyposażone w infrastrukturę (Radostów, Siennica Nadolna, Czarnożyły, Żyrowa) lub mniejsze wsie z funkcjami turystycznymi (Pieczarki, Jagodne Wielkie).

Rysunek 12. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w badanych miejscowościach

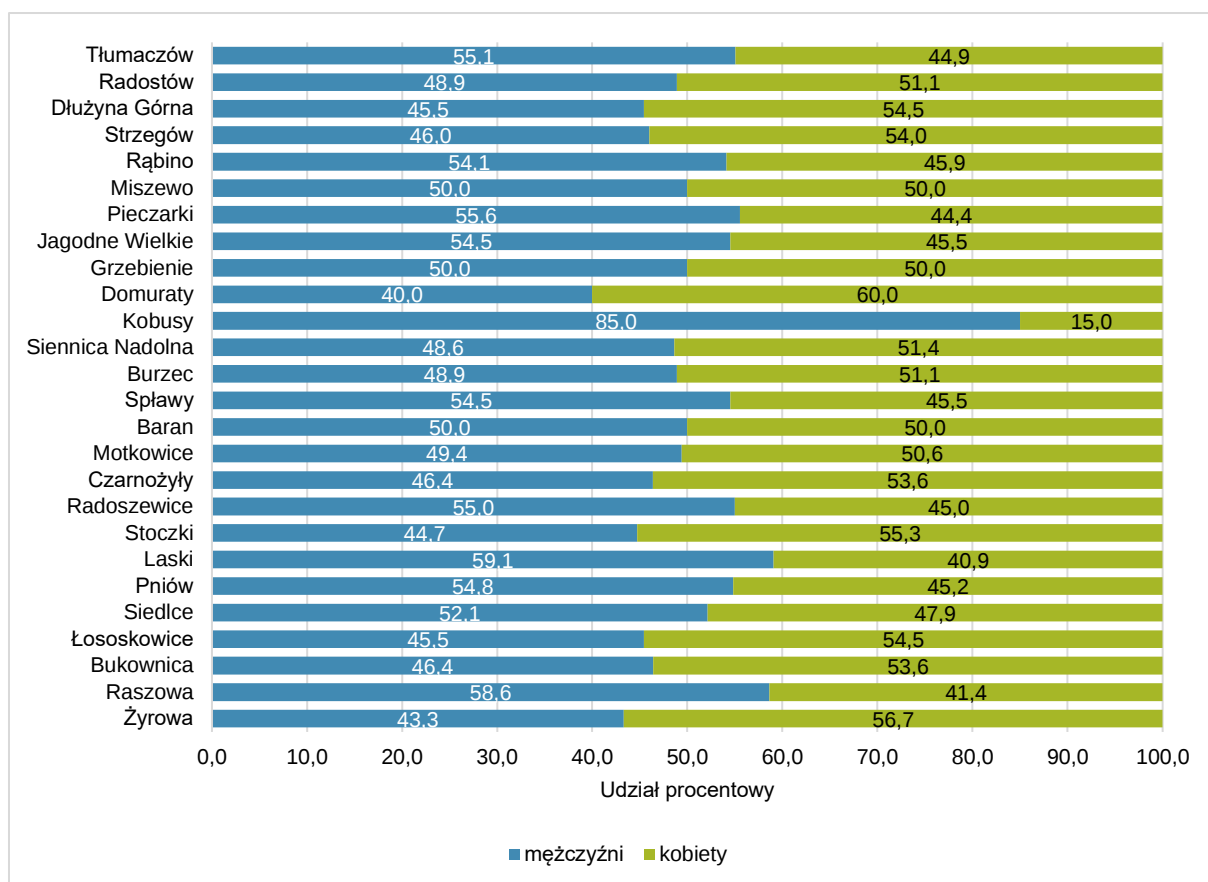
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Dokładniejszych informacji dostarcza analiza porównawcza liczby i procentowego udziału kobiet i mężczyzn w badanych wsiach z uwzględnieniem wyróżnionych grup wieku (rys. 13–26). W wieku 0–17 lat w 11 spośród 26 badanych miejscowości zauważalna jest przewaga chłopców (Tłumaczów, Rąbino, Pieczarki, Jagodne Wielkie, Kobusy, Splawy, Radoszewice, Laski, Pniów, Siedlce oraz Raszowa) (rys. 13–14). Przy tym należy zauważyć znaczącą nadwyżkę dzieci płci męskiej we wsi Kobusy – podczas badań mikrospisowych zewidencjonowano 17 chłopców oraz 3 dziewczyny (rys. 13). Zróżnicowania te należy traktować jako naturalne – wynikają one ze struktury płciowej urodzeń. Są też mniejsze w przypadku wsi dużych, gdzie roczniki są liczniejsze.

Rysunek 13. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w wieku przedprodukcyjnym w badanych miejscowościach

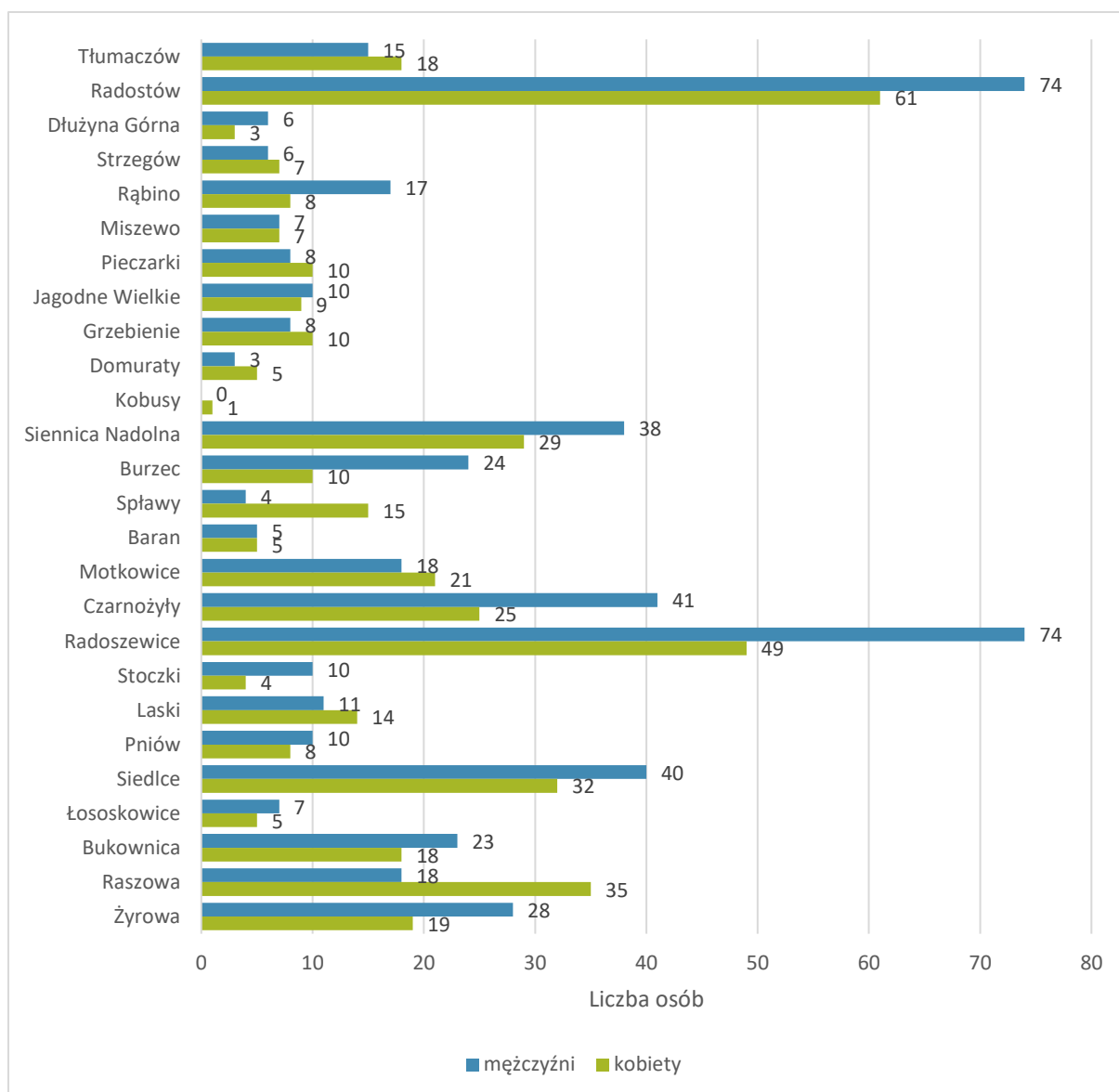
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 14. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wieku przedprodukcyjnym życia w badanych miejscowościach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W grupie wieku od 18 do 25 lat udział kobiet w porównaniu do mężczyzn był, jak wspomniano w całej populacji badanych wsi, nieco niższy. Jednak analiza płci mieszkańców w tym przedziale wieku z poszczególnych miejscowości wskazuje na znaczące zróżnicowania w tym zakresie (rys. 15–16). Duża nadwyżka mężczyzn nad kobietami cechuje prawie wszystkie wsie duże – w zasadzie jedyną wsią średniej wielkości, gdzie w grupie tej przeważają kobiety, jest Raszowa na Opolszczyźnie zamieszkała w większości przez ludność śląską. Wieś ta spełnia kilka cech mogących hamować zarówno wyludnienie, jak i feminizację tego wyludnienia. Jest relatywnie duża i wyposażona w infrastrukturę, także w nowoczesne i innowacyjne – szkołę i przedszkole. Oprócz tego jest położona 18 km od Opola i dobrze z nim skomunikowana, ponadto jest zamieszkała przez ludność o silnych więziach lokalnych, aktywnie działającą w ramach lokalnych stowarzyszeń i inicjatyw.

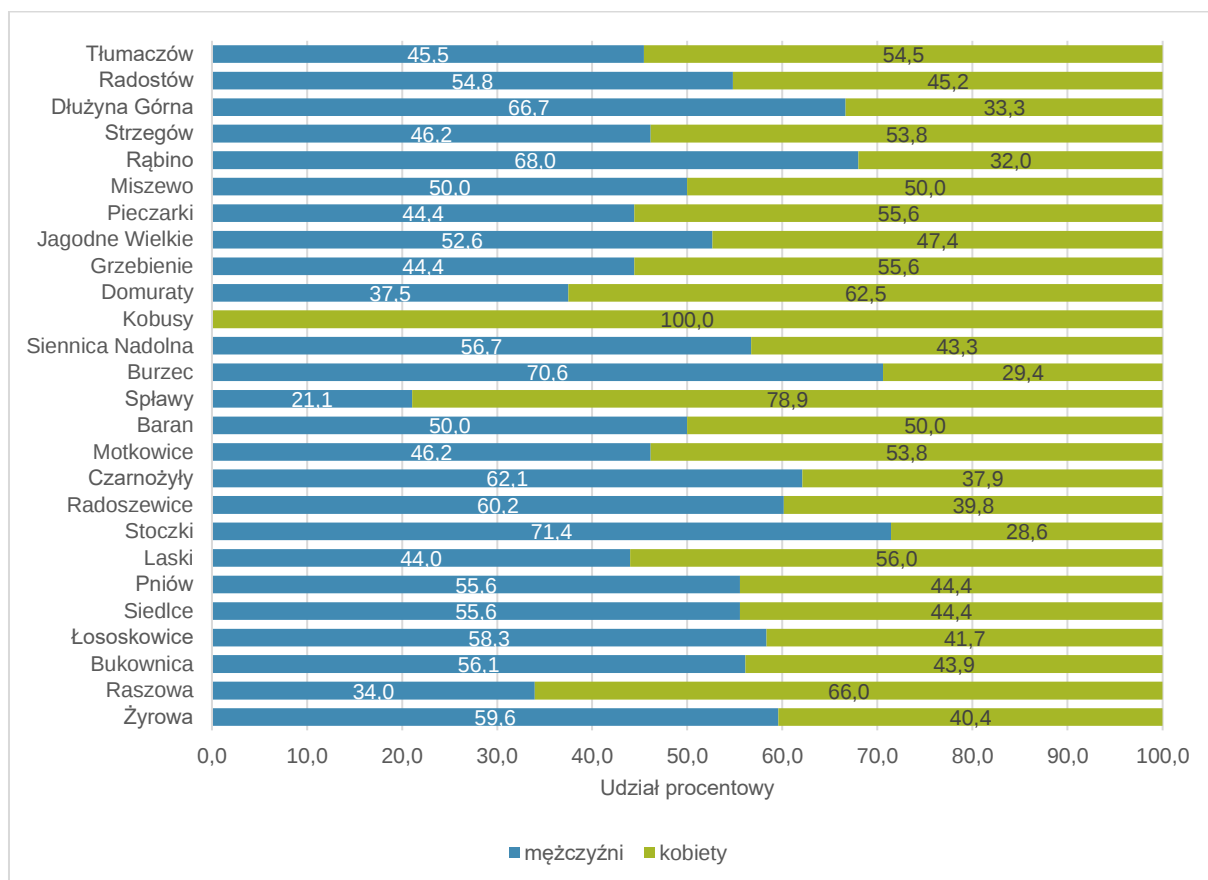

Rysunek 15. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 18–25 lat w badanych miejscowościach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Wracając do ogółu wsi, warto zwrócić uwagę, że feminizacji odpływu nie należy wiązać ściślej ze skalą wyludnienia ogółem (tzn. rejestrowanego i – tutaj mierzonego – nierejestrowanego), bo ta na ogół jest większa w przypadku podobnych obszarów we wsiach małych. Wydaje się natomiast, że relatywnie większy (niż mężczyzn) odpływ młodych kobiet ze wsi dużych (i to odpływ bezpośrednio po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej) wynika ze struktury zatrudnienia. We wsiach dużych jest pewna liczba miejsc pracy i pewna przestrzeń

do działalności gospodarczej, ale dotyczy to bardziej prac angażujących mężczyzn³⁶. Stąd być może wyjeżdża ich mniej.

Rysunek 16. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 18–25 lat w badanych miejscowościach.

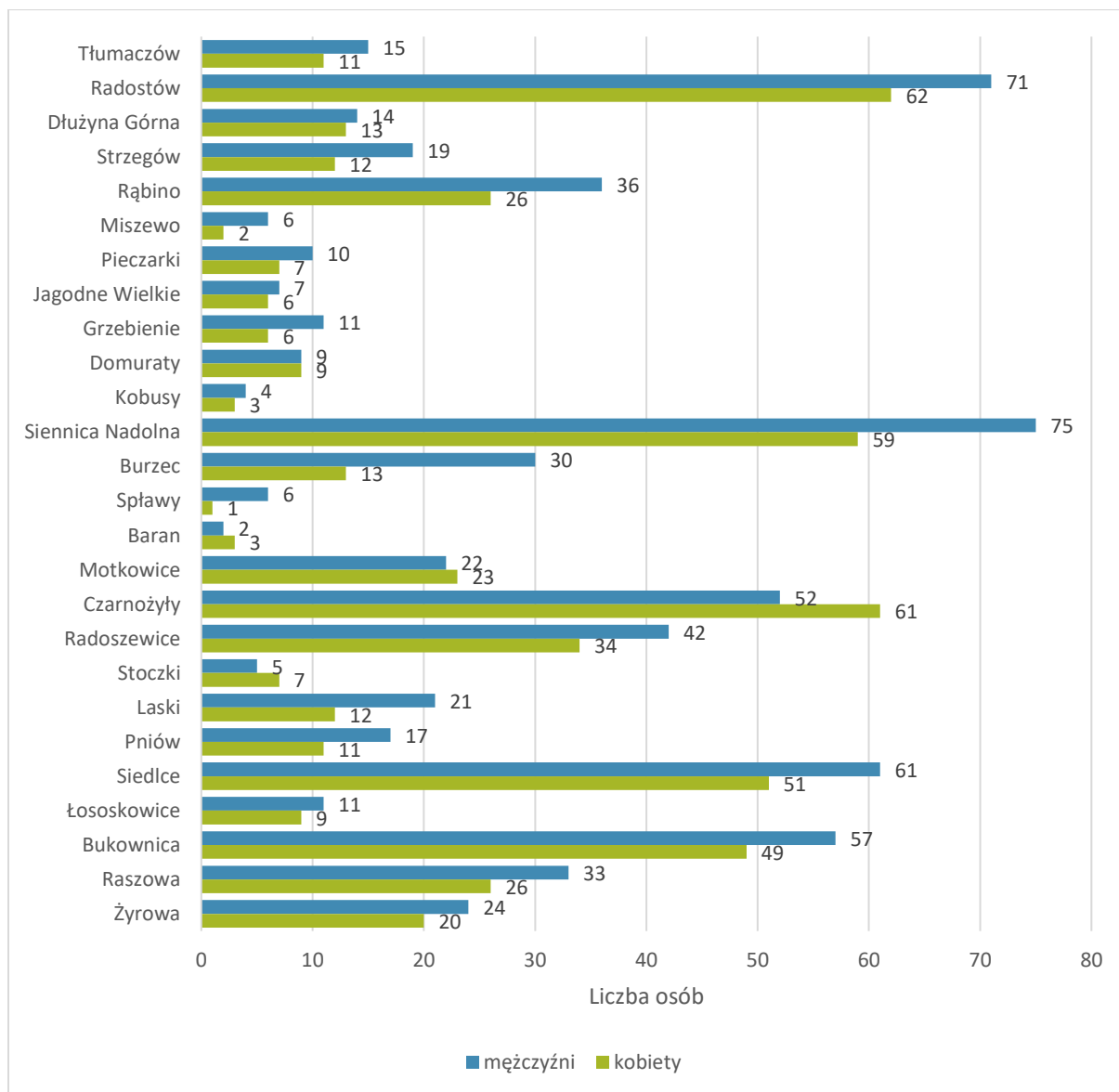
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Kolejne zestawienia (rys. 17-18) prezentują liczby osób i udziały w podziale na płeć w grupie wieku 26–35 lat. Warto przypomnieć, że w tej grupie wieku w całej populacji zarejestrowano największą nadwyżkę mężczyzn nad kobietami.

W podziale na miejscowości, nieznaczna przewaga kobiet obserwowana jest jedynie w czterech z nich, tj.: Czarnożyły (61 kobiet, 52 mężczyzn), Stoczki (7 kobiet, 5 mężczyzn), Baran (3 kobiety, 2 mężczyzn) oraz Motkowice (23 kobiety, 22 mężczyzn). Warto zwrócić uwagę, że wszystkie te wsie położone są w centralnej Polsce w województwach świętokrzyskim i łódzkim, w dodatku – za wyjątkiem ostatniej – położone są w pobliżu miast. W większości pozostałych wsi widoczna jest bardzo wyraźna przewaga mężczyzn. Zauważalne jest też to, że generalnie większe

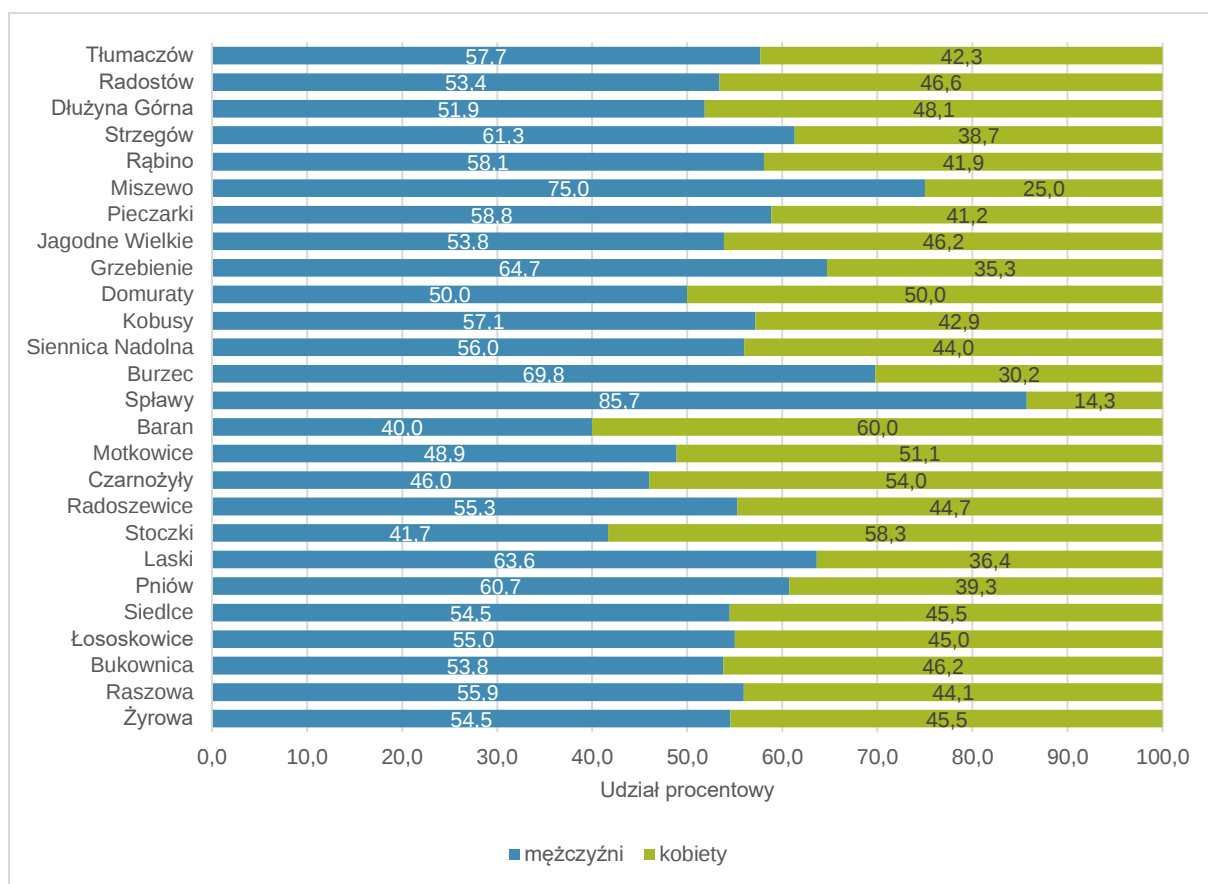
³⁶ Rolnictwo, transport, leśnictwo itd.

różnice cechują wsie peryferyjne, w przypadku których udziały mężczyzn wynoszą odpowiednio: Sławy – 85,7% (6 mężczyzn, 1 kobieta), Miszewo – 75,0% (6 mężczyzn, 1 kobieta), Burzec – 69,8% (30 mężczyzn, 13 kobiet), Grzebień – 64,7% (11 mężczyzn, 6 kobiet), Łaski – 63,6% (21 mężczyzn, 12 kobiet), Strzegów – 61,3% (19 mężczyzn, 12 kobiet) oraz Pniów – 60,7% (17 mężczyzn, 11 kobiet).

Rysunek 17. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 26–35 lat w badanych miejscowościach

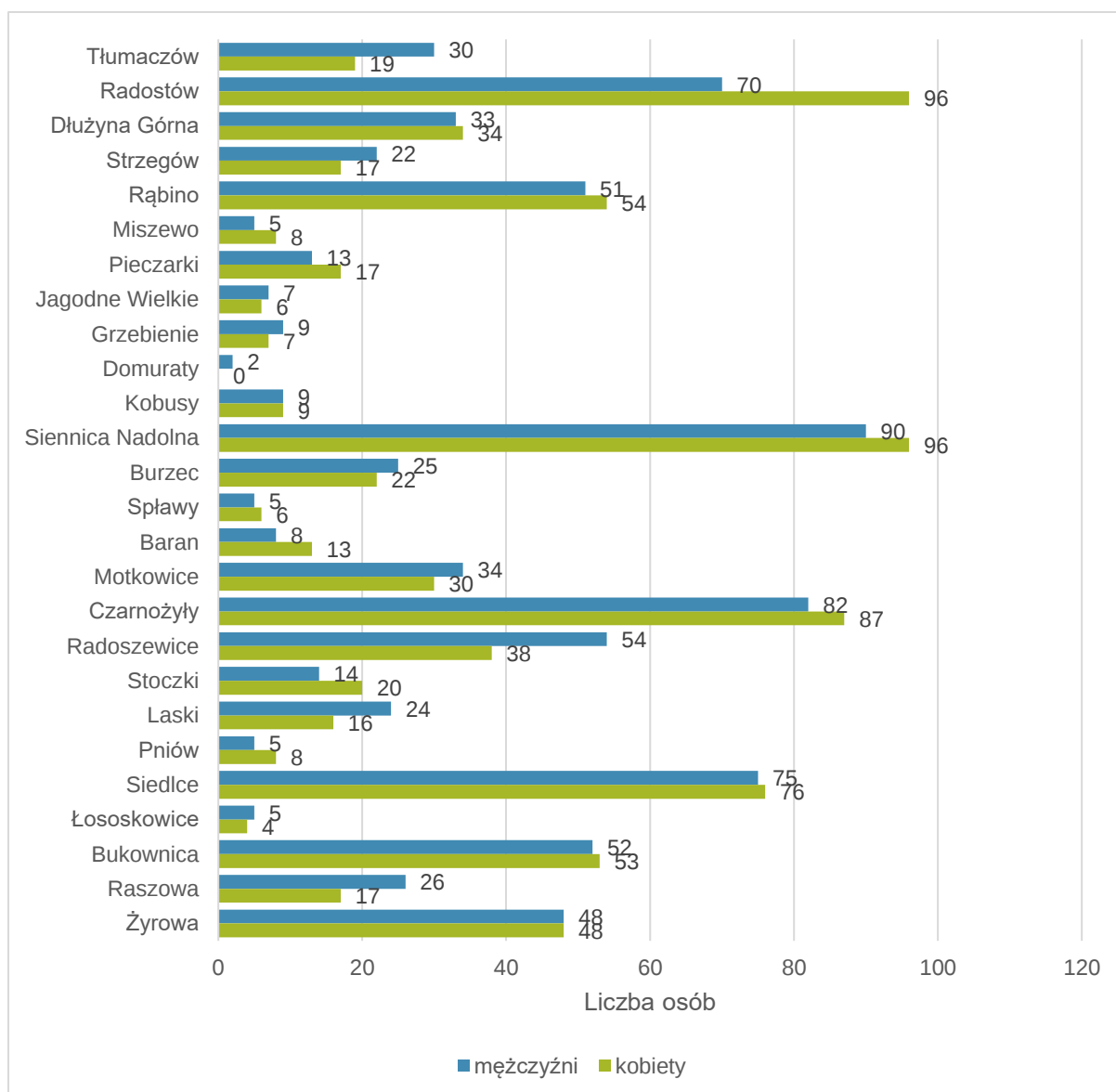
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 18. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 26–35 lat w badanych miejscowościach

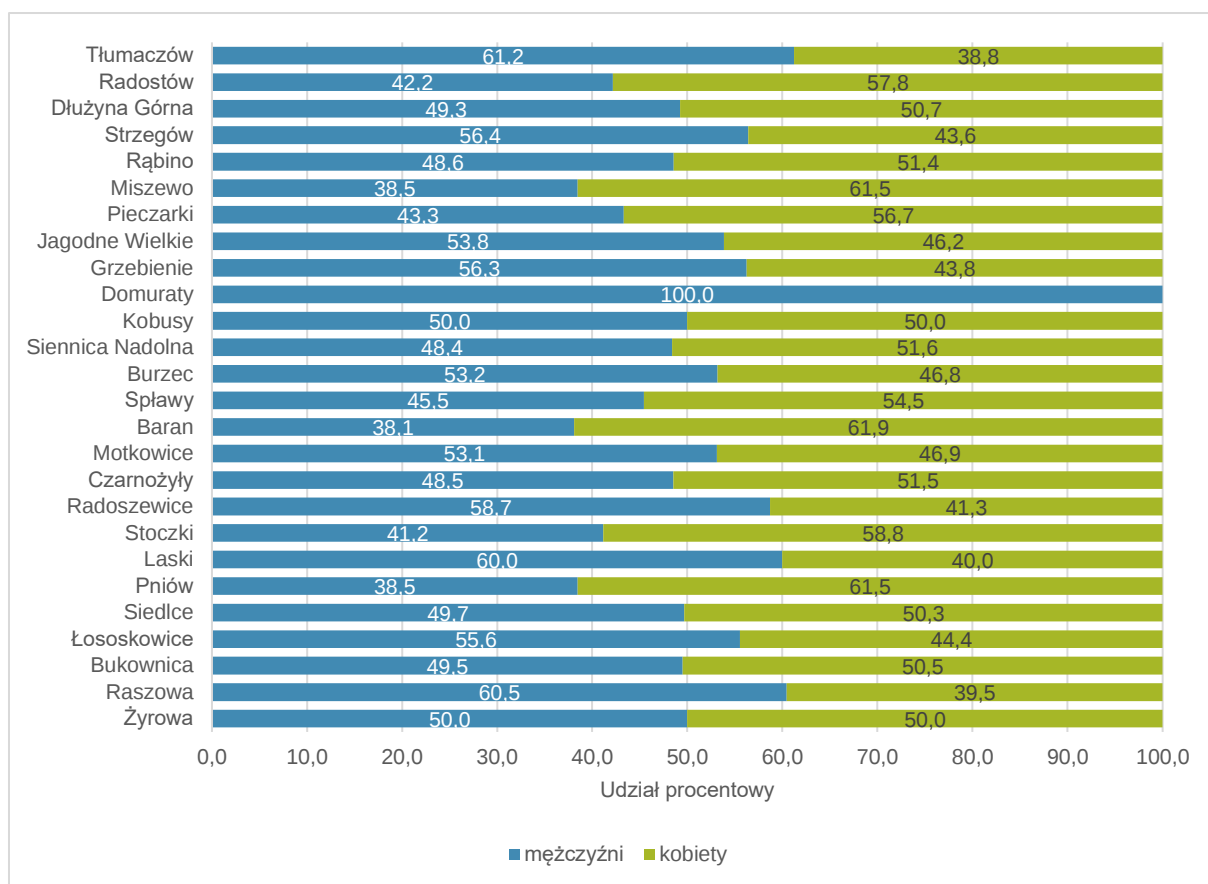
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W grupie wieku 36–45 lat zauważono niemal identyczny udział kobiet i mężczyzn z niewielką przewagą kobiet (rys. 19–20). Jednakże w niektórych miejscowościach jest wyraźnie widoczne zróżnicowanie liczbowe pod względem płci. Znacząca nadwyżka mężczyzn występowała we wsiach: Tłumaczów (30 mężczyzn, 19 kobiet), Radoszewice (54 mężczyzn, 38 kobiet), Raszowa (26 mężczyzn, 17 kobiet) oraz Laski (24 mężczyzn, 16 kobiet). W małej miejscowości Domuraty zanotowano jedynie 2 mężczyzn w tej kategorii wieku. Z kolei duża przewaga liczbowa osób płci żeńskiej została wykryta w Radostowie (96 kobiet oraz 70 mężczyzn).

Rysunek 19. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 36-45 lat w badanych miejscowościach

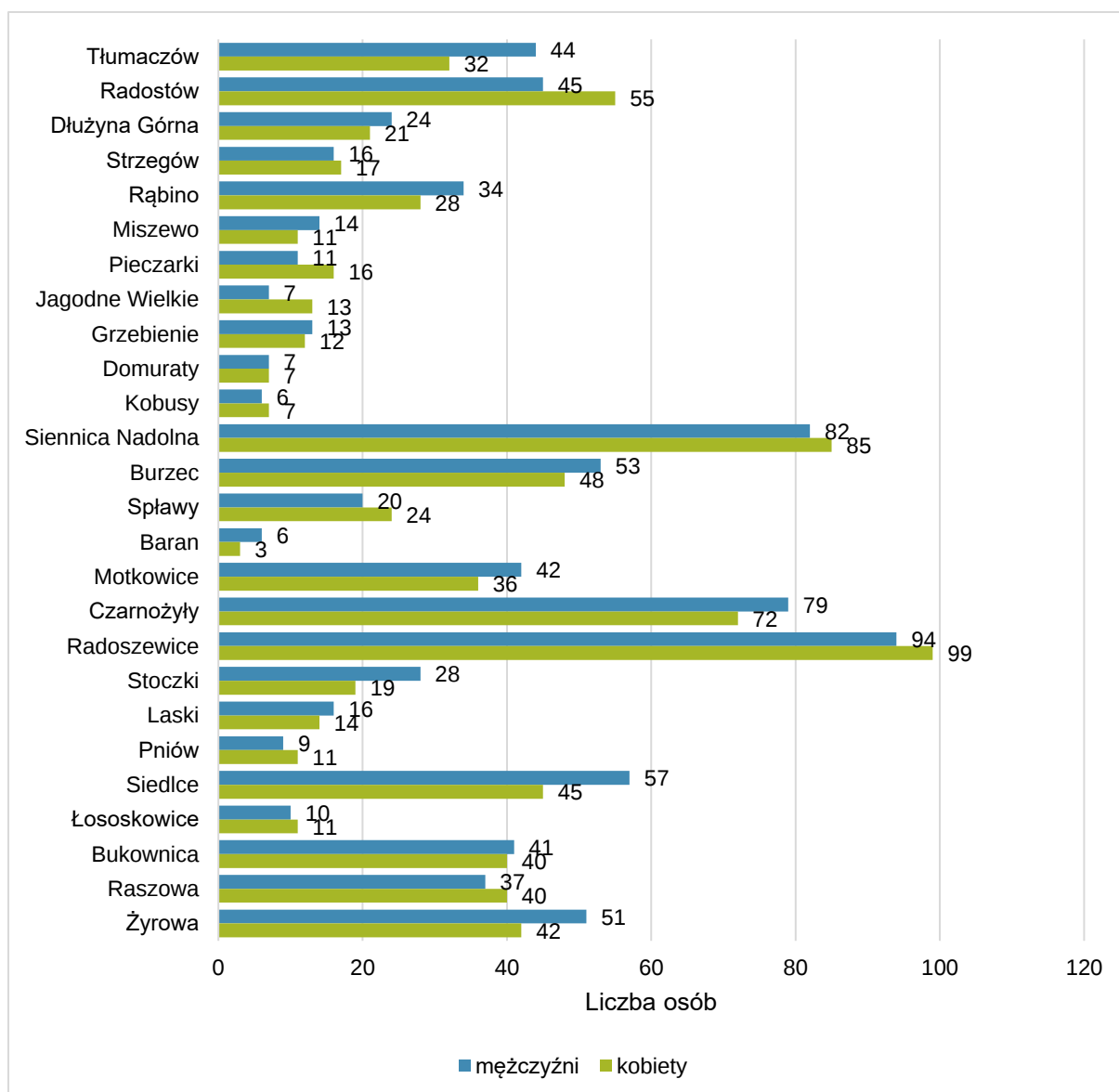
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 20. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 36–45 lat w badanych miejscowościach

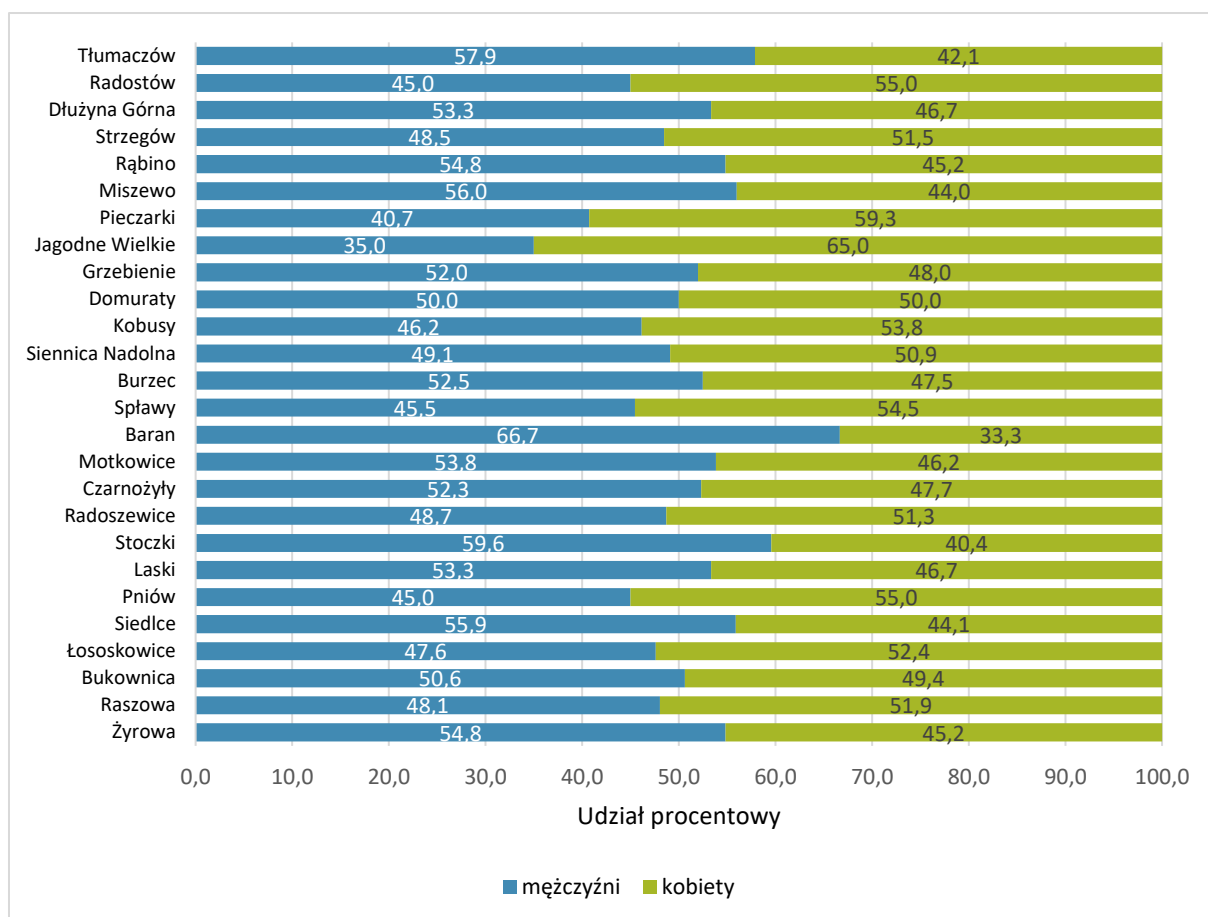
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W przedziale wieku 46–55 lat w ogólnym zestawieniu w badanych miejscowościach była obserwowana niewielka przewaga mężczyzn. Zasadnicze rozbieżności pomiędzy liczbą mężczyzn i kobiet wydają się zależeć od tego, czy badane wsie są duże czy małe. W przypadku większych osad udziały obu płci są zazwyczaj bardziej zbliżone (Siennica Nadolna, Rąbino, Czarnożyły), a w przypadku mniejszych, są – co zrozumiałe – pewne rozbieżności związane z małą i różną liczebnością kobiet i mężczyzn. Niemniej jednak dokładniejsze przyjrzenie się danym pozwala przypuszczać, że również w tej grupie wieku na większy udział kobiet wpływa wyposażenie wsi w infrastrukturę, podmiejskie położenie oraz istnienie w danej wsi aktywności turystyczno-noclegowej. W podziale na poszczególne wsie uwidacznia się to, że w Jagodnym Wielkim w tej kategorii wiekowej dominują kobiety (65,0% – 7 mężczyzn, 13 kobiet), podobnie jak w Pieczarkach (59,3% – 11 mężczyzn, 16 kobiet) (rys. 21–22).

Rysunek 21. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 46–55 lat w badanych miejscowościach

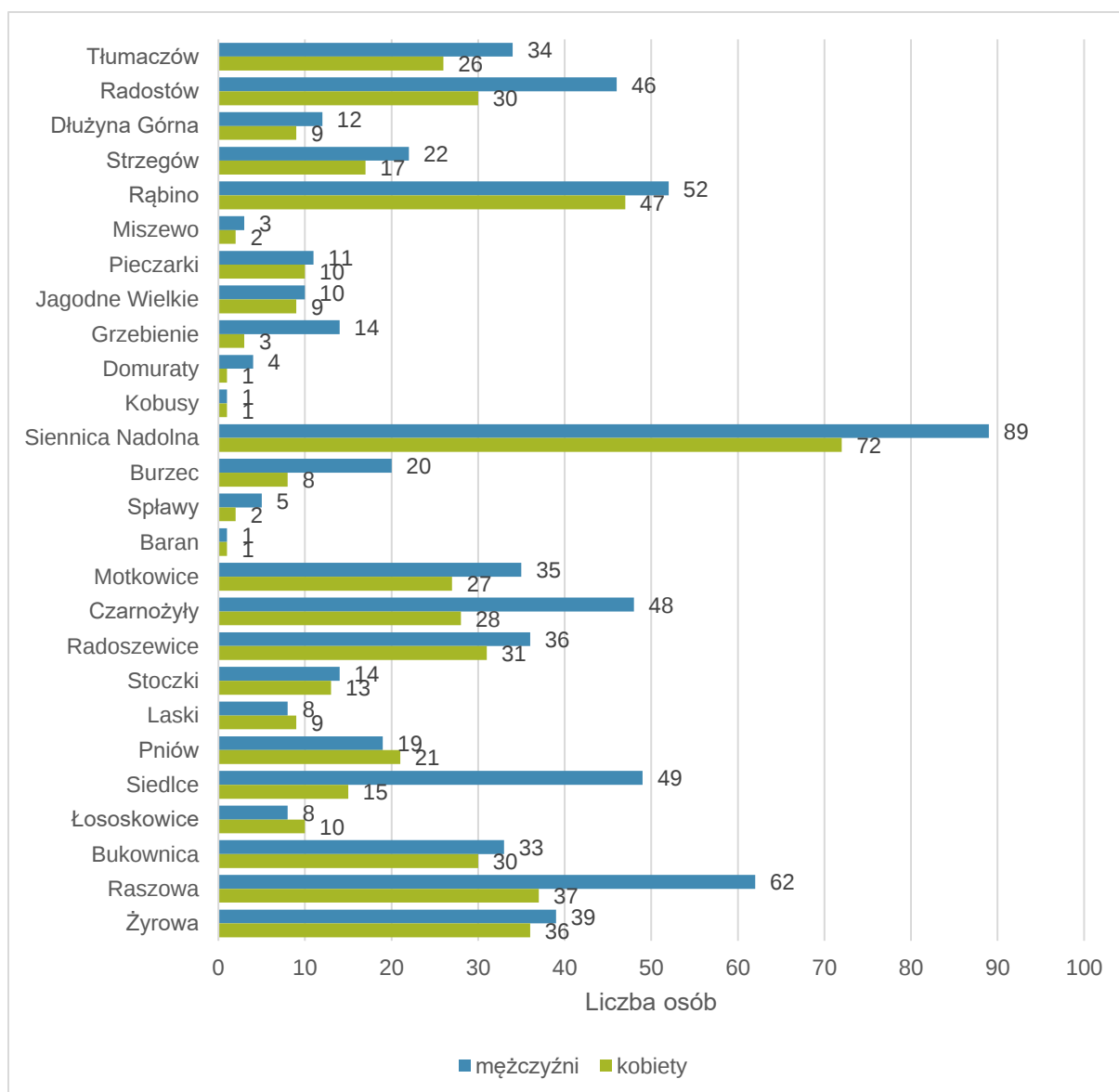
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 22. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 46–55 lat w badanych miejscowościach

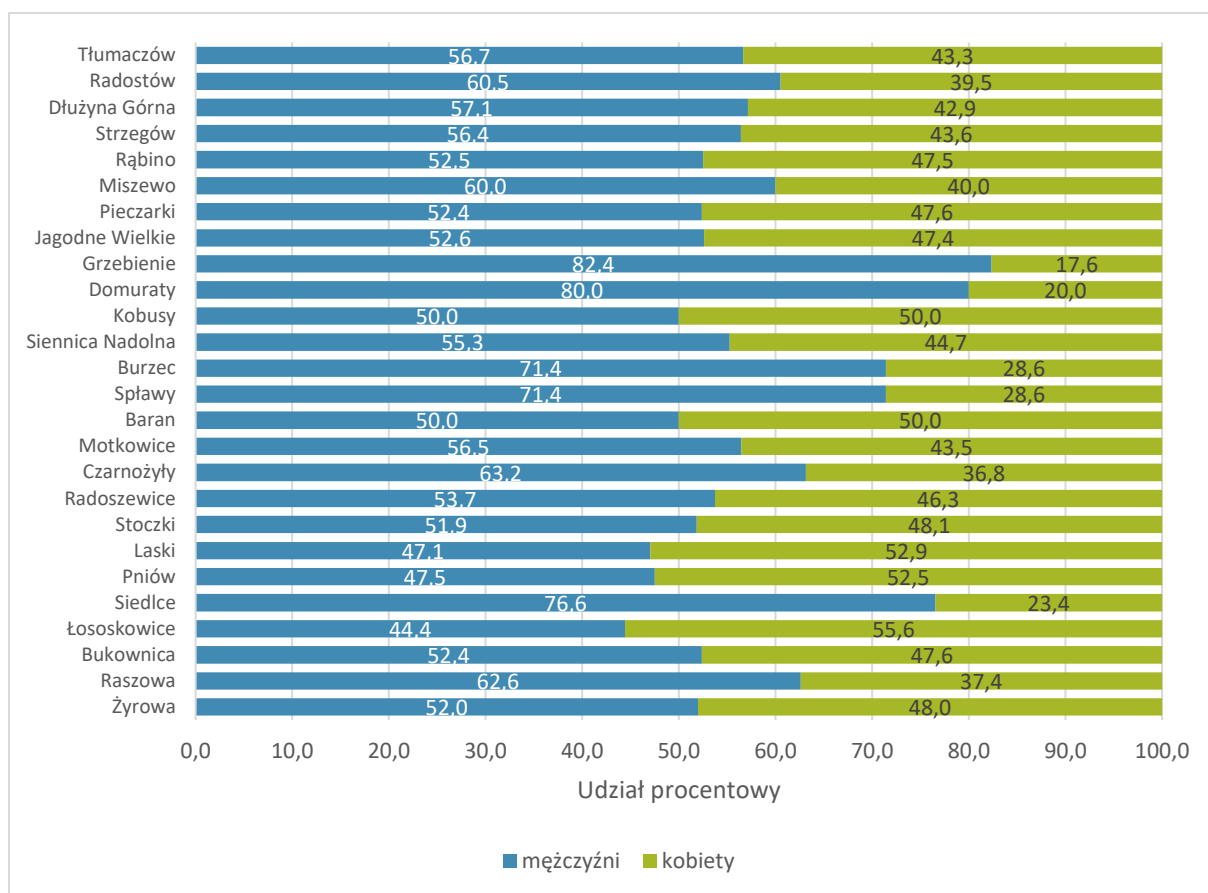
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W strukturze ludności w kategorii wieku przedemerytalnego (56–64 lat w przypadku mężczyzn i 56–59 lat w przypadku kobiet) w zestawieniu ogólnym dominowała płeć męska, co, jak zostało wspomniane wcześniej, jest spowodowane tym, że do danej grupy zaliczono ponad dwukrotnie więcej roczników mężczyzn. Szczegółowa analiza wszystkich badanych wsi uwidacznia jednak nieznaczną przewagę liczbową kobiet w niektórych mniejszych wsiach, a mianowicie w: Pniowie (21 kobiet i 19 mężczyzn), Łososkowicach (10 kobiet i 8 mężczyzn) oraz Laskach (10 kobiet i 9 mężczyzn) (rys. 23–24). W pozostałych badanych miejscowościach dominują na ogół zdecydowanie mężczyźni. Największe zróżnicowania z przewagą osób płci męskiej uwidoczniono w Siedlcach (49 mężczyzn i 15 kobiet), Raszowej (62 mężczyzn i 37 kobiet) oraz Siennicy Nadolnej (89 mężczyzn i 72 kobiet). W miejscowościach Kobusy i Baran zewidencjonowano jedynie po 1 osobie obu płci w danej kategorii wiekowej.

Rysunek 23. Porównanie liczby mężczyzn w wieku 56–64 lata i kobiet w wieku 56-59 lat w badanych miejscowościach

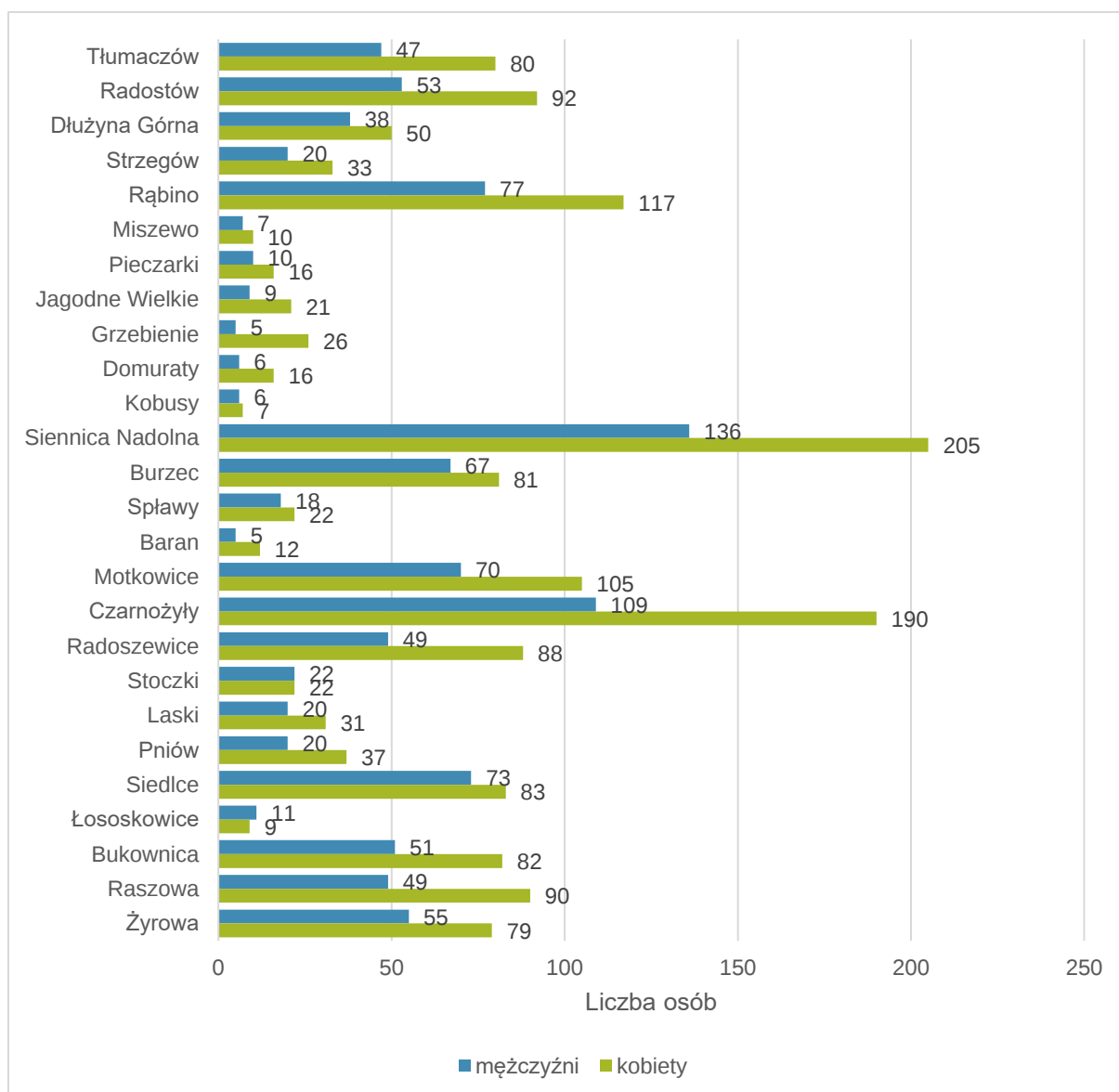
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 24. Porównanie udziału mężczyzn w wieku 56–64 lata i kobiet w wieku 56–59 lat w badanych miejscowościach

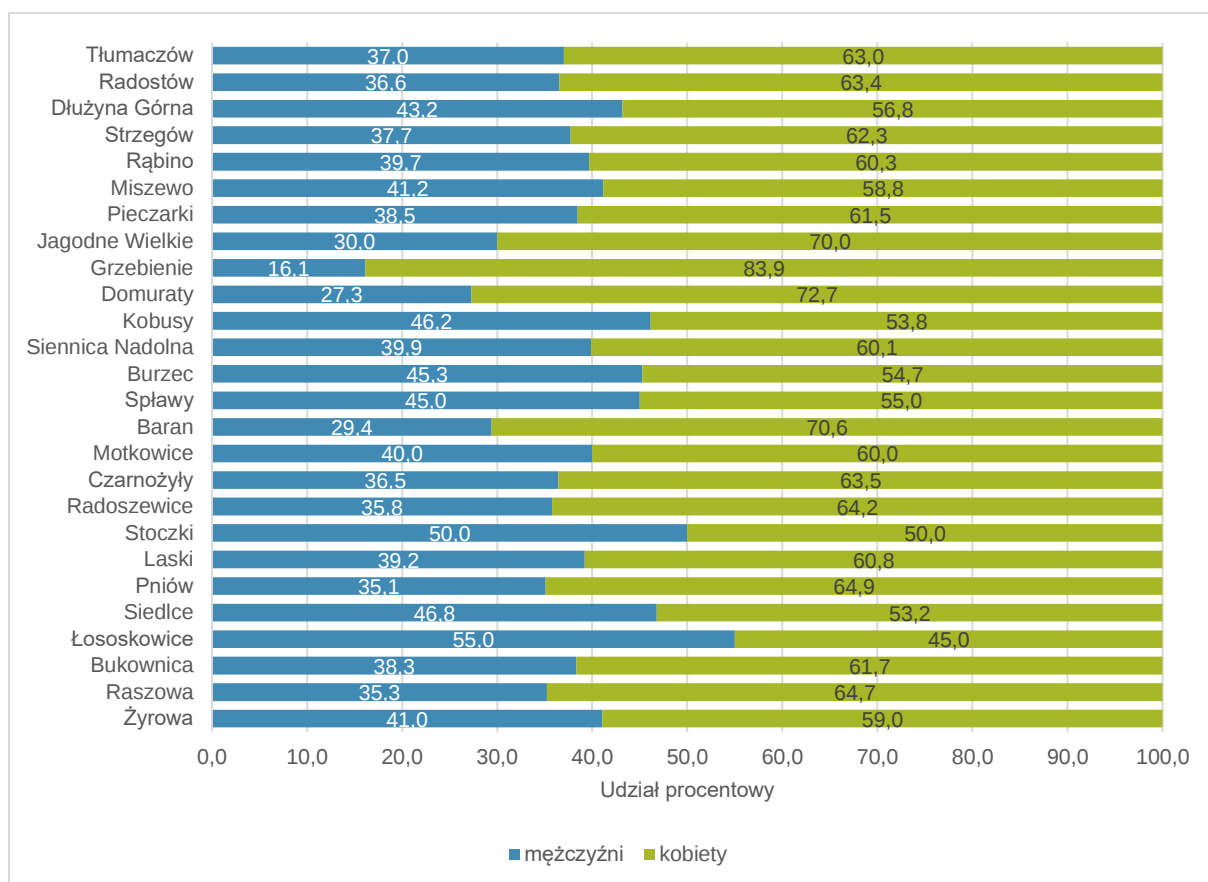
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W grupie osób starszych, które osiągnęły wiek emerytalny, na ogół w większości badanych wsi zauważalna jest przewaga kobiet nad mężczyznami (rys. 25–26). Największe zróżnicowania zanotowano w kilku miejscowościach północno-wschodniej Polski, a mianowicie w: Jagodnem Wielkim (21 kobiet, 9 mężczyzn), Grzebeniach (26 kobiet, 5 mężczyzn), Domuratach (16 kobiet, 6 mężczyzn) oraz Baranie (12 kobiet, 5 mężczyzn).

Rysunek 25. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w wieku poprodukcyjnym w badanych miejscowościach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Rysunek 26. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wieku poprodukcyjnym życia w badanych miejscowościach

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

2.3. Obserwowane napływy i odpływy z badanych wsi w ostatnich dwóch latach

W trakcie mikrospisów rejestrowano również niektóre zmiany ludnościowe, do których doszło w ostatnich latach w wyniku wyjazdów stałych za granicę i migracji wewnętrznych. Poniżej zamieszczono główne ustalenia z tego zakresu.

2.3.1. Wyjazdy na stałe za granicę

Realną³⁷ zagraniczną emigrację stałą w ostatnich dwóch latach zarejestrowano jedynie w 3 miejscowościach. W przypadku Radostowa wyjechało 13 osób: 5 osób w wieku od 18 do 25 lat (3 mężczyzn oraz 2 kobiety, wykształcenie wyższe oraz średnie), 1 osoba w wieku 33 lata (mężczyzna, wykształcenie średnie), 6 osób w

³⁷ Informacje podawane na temat realnych wyjazdów mieszkańców pozostają bez związku z wymeldowaniami, które, jak już sygnalizowano w części metodycznej, następują na ogół z dużym opóźnieniem lub nie następują.

wieku od 36 do 45 lat (1 mężczyzna i 5 kobiet, wykształcenie średnie oraz wyższe) oraz 1 osoba w wieku 50 lat (kobieta, wykształcenie średnie). Również zagraniczną migrację stałą dokonało trzech mieszkańców Rąbina – 1 kobieta oraz 2 mężczyzn w wieku 30 lat. Ze wsi Łososkowice wyjechała kobieta posiadająca wykształcenie zawodowe oraz mężczyzna o średnim wykształceniu w wieku około 30 lat.

2.3.2. Napływ ludności do badanych wsi

W badanych wsiach notowany był napływ ludności związany z zakupem nieruchomości w postaci domu lub mieszkania (Tłumaczów, Dłużyna Górna, Strzegów, Rąbino, Jagodne Wielkie, Siennica Nadolna, Motkowice, Pniów, Siedlce, Raszowa, Żyrowa), budową domu (Radostów, Pieczarki, Baran, Czarnożyły, Stoczki, Laski, Siedlce, Łososkowice, Raszowa) oraz otrzymaniem spadku w postaci działki lub domu (Radostów, Pieczarki, Grzebienie, Domuraty, Kobusy, Burzec, Czarnożyły, Laski, Łososkowice). W Żyrowej powstało osiedle nowych domów wolnostojących przyciągające młode rodziny z dziećmi. Podobnie było w przypadku Siedlec oraz Czarnożył. Warto zwrócić uwagę, że miejscowości Siedlce i Żyrowa są położone w pobliżu miast, zaś Czarnożyły są wsią gminną. Wszystkie trzy z tych wsi są też zamieszkane przez ludność osiadłą tam od pokoleń i są wsiami relatywnie dużymi.

Zauważono, że do badanych wsi przeprowadzają się głównie dwie kategorie osób: 1) młode rodziny (zazwyczaj z dziećmi), 2) osoby starsze, chcące doznać „spokojniejszego” życia, które wracają do swoich rodzinnych wsi po pobycie w mieście lub kupują domy w miejscowościach zlokalizowanych w niedalekiej odległości miast.

We wsiach Baran i Bukownica zamieszkały nowe rodziny, które wynajmują mieszkania lub domy. W Dłużynie Górnej i Bukownicy obserwowany jest napływ rodzin z dziećmi z Ukrainy, które wynajmują lub zakupiły nieruchomości. Do takich miejscowości, jak Miszewo, Splawy oraz Radoszewice w ostatnich latach nikt się nie przeprowadził.

Odrębną grupę stanowią osoby powracające z zagranicy głównie po okresowym tam zatrudnieniu. Grupę tę krótko scharakteryzowano na końcu 3 rozdziału.

Rozdział 3. Zatrudnienie w kraju i zagraniczna migracja zarobkowa w badanej populacji ludności wiejskiej

3.1. Zatrudnienie w kraju i za granicą wśród mieszkańców badanych miejscowości

Drugim zasadniczym elementem badań mikrospisowych była aktywność pracownicza ludności. Zagadnienie to jest istotne z tego względu, że – jak wskazują wszelkie prowadzone badania – kluczowym czynnikiem skłaniającym ludność do migracji zarówno zagranicznych i wewnętrznych są ciągle możliwości zatrudnienia. W ostatnich latach wraz z umasowieniem szkolnictwa wyższego i jednoczesnym rozgęszczeniem rynku pracy (wynikłym z nadwyżki roczników opuszczających rynek nad wchodzącymi na ten rynek) problemy niedoborów pracy coraz bardziej mają charakter strukturalny, a nie globalny. Problemem coraz częściej jest więc nie brak jakiegokolwiek pracy, ale brak pracy uważanej przez (zwłaszcza masowo obecnie studiujących) młodych ludzi za odpowiednią, tzn. wysoko wykwalifikowanej, położonej w pobliżu, odpowiednio płatnej, dającej możliwości rozwoju. Przeprowadzone badania nie analizowały wprawdzie struktury zatrudnienia, jednak analiza poszczególnych form zatrudnienia mieszkańców wsi w kraju i za granicą daje istotną wiedzę na temat ich aktywności pracowniczej realizowanej w kraju i za granicą.

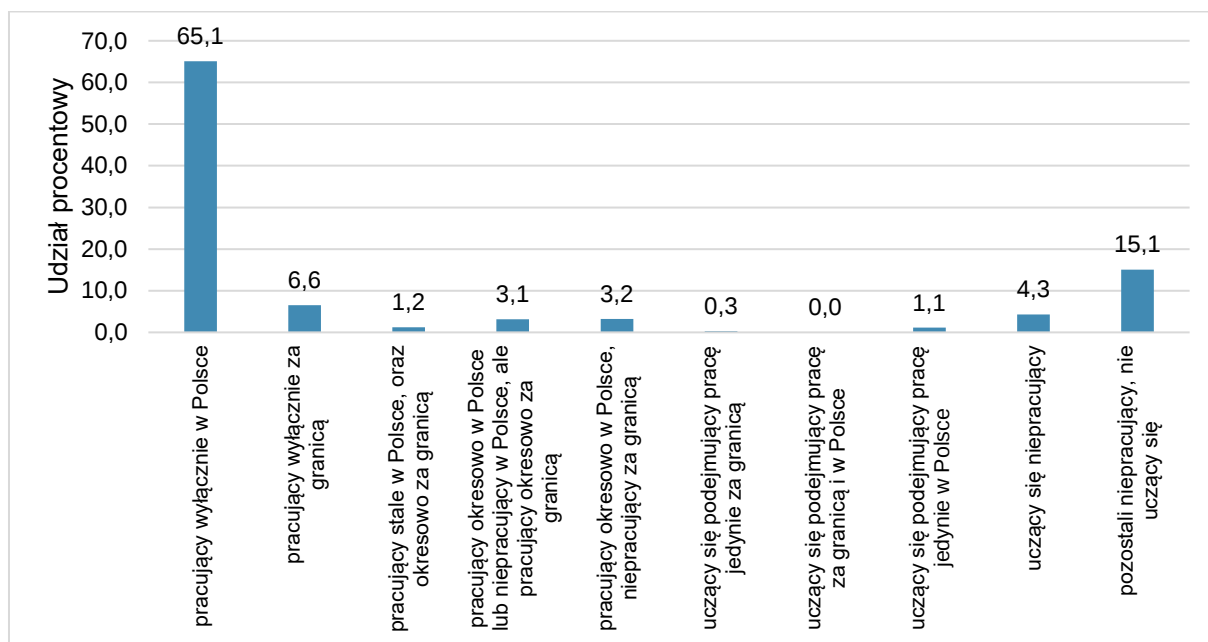
Jak wspomniano w części metodycznej, w ramach badań mikrospisowych w analizowanych miejscowościach zidentyfikowano aktywność pracowniczą osób będących w wieku produkcyjnym z uwzględnieniem płci i wieku ludności.

Pierwsze zestawienia zawierające wyniki badań z tego zakresu (rys. 27) dotyczą całościowej populacji badanych wsi i prezentują formy zatrudnienia ludności w wieku produkcyjnym. Większość populacji – 65,1% – podejmowała stałe zatrudnienie wyłącznie w Polsce. Drugą co do liczebności grupę badanych stanowili niepracujący – 15,1%. Ta kategoria (co należy podkreślić) nie była tożsama z bezrobotnymi – zostali do niej przyporządkowani wszyscy, którzy w danym roku byli w wieku produkcyjnym³⁸, a nie pracowali. W grupie tej były zatem także emeryci w wieku produkcyjnym, renciści, osoby niepełnosprawne i przewlekle chore, osoby odbywające służbę wojskową czy osoby na urloпах macierzyńskich lub

---

³⁸ Za wyjątkiem osób, które wprawdzie pracowały, ale w badanym roku osiągnęły wiek poprodukcyjny. Takie osoby klasyfikowano już do grupy wieku poprodukcyjnego i nie analizowano ich statusu pracy.

wychowawczych. Trzecią grupę pod względem wielkości udziału stanowili pracujący wyłącznie poza granicami kraju stanowiący 6,6%.

Rysunek 27. Formy zatrudnienia ludności ogółem zamieszkującej badane miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

W badanych społecznościach wyodrębniono również grupę ludzi podejmujących pracę stałą w Polsce, przy tym okresowo korzystających z możliwości migracji zarobkowej za granicą – 1,2%. Kolejne dwie grupy charakteryzowały się tym, że były to osoby niepodjemujące stałego zatrudnienia ani w kraju, ani za granicą. Do pierwszej grupy zaliczono osoby niepracujące stale w Polsce, ale korzystające z okresowej pracy za granicą – 3,1%. W drugiej grupie znaleźli się zaś ci, którzy pracowali jedynie okresowo w Polsce, nie wyjeżdżając poza granice kraju w celach zarobkowych – 3,2%.

W odrębnej grupie wyróżniono pełnoletnich studentów i uczniów, realizujących kształcenie w trybie dziennym. Stanowili oni ogółem 5,7% osób w wieku produkcyjnym. Jak ustalono, 3/4 osób z tej grupy nie podejmowało³⁹ pracy. Z kolei wśród pracujących 1/4 uczniów i studentów 19,4% osób podejmowało zatrudnienie w

³⁹ W tej szczególnej grupie udział osób zakwalifikowanych jako podejmujących pracę jest najprawdopodobniej niedoszacowany. Wynika to z tego, że wiedza autorytetów lokalnych najprawdopodobniej nie obejmowała aktywności badanych podejmowanych w trakcie studiów, w przypadku, kiedy przebywali oni poza miejscowością w ośrodkach akademickich. Należy sądzić, że niedostatek wiedzy autorytetów dotyczył także ich pracy wakacyjnej.

kraju, 5,3% uczących się wykonywało pracę zarobkową jedynie za granicą, a 0,3% (tj. 1 osoba) – pracowało zarówno w Polsce, jak i za granicą.

Zaprezentowane wyniki badań wskazują w sumie na to, że badana populacja cechuje się relatywnie wysokim wskaźnikiem rzeczywistej aktywności pracowniczej. Udział stale zatrudnionych w kraju i/lub za granicą wyniósł w analizowanej grupie 72,9%, podczas gdy udział niepracujących i niekontynuujących nauki stanowił jedynie 15,1%.

3.2.   Zróżnicowania w zakresie zatrudnienia między badanymi miejscowościami

Dokładniejszy obraz sytuacji związanej z zatrudnieniem można zobaczyć, kiedy porówna się dane dotyczące poszczególnych wsi z uwzględnieniem ich cech charakterystycznych (tabela 6 i 7). Największe udziały stale pracujących w Polsce zanotowano w przypadku małych wsi położonych w północno-wschodniej Polsce – miejscowości: Grzebienie (89,2%), Jagodne Wielkie (84,5%), Domuraty (83,0%), Pieczarki (81,4%) oraz Kobusy (80,5%). Wysokie wskaźniki pracujących w Polsce wynikają z kilku ich cech, mających zróżnicowane znaczenie. Z jednej strony są to wsie, w których istnieją jeszcze małe, niekoniecznie rentowne gospodarstwa rolne. Aktywność ludności w tych gospodarstwach przesądziła o ustaleniu wysokich w tych wsiach wskaźników zatrudnienia. Drugą cechą tych wsi jest ich oddalenie od Europy Zachodniej, a nawet lotnisk i autostrad w Polsce ułatwiających emigrację zarobkową za granicę. Ponadto w niektórych z nich występują podmioty oferujące noclegi i agroturystykę, co angażuje część ludności.

Wysoki udział zatrudnionych w Polsce zidentyfikowano także w Czarnożyłach (83,7%). Miejscowość ta jest siedzibą gminy i występuje w niej samej relatywnie dużo miejsc pracy zarówno dla kobiet, jak i dla mężczyzn. Ponadto również relatywnie duża część ludności pozostaje aktywna w częściowo niedużych gospodarstwach rolnych.

Tabela 6. Udziały poszczególnych form zatrudnienia ogółu ludności badanych miejscowości w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w tych jednostkach terytorialnych

Miejscowość	Udział osób w wieku produkcyjnym pracujących wyłącznie w Polsce	Udział osób w wieku produkcyjnym pracujących wyłącznie za granicą	Udział osób w wieku produkcyjnym pracujących stale w Polsce oraz okresowo za granicą	Udział osób w wieku produkcyjnym pracujących okresowo w Polsce lub niepracujących w Polsce, ale pracujących okresowo za granicą	Udział osób w wieku produkcyjnym pracujących okresowo w Polsce, niepracujących za granicą	Udział osób w wieku produkcyjnym uczących się podejmujących pracę jedynie za granicą	Udział osób w wieku produkcyjnym uczących się podejmujących pracę za granicą i w Polsce	Udział osób w wieku produkcyjnym uczących się podejmujących pracę jedynie w Polsce	Udział osób w wieku produkcyjnym uczących się niepracujących	Udział osób w wieku produkcyjnym niepracujących, nie uczących się	Ogólna liczba ludności w wieku produkcyjnym	Udział pracujących za granicą wśród ogółu pracujących
Tłumaczów	64,3	9,4	0,4	0,8	4,9	0,0	0,0	4,5	2,5	13,1	244	12,3
Radostów	24,4	12,5	5,9	11,5	10,3	0,5	0,2	1,1	1,5	32,1	610	44,9
Dłużyna Górna	70,4	18,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	8,9	169	20,8
Strzegów	62,6	18,1	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	16,1	155	23,1
Rabino	70,0	4,0	0,6	4,0	0,0	0,3	0,0	0,0	1,1	20,1	353	11,0
Miszewo	55,4	10,8	0,0	1,5	1,5	0,0	0,0	0,0	18,5	12,3	65	14,0
Pieczarki	81,4	2,7	1,8	0,0	4,4	0,0	0,0	2,7	5,3	1,8	113	4,5
Jagodne Wielkie	84,5	1,2	1,2	1,2	2,4	0,0	0,0	4,8	2,4	2,4	84	3,7
Grzebień	89,2	0,0	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	6,5	0,0	93	3,2
Domuraty	83,0	0,0	8,5	0,0	0,0	2,1	0,0	2,1	4,3	0,0	47	10,6
Kobusy	80,5	4,9	0,0	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	2,4	9,8	41	8,1
Siennica Nadolna	69,9	2,4	0,1	2,8	0,4	0,0	0,0	0,6	4,5	19,3	715	6,6
Burzec	71,1	5,5	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	5,5	17,4	253	7,2
Splawy	55,7	1,1	2,3	6,8	12,5	0,0	0,0	12,5	0,0	9,1	88	11,3
Baran	55,3	4,3	0,0	4,3	0,0	0,0	0,0	0,0	12,8	23,4	47	11,1
Motkowice	58,0	10,4	0,3	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7,3	22,9	288	15,3
Czarnożyły	83,7	2,4	0,0	1,6	0,9	0,0	0,0	0,3	4,5	6,6	575	4,3
Radoszewice	53,5	4,4	2,0	6,5	13,6	2,4	0,0	1,3	5,1	11,3	551	17,2
Stoczki	64,2	9,0	2,2	3,0	9,0	0,0	0,0	1,5	0,7	10,4	134	15,8
Laski	73,8	4,1	0,0	2,1	0,0	0,7	0,0	2,1	5,5	11,7	145	7,8
Pniów	69,7	3,4	0,8	9,2	0,0	0,0	0,0	1,7	3,4	11,8	119	15,2
Siedlce	61,3	11,8	0,2	0,2	1,0	0,2	0,0	1,0	6,6	17,8	501	15,0
Łososzkowice	58,8	2,5	0,0	2,5	0,0	0,0	0,0	2,5	7,5	26,3	80	6,8
Bukownica	70,5	4,8	1,3	3,5	3,0	0,0	0,0	0,3	3,5	13,1	396	11,0
Raszowa	75,5	5,4	1,5	0,0	0,6	0,0	0,0	1,5	4,5	10,9	331	7,8
Żyrowa	79,7	6,2	0,6	0,6	0,3	0,0	0,0	0,6	5,6	6,5	355	7,8
Razem	65,1	6,6	1,2	3,1	3,2	0,3	0,0	1,1	4,3	15,1	6552	13,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Szczególnie interesujące są wyniki uzyskane dla dwóch wsi z Opolszczyzny zamieszkałych w większości przez ludność śląską. Również te śląskie wsie, kojarzone w ostatnich trzydziestu latach raczej z dużym zatrudnieniem za granicą, wyróżniają się ponadprzeciętnie dużym udziałem pracujących w Polsce (Żyrowa – 79,7% i Raszowa 75,5%). W wioskach tych doszło w ostatnich kilkunastu latach do

znacznego wzrostu aktywizacji pracowniczej w kraju. Zatrudnienie mieszkańców tych wsi ma w olbrzymiej większości charakter pozarolniczy i związane jest z lokalną aktywnością gospodarczą (usługową i rzemieślniczą) oraz z zatrudnieniem w położonych w pobliżu małych i średnich miastach. Można tu dodać, że badania mikrospisowe prowadzone w ostatnim roku – poza niniejszym projektem – w innych wsiach położonych w centralno-wschodniej⁴⁰ części Opolszczyzny (m.in. Dębie, Borycz, Grabczok, Ostrożnica, Suchodaniec, Krępna), dowodzą podobnych prawidłowości – znacznej aktywności w zakresie zatrudnienia w Polsce, praktycznego braku bezrobocia i znacznej redukcji zatrudnienia za granicą. Obserwacja jest o tyle istotna, że na tych terenach wiejskich miała miejsce największa skala definitywnych wyjazdów zagranicznych w okresie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, potem zaś przez dekadę wyróżniały się bezprecedensową migracją zarobkową (Jończy 2017). **W literaturze jak się okazuje niesłusznie – nadal utożsamia śląskie wsie na Opolszczyźnie z dużą skalą zatrudnienia za granicą a niewielkim udziałem zatrudnienia w Polsce. Badania w tu prezentowanych dwóch wsiach i sześciu wcześniej wymienionych wskazują, że sytuacja w tym zakresie (jeszcze bardziej niż w przypadku udziałów nierejestrowanej emigracji stałej) zasadniczo się zmieniła.**

Analizując wyniki prezentowanych tutaj badań, warto też zwrócić uwagę, na jakich terenach wiejskich obecnie koncentruje się zatrudnienie za granicą. Z uwagi na różne formy tego zatrudnienia oraz związek zagranicznej migracji zarobkowej z liczbą niepracujących warto w tym zakresie posłużyć się nieco **innym wskaźnikiem: udziałem osób pracujących w różnej formie za granicą do ogółu osób (gdziekolwiek i jakkolwiek) pracujących** (patrz tabela 6). Mimo relatywnie małej liczby badanych wsi, prawidłowości są dość wyraźne. Pierwszą grupą wsi z największymi udziałami osób korzystających z pracy za granicą są miejscowości zlokalizowane w pobliżu granicy państwa z Niemcami. Są to: Radostów (44,9 % ludności podejmującej pracę poza Polską), Strzegów (23,1%), Dłużyna Górna (20,8%) oraz Tłumaczów (10,7%).

---

⁴⁰ Chodzi o podregion opolski, gdzie poza miastami Opole i Kędzierzyn-Koźle znaczna część mieszkańców stanowią Ślązacy-autochtoni. Na terenie podregionu nyskiego, gdzie ludność została przesiedlona po wojnie, sytuacja jest inna, bardziej podobna do obszarów województwa dolnośląskiego (poza aglomeracją wrocławską).

Tabela 7. Ludność badanych miejscowości wybierająca poszczególne formy zatrudnienia

Miejscowość	Liczba osób w wieku produkcyjnym pracujących wyłącznie w Polsce	Liczba osób w wieku produkcyjnym pracujących wyłącznie za granicą	Liczba osób w wieku produkcyjnym pracujących stale w Polsce oraz okresowo za granicą	Liczba osób w wieku produkcyjnym pracujących okresowo w Polsce lub niepracujących w Polsce, ale pracujących okresowo za granicą	Liczba osób w wieku produkcyjnym pracujących okresowo w Polsce, niepracujących za granicą	Liczba osób w wieku produkcyjnym uczących się podejmujących pracę jedynie za granicą	Liczba osób w wieku produkcyjnym uczący się podejmujących pracę za granicą i w Polsce	Liczba osób w wieku produkcyjnym uczących się podejmujących pracę jedynie w Polsce	Liczba osób w wieku produkcyjnym uczących się niepracujących	Liczba osób w wieku produkcyjnym niepracujących, nie uczących się	Ogólna liczba ludności w wieku produkcyjnym	Udział pracujących za granicą wśród ogółu pracujących
Tłumaczów	157	23	1	2	12	0	0	11	6	32	244	12,3
Radostów	149	76	36	70	63	3	1	7	9	196	610	44,9
Dłużyna Górna	119	32	0	0	0	0	0	0	3	15	169	20,8
Strzegów	97	28	0	2	0	0	0	0	3	25	155	23,1
Rąbino	247	14	2	14	0	1	0	0	4	71	353	11,0
Miszewo	36	7	0	1	1	0	0	0	12	8	65	14,0
Pieczarki	92	3	2	0	5	0	0	3	6	2	113	4,5
Jagodne Wielkie	71	1	1	1	2	0	0	4	2	2	84	3,7
Grzebień	83	0	3	0	0	0	0	1	6	0	93	3,2
Domuraty	39	0	4	0	0	1	0	1	2	0	47	10,6
Kobusy	33	2	0	1	0	0	0	0	1	4	41	8,1
Siennica Nadolna	500	17	1	20	3	0	0	4	32	138	715	6,6
Burzec	180	14	0	1	0	0	0	0	14	44	253	7,2
Splawy	49	1	2	6	11	0	0	11	0	8	88	11,3
Baran	26	2	0	2	0	0	0	0	6	11	47	11,1
Motkowice	167	30	1	3	0	0	0	0	21	66	288	15,3
Czarnożyły	481	14	0	9	5	0	0	2	26	38	575	4,3
Radoszewice	295	24	11	36	75	13	0	7	28	62	551	17,2
Stoczki	86	12	3	4	12	0	0	2	1	14	134	15,8
Laski	107	6	0	3	0	1	0	3	8	17	145	7,8
Pniów	83	4	1	11	0	0	0	2	4	14	119	15,2
Siedlce	307	59	1	1	5	1	0	5	33	89	501	15,0
Łososzkowice	47	2	0	2	0	0	0	2	6	21	80	6,8
Bukownica	279	19	5	14	12	0	0	1	14	52	396	11,0
Raszowa	250	18	5	0	2	0	0	5	15	36	331	7,8
Żyrowa	283	22	2	2	1	0	0	2	20	23	355	7,8
Razem	4263	430	81	205	209	20	1	73	282	988	6552	13,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Duży udział pracujących za granicą cechuje również niektóre wsie Podkarpacia – Pniów (15,2%) i Siedlce (15,0%), co wynika ze słabości lokalnych rynków pracy i pewnych tradycji migracji zarobkowej (sieci migracyjnych). Ponadprzeciętne udziały korzystających z pracy za granicą cechują również niektóre wsie w centralnej Polsce (Radoszewice – 17,2%, Stoczki – 15,8%, Motkowice – 15,3%). Również inne wsie cechujące się istotniejszą skalą migracji zarobkowych

położone są albo przygranicznie (Tłumaczów – przy granicy z Czechami), albo bardzo peryferyjnie (Miszewo – w województwie zachodniopomorskim).

Warto poświęcić też nieco uwagi udziałom niepracujących, choć należy podkreślić to, że zanotowane niskie bądź zerowe udziały w niektórych małych wsiach mazurskich i podlaskich mogą być mylące, bo – jak wspomniano – do pracujących kwalifikowano również osoby aktywne w małych nierentownych gospodarstwach rolnych, będące w zasadzie bezrobotnymi ukrytymi⁴¹. Niemniej zwraca uwagę, że duże zmierzone udziały niepracujących cechują wsie z dużymi udziałami pracujących za granicą. W ich przypadku ma zatem miejsce prawidłowość znana z przeszłości z wsi Opolszczyzny (m.in. Jończy 2006) – duży udział osób pracujących stale lub długookresowo za granicą wiąże się z również dużym udziałem niepracujących (na ogół żon, partnerek) przejmujących większość obowiązków domowo-wychowawczych i częściowo rolniczych. Prawdopodobnie ma to przynajmniej częściowo związek z pobieraniem przez te (w badaniu zarejestrowane jako niepracujące) osoby świadczeń społecznych w kraju i/lub za granicą. W rodzinach panuje tym samym dość tradycyjny podział ról – zatrudnienie (zwłaszcza stałe) któregoś z domowników (na ogół mężczyzn) skutkuje pozostawianiem bez pracy innego członka rodziny (na ogół partnerki). Duży udział niepracujących cechuje wsie położone przy granicy z Niemcami, obie wsie świętokrzyskie oraz popegeerowską wieś Rąbino w województwie zachodniopomorskim oraz wieś Łososkowice. Wszystkie te wsie cechuje też duży udział nierejestrowanej emigracji definitywnej.

3.3. Zatrudnienie w kraju i za granicą w układzie płci i wieku

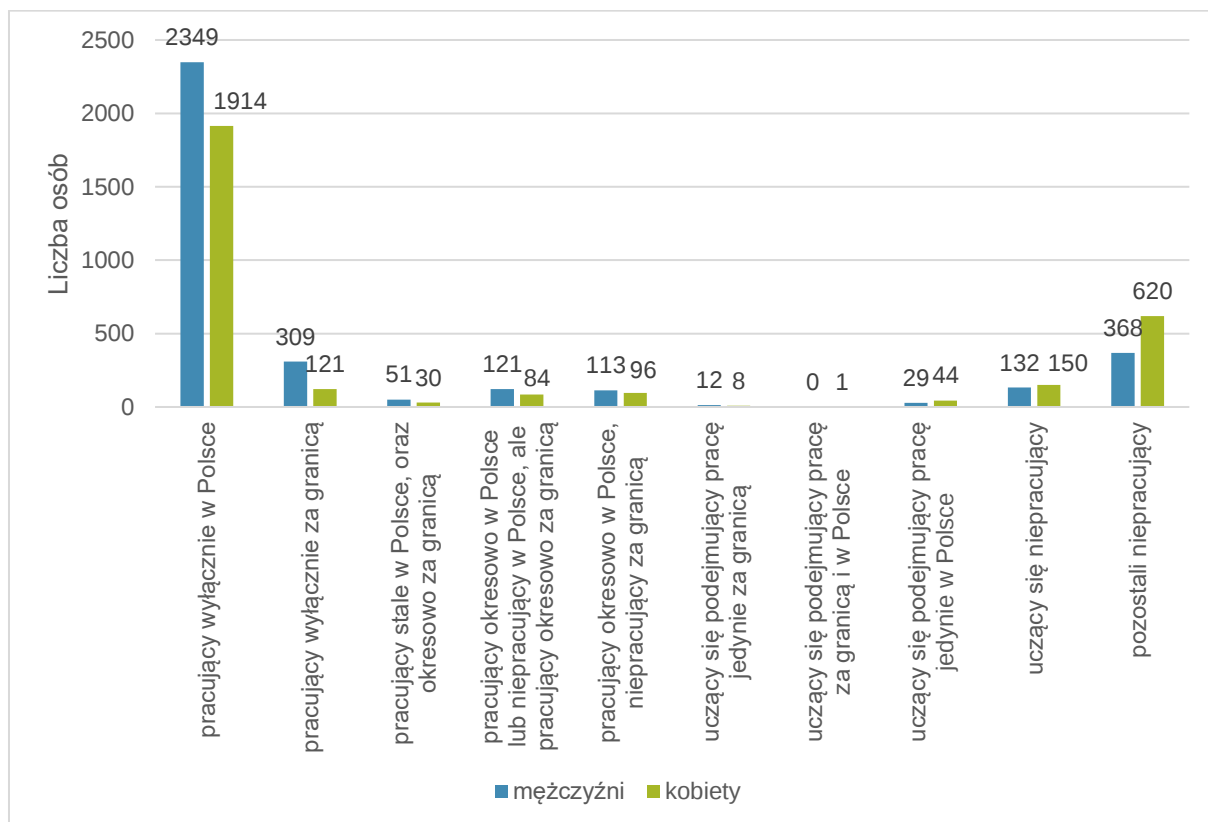
Kolejne zestawienia prezentują zatrudnienie w badanej populacji z uwzględnieniem ich cech demograficznych.

Podział na płeć wskazuje (rys. 28–29), że w grupie mężczyzn istotnie mniejszy jest udział niepracujących zawodowo, co wynika z przynajmniej trzech względów. Pierwszym jest bardziej ograniczona na peryferiach oferta miejsc pracy dla kobiet. Drugim – przejściowa pasywność zawodowa kobiet związana z macierzyństwem, ale również częstszym wśród kobiet podejmowaniem się opieki nad starszymi lub niepełnosprawnymi członkami rodzin. Wreszcie, jak już zwracano uwagę w przypadku wsi Radostów, niekiedy związane jest to z pewną migracyjną strategią

---

⁴¹ Przerosty zatrudnienia w rolnictwie są typową formą bezrobocia ukrytego. W przeszłości były one typowe dla całej Polski, a obecnie częściowo występują jeszcze w Polsce Wschodniej.

rodziny – mężczyźni podejmują pracę za granicą, a kobiety przejmują większą część obowiązków domowych, niekiedy zajmując się również oprócz domu i rodziny rolnictwem/ogrodnictwem.

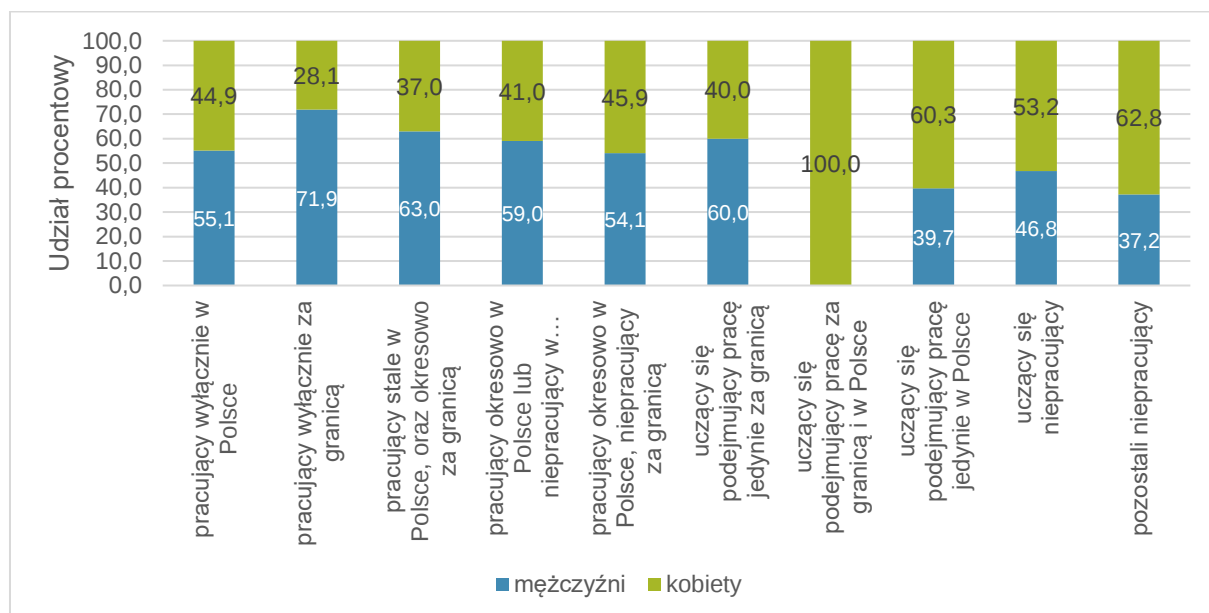

Rysunek 28. Formy zatrudnienia ludności zamieszkującej badane miejscowości z podziałem na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Mężczyźni najbardziej zdecydowanie przeważają nad kobietami (patrz rys. 28) w grupie osób pracujących za granicą. Dotyczy to również pracujących osób kontynuujących naukę. Kobiety z kolei przeważają jedynie w grupie studentek i uczennic podejmujących pracę w Polsce. Potwierdza to **znane migracyjne prawidłowości związane z cechami migracji zarobkowych z peryferii – dominację mężczyzn wśród wyjeżdżających oraz mniejszą skłonność kobiet do permanentnej pracy za granicą oraz do codziennych dalekich dojazdów do pracy** (Jończy 2003, 2010). Ustalona wcześniej feminizacja definitywnej migracji wskazuje również na potwierdzenie innej prawidłowości, że **kobiety w przypadku niedostatku (odpowiedniego) zatrudnienia są relatywnie bardziej skłonne zamiast zagranicznej migracji zarobkowej podjąć migrację definitywną –**

przeprowadzić się na stałe za granicę lub do większego miasta w Polsce (Jończy 2010).

Rysunek 29. Udział kobiet i mężczyzn w poszczególnych formach zatrudnienia ludności zamieszkującej badane miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Dokonano również bardziej szczegółowej analizy zatrudnienia wśród mężczyzn i kobiet z uwzględnieniem wyodrębnionych grup wieku (tabele 8, 9 i 10). W kategorii wiekowej 18–25 lat stałą pracę (w kraju i/lub za granicą) podejmuje mniej niż połowa badanych – prawie połowa mężczyzn i około 40% kobiet. Największy odsetek wśród mężczyzn stanowią pracujący wyłącznie w Polsce (38,8%), zaś do drugiej pod względem liczebności grupy należą uczący się niepodjęający zatrudnienia (25,9%). Młodzi mężczyźni częściej niż kobiety w tym samym wieku pracują stale za granicą, jak i podejmują okresową pracę w kraju i poza nim. Natomiast 1/3 kobiet w tym wieku to osoby uczące się niepracujące. Porównywalny, choć nieco mniejszy, jest udział kobiet pracujących stale w Polsce. Jak zostało już wcześniej wspomniane, uczące się kobiety częściej niż mężczyźni podejmowały podczas pobierania nauki pracę jedynie w Polsce, a mężczyźni za granicą. Nieco większe zróżnicowanie jest zauważalne w przypadku grupy niepracujących i nieuczących się, w której udział kobiet wynosi 10,0%, a mężczyzn – 6,3%. Wydaje się, że przynajmniej częściowo zróżnicowanie to wynika z macierzyństwa i opieki nad dziećmi pewnej grupy kobiet w tym wieku.

Tabela 8. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących mężczyzn według grup wieku

Forma zatrudnienia mężczyzn	Udział zatrudnionych mężczyzn w wieku 18–25 lat	Udział zatrudnionych mężczyzn w wieku 26–35 lat	Udział zatrudnionych mężczyzn w wieku 36–45 lat	Udział zatrudnionych mężczyzn w wieku 46–55 lat	Udział zatrudnionych mężczyzn w wieku 56–64 lat	Ogółem
Pracujący wyłącznie w Polsce	38,8	69,5	74,3	72,6	72,1	67,4
Pracujący wyłącznie za granicą	7,3	10,3	10,5	9,7	5,6	8,9
Pracujący stale w Polsce oraz okresowo za granicą	2,0	2,1	1,3	1,4	0,7	1,5
Pracujący okresowo w Polsce lub niepracujący w Polsce, ale pracujący okresowo za granicą	5,3	5,8	2,5	3,3	1,2	3,5
Pracujący okresowo w Polsce, niepracujący za granicą	6,9	1,8	2,6	3,0	3,0	3,2
Uczący się podejmujący pracę jedynie za granicą	2,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3
Uczący się podejmujący pracę za granicą i w Polsce	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uczący się podejmujący pracę jedynie w Polsce	5,1	0,5	0,0	0,0	0,0	0,8
Uczący się niepracujący	25,9	0,0	0,0	0,0	0,1	3,8
Pozostali niepracujący	6,3	9,8	8,8	10,0	17,2	10,6
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczba mężczyzn ogółem	505	660	798	846	675	3484

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Ten powód różnicuje również (i to znacznie wyraźniej) aktywność pracowniczą w kolejnej grupie wieku – 26–35 lat. Widoczny jest ponad dwukrotnie wyższy udział mężczyzn (10,3%) pracujących stale za granicą w porównaniu do kobiet (4,1%). Jednocześnie zauważalny jest znacznie większy odsetek osób płci żeńskiej (25,9% kobiet w stosunku do 9,8% mężczyzn) niepracujących i nieuczących się. Jest to zbieżne z wynikami badań prowadzonych wcześniej (m.in. Jończy 2006). W tej grupie wieku ze względu na obowiązki macierzyńskie i wychowawcze kobiety relatywnie często nie pracują i są też mniej skłonne – pozostając częściej w relatywnie świeżych małżeństwach i związkach partnerskich – do wyjazdu za granicę.

Tabela 9. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących kobiet według grup wieku

Forma zatrudnienia kobiet	Udział zatrudnionych kobiet w wieku 18–25 lat	Udział zatrudnionych kobiet w wieku 26–35 lat	Udział zatrudnionych kobiet w wieku 36–45 lat	Udział zatrudnionych kobiet w wieku 46–55 lat	Udział zatrudnionych kobiet w wieku 56–59 lat	Ogółem
Pracujący wyłącznie w Polsce	31,8	61,0	68,0	71,9	65,7	62,4
Pracujący wyłącznie za granicą	5,6	4,1	4,5	2,5	3,8	3,9
Pracujący stale w Polsce oraz okresowo za granicą	1,6	0,9	1,0	1,0	0,4	1,0
Pracujący okresowo w Polsce lub niepracujący w Polsce, ale pracujący okresowo za granicą	1,6	3,5	2,1	3,6	2,4	2,7
Pracujący okresowo w Polsce, niepracujący za granicą	4,9	2,1	1,7	4,1	3,4	3,1
Uczący się podejmujący pracę jedynie za granicą	1,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3
Uczący się podejmujący pracę za granicą i w Polsce	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uczący się podejmujący pracę jedynie w Polsce	9,3	0,7	0,0	0,0	0,0	1,4
Uczący się niepracujący	33,2	1,5	0,0	0,0	0,0	4,9
Pozostali niepracujący	10,0	25,9	22,6	17,0	24,2	20,2
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Liczba kobiet ogółem	428	536	801	808	495	3068

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Biorąc pod uwagę to, że w obecnych warunkach przeciętny wiek rodzenia dzieci zwiększył się (według danych [GUS](#) średni wiek kobiet w momencie urodzenia pierwszego dziecka w Polsce w 2023 r. wyniósł 29 lat, zaś mediana wieku rodzących dziecko wynosiła 31 lat) to prawidłowość ta – duży udział niepracujących i mały pracujących za granicą – dotyczy też kolejnej grupy wieku kobiet (36–45 lat). W tym przedziale wieku niektóre kobiety jeszcze rodzą dzieci. Te zaś kobiety, które je mają, są pochłonięte obowiązkami wychowawczymi, bo dzieci są w wieku żłobkowym, przedszkolnym i szkolnym. Podobnie więc jak w poprzedniej grupie wieku, tak i w tej, kobiety są nieco mniej aktywne pracowniczo, a wskaźniki zatrudnienia mężczyzn w tych grupach wieku (w kraju i za granicą) kształtują się na najwyższym poziomie. W starszej grupie wieku (46–55 lat) rośnie nieco udział pracujących kobiet, a zmniejsza się wśród nich udział niepracujących. Z kolei w najstarszej grupie wieku produkcyjnego udziały pracujących (choć nadal wysokie) są już nieco mniejsze, lecz nieznacznie wyższy jest udział kobiet pracujących stale za granicą. Również ta

prawidłowość jest typowa – kobiety z najstarszej grupy wieku produkcyjnego są z jednej strony gorzej wykształcone i mają relatywnie większe problemy ze znalezieniem pracy w Polsce. Z drugiej zaś jako posiadające już na ogół dorosłe dzieci, są bardziej dyspozycyjne i w związku z tym częściej decydują się na podejmowanie pracy za granicą.

Tabela 10. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących według wieku i płci badanej ludności

Forma zatrudnienia, nauki itp.	Badani w wieku:																				Ogółem	
	18–25 lat				26–35 lat				36–45 lat				46–55 lat				56–64 lat		56–59 lat			
	mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%		
Pracujący wyłącznie w Polsce	196	38,8	136	31,8	459	69,5	327	61,0	593	74,3	545	68,0	614	72,6	581	71,9	487	72,1	325	65,7	4263	65,1
Pracujący wyłącznie za granicą	37	7,3	24	5,6	68	10,3	22	4,1	84	10,5	36	4,5	82	9,7	20	2,5	38	5,6	19	3,8	430	6,6
Pracujący stale w Polsce oraz okresowo za granicą	10	2,0	7	1,6	14	2,1	5	0,9	10	1,3	8	1,0	12	1,4	8	1,0	5	0,7	2	0,4	81	1,2
Pracujący okresowo w Polsce lub niepracujący w Polsce, ale pracujący okresowo za granicą	27	5,3	7	1,6	38	5,8	19	3,5	20	2,5	17	2,1	28	3,3	29	3,6	8	1,2	12	2,4	205	3,1
Pracujący okresowo w Polsce, niepracujący za granicą	35	6,9	21	4,9	12	1,8	11	2,1	21	2,6	14	1,7	25	3,0	33	4,1	20	3,0	17	3,4	209	3,2
Uczący się podejmujący pracę jedynie za granicą	11	2,2	7	1,6	1	0,2	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	20	0,3
Uczący się podejmujący pracę za granicą i w Polsce	0	0,0	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,0
Uczący się podejmujący pracę jedynie w Polsce	26	5,1	40	9,3	3	0,5	4	0,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	73	1,1
Uczący się niepracujący	131	25,9	142	33,2	0	0,0	8	1,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,1	0	0,0	282	4,3
Pozostali niepracujący	32	6,3	43	10,0	65	9,8	139	25,9	70	8,8	181	22,6	85	10,0	137	17,0	116	17,2	120	24,2	988	15,1
Razem	505	100	428	100	660	100	536	100	798	100	801	100	846	100	808	100	675	100	495	100	6552	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

3.4. Aktywność zawodowa grupy wieku 18–25 lat

Nieco więcej uwagi poświęcono najmłodszej grupie osób w wieku produkcyjnym (18–25 lat), która obejmowała osoby najbardziej interesujące z punktu widzenia celów projektu. W stosunku do tej grupy sporządzono i zamieszczono dodatkowe zestawienia dotyczące jej zatrudnienia (w kraju i za granicą) oraz kontynuacji nauki (tabela 11).

Tabela 11. Udziały studiujących i pracujących w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat

Miejscowość	Liczba osób w wieku 18–25 lat	Udział osób w wieku 18–25 lat w ogólnej ludności	Udział osób pracujących stale w kraju w grupie wieku 18–25 lat	Udział osób pracujących stale za granicą w grupie wieku 18–25 lat	Udział wszystkich form zatrudnienia za granicą do ogółu w grupie wieku 18–25 lat	Udział kontynuujących naukę do ogółu osób w wieku 18–25 lat	Udział emigrantów zawieszony we wsi wśród zameldowanych
Tłumaczów	33	7,2	33,3	0,0	0,0	39,4	8,2
Radostów	135	15,1	30,4	17,0	38,5	11,9	12,6
Dłużyna Górna	9	2,7	66,7	0,0	0,0	33,3	10,2
Strzegów	13	5,0	53,8	23,1	23,1	23,1	7,5
Rąbino	25	3,8	60,0	12,0	20,0	20,0	19,4
Miszewo	14	15,2	14,3	0,0	0,0	85,7	17,9
Pieczarki	18	11,5	44,4	0,0	0,0	50,0	9,8
Jagodne Wielkie	19	15,2	52,6	0,0	0,0	31,6	8,1
Grzebień	18	13,0	61,1	0,0	16,7	38,9	21,1
Domuraty	8	9,5	62,5	0,0	0,0	37,5	22,2
Kobusy	1	1,4	0,0	0,0	0,0	100,0	15,9
Siennica Nadolna	67	5,3	31,3	1,5	9,0	52,2	15,6
Burzec	34	6,9	52,9	2,9	2,9	41,2	24,3
Splawy	19	12,7	21,1	0,0	0,0	57,9	10,2
Baran	10	12,2	10,0	0,0	20,0	60,0	11,8
Motkowice	39	7,1	30,8	10,3	12,8	43,6	13,2
Czarnożyły	66	6,1	45,5	3,0	3,0	42,4	10,9
Radoszewice	123	15,6	30,1	0,0	17,9	39,0	11,1
Stoczki	14	6,5	71,4	0,0	0,0	21,4	16,3
Laski	25	10,4	52,0	0,0	4,0	48,0	27,9
Pniów	18	8,7	38,9	0,0	11,1	33,3	23,0
Siedlce	72	8,5	16,7	19,4	22,2	52,8	11,6
Łososzkowice	12	10,8	33,3	0,0	0,0	58,3	39,7
Bukownica	41	5,8	24,4	22,0	22,0	36,6	14,8
Raszowa	53	9,5	60,4	0,0	1,9	37,7	23,2
Żyrowa	47	7,6	46,8	2,1	2,1	42,6	23,0
Razem	933	8,3	37,4	6,5	14,0	38,4	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Ogółem ponad 1/3 młodych mieszkańców badanych wsi kontynuowała kształcenie w trybie dziennym (38,4%). Mimo że udział ten nie jest tożsamy ze wskaźnikiem skolaryzacji na poziomie wyższym, to należy go uznać za relatywnie wysoki, bo możliwości zatrudnienia młodzieży na obszarach jej pochodzenia w zawodach wymagających wyższego wykształcenia są niewątpliwie istotnie mniejsze, niż w miastach, zwłaszcza w dużych ośrodkach metropolitalnych. Kolejne 53,6% mieszkańców wsi w tej grupie wieku pracowało w kraju i/lub za granicą, a jedynie 8,0%⁴² nie podejmowało pracy ani nauki. Warto przypomnieć także to, że wśród uczących się przynajmniej⁴³ 23,7% podejmowało pracę. Taki wynik badań potwierdza obserwację, że młodzież jest coraz bardziej skłonna do rozpoczęcia pracy zarobkowej we wczesnym wieku produkcyjnym, w tym często rezygnując z kształcenia na szczeblu wyższym na rzecz wcześniejszego zainicjowania kariery zawodowej.

W omawianej grupie wieku 37,4% osób miało stałe zatrudnienie w Polsce. Największymi udziałami cechują się mieszkańcy wsi Stoczki (71,4%), Dłużyna Górna (66,7%), Raszowa (60,4%), Domuraty (62,5%), Grzebień (61,1%) oraz Rąbino (60,0%). W grupie tej są zatem wsie położone nieopodal miast, małe wsie podlaskie ze stosunkowo dużą grupą osób (nadal) pracujących w gospodarstwach rolnych oraz duża gminna wieś Rąbino. W każdej z tych wsi jest też duży bądź istotny udział pracujących za granicą. Najmniejszy odsetek osób młodych posiadających stałe zatrudnienie w Polsce odnotowano w miejscowościach: Baran (10,0%), Miszewo (14,3%) oraz Siedlce (16,7%). Wynika to z kontynuacji nauki przez ludność zamieszkałą omawiane wsie, gdyż wskaźnik uczących się w trybie dziennym wynosi tam w przypadku wsi Baran 60,0%, Miszewo – 85,7% oraz Siedlce – 52,8%. Warto zauważyć, że ponadprzeciętnymi udziałami uczących się charakteryzują się także Łososzkowice (58,3%), Sławów (57,9%) oraz Siennica Nadolna (52,2%). Z kolei najmniejszy odsetek osób w grupie wieku 18–25 lat kontynuuje kształcenie w miejscowościach Radostów (11,9%), Stoczki (21,4%), Rąbino (20,0%) oraz Strzegów (23,1%). Jednocześnie w tych wsiach jest zauważalny stosunkowo wysoki odsetek zatrudnienia za granicą. Warto zauważyć, że większe udziały kształcących się

---

⁴² Ten udział może być mniejszy, gdyż osoby-autorytety udzielające informacji mogły nie posiadać informacji na temat np. zdalnej nauki czy zdalnej pracy części osób z tej grupy.

⁴³ Jak już wspomniano, najprawdopodobniej zatrudnienie w tej grupie pozostaje niedoszacowane, gdyż osoby-autorytety mogły nie wiedzieć o zatrudnieniu młodych osób przebywających na studiach w miastach akademickich.

cechują wsie z Polski Wschodniej i centralnej, a mniejsze – z zachodniej. Może to świadczyć o dokonanych przez młode osoby wyborach i preferowaniu przez wielu migracji zarobkowej zamiast dalszej kontynuacji nauki. Istotne (zwłaszcza w przypadku wsi położonych w pobliżu zachodniej granicy) jest to, że w perspektywie zatrudnienia przygranicznego bardziej korzystnym wydaje się posiadanie zawodu wyuczonego w szkole zawodowej lub technikum. Przedstawiciele niektórych typowych zawodów robotniczych i rzemieślniczych mogą łatwo znaleźć pracę za granicą i liczyć na stosunkowo wysokie zarobki (Doeringer, Piore 1971) m.in. w branży budowlanej czy motoryzacyjnej. Współczynnik korelacji wynoszący -0,69 potwierdza to, że im niższy jest odsetek osób kontynuujących naukę, tym wyższy jest wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 18–25 lat.

W tabelach 12 i 13 zaprezentowano udziały studiujących i pracujących młodych mężczyzn oraz kobiet w badanych miejscowościach. Ogółem kobiety zdecydowanie częściej (44,4%) niż mężczyźni (33,3%)⁴⁴ kontynuowały kształcenie. Świadczyć to może zarówno o tym, że kobiety mają większe trudności ze znalezieniem pracy, w związku z tym dłużej i wyżej się kształcą. Ale może świadczyć to również o tym, że kobiety najprawdopodobniej nadal częściej opuszczają miejscowość i że częściej też – po studiach – nie wrócą z powrotem do obszaru pochodzenia. Jedynie w przypadku wsi Rąbino, Pieczarki, Burzec, Czarnożyły oraz Żyrowa były zauważalne większe udziały mężczyzn w wieku 18–25 lat kontynuujących naukę. Największy odsetek mężczyzn kontynuujących kształcenie odnotowano w miejscowościach Miszewo (85,7%) oraz Pieczarki (75,0%). Z kolei w Strzegowie i Domuratach nikt z osób płci męskiej z najmłodszej grupy wieku produkcyjnego nie kontynuował nauki. Wśród młodych kobiet we wsi Baran wszystkie były osobami uczącymi się, jak i jedyna mieszkanka Kobusów z tej grupy wieku. Wysoki wskaźnik kształcących się kobiet występował także w Miszewie (85,7%) oraz Laskach (71,4%). Najmniej osób płci żeńskiej kontynuowało naukę w przypadku Radostowa (13,1%), a w Rąbinie żadna z mieszanek nie była zewidencjonowana jako osoba ucząca się.

---

⁴⁴ Można sądzić, że realnie te wskaźniki mogą być wyższe, bo osoby prowadzące mikrospisy mogły pominąć niektóre osoby kontynuujące je w sposób „niewidzialny” dla nich (studia zdalne, w chmurze itd.).

Tabela 12. Udziały studiujących i pracujących mężczyzn w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat

Miejscowość	Liczba mężczyzn w wieku 18–25 lat	Udział mężczyzn w wieku 18–25 lat w ogólnej ludności	Udział mężczyzn pracujących stale w kraju w grupie wieku 18–25 lat	Udział mężczyzn pracujących stale za granicą w grupie wieku 18–25 lat	Udział wszystkich form zatrudnienia mężczyzn za granicą do ogółu w grupie wieku 18–25 lat	Udział mężczyzn kontynuujących naukę do ogółu mężczyzn w wieku 18–25 lat	Udział emigrantów zawieszony we wsi wśród zameldowanych
Tłumaczów	15	3,3	40,0	0,0	0,0	33,3	8,2
Radostów	74	8,3	28,4	14,9	39,2	10,8	12,6
Dłużyna Górna	6	1,8	83,3	0,0	0,0	16,7	10,2
Strzegów	6	2,3	66,7	33,3	33,3	0,0	7,5
Rąbino	17	2,6	58,8	5,9	17,6	29,4	19,4
Miszewo	7	7,6	14,3	0,0	0,0	85,7	17,9
Pieczarki	8	5,1	25,0	0,0	0,0	75,0	9,8
Jagodne Wielkie	10	8,0	60,0	0,0	0,0	30,0	8,1
Grzebenie	8	5,8	87,5	0,0	12,5	12,5	21,1
Domuraty	3	3,6	100,0	0,0	0,0	0,0	22,2
Kobusy	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15,9
Siennica Nadolna	38	3,0	36,8	2,6	15,8	42,1	15,6
Burzec	24	4,9	50,0	4,2	4,2	41,7	24,3
Spławy	4	2,7	50,0	0,0	0,0	25,0	10,2
Baran	5	6,1	20,0	0,0	40,0	20,0	11,8
Motkowice	18	3,3	50,0	11,1	16,7	33,3	13,2
Czarnożyły	41	3,8	41,5	4,9	4,9	48,8	10,9
Radoszewice	74	9,4	33,8	0,0	21,6	35,1	11,1
Stoczki	10	4,6	80,0	0,0	0,0	10,0	16,3
Laski	11	4,6	81,8	0,0	0,0	18,2	27,9
Pniów	10	4,8	50,0	0,0	20,0	20,0	23,0
Siedlce	40	4,7	17,5	20,0	22,5	52,5	11,6
Łososzkowice	7	6,3	28,6	0,0	0,0	57,1	39,7
Bukownica	23	3,2	17,4	34,8	34,8	26,1	14,8
Raszowa	18	3,2	72,2	0,0	0,0	27,8	23,2
Żyrowa	28	4,5	46,4	3,6	3,6	42,9	23,0
Razem	505	4,5	40,8	7,3	16,8	33,3	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Wśród mężczyzn podejmujących stałe zatrudnienie w Polsce najwyższym udziałem cechują się takie miejscowości, jak Domuraty (100%), Grzebenie (87,5%), Dłużyna Górna (83,3%), Laski (81,8%), Stoczki (80,0%) oraz Raszowa (72,2%). Najniższy odsetek pracujących osób płci męskiej w kraju odnotowano w Miszewie (14,3%), Bukownicy (17,4%) oraz Siedlcach (17,5%).

Tabela 13. Udziały studiujących i pracujących kobiet w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat

Miejscowość	Liczba kobiet w wieku 18–25 lat	Udział kobiet w wieku 18–25 lat w ogólnej ludności	Udział kobiet pracujących stale w kraju w grupie wieku 18–25 lat	Udział kobiet pracujących stale za granicą w grupie wieku 18–25 lat	Udział wszystkich form zatrudnienia kobiet za granicą do ogółu w grupie wieku 18–25 lat	Udział kobiet kontynuujących naukę do ogółu kobiet w wieku 18–25 lat	Udział emigrantów zawieszony we wsi wśród zameldowanych
Tłumaczów	18	3,9	27,8	0,0	0,0	44,4	8,2
Radostów	61	6,8	32,8	19,7	37,7	13,1	12,6
Dłużyna Górna	3	0,9	33,3	0,0	0,0	66,7	10,2
Strzegów	7	2,7	42,9	14,3	14,3	42,9	7,5
Rąbino	8	1,2	62,5	25,0	25,0	0,0	19,4
Miszewo	7	7,6	14,3	0,0	0,0	85,7	17,9
Pieczarki	10	6,4	60,0	0,0	0,0	30,0	9,8
Jagodne Wielkie	9	7,2	44,4	0,0	0,0	33,3	8,1
Grzebień	10	7,2	40,0	0,0	20,0	60,0	21,1
Domuraty	5	6,0	40,0	0,0	0,0	60,0	22,2
Kobusy	1	1,4	0,0	0,0	0,0	100,0	15,9
Siennica Nadolna	29	2,3	24,1	0,0	0,0	65,5	15,6
Burzec	10	2,0	60,0	0,0	0,0	40,0	24,3
Splawy	15	10,0	13,3	0,0	0,0	66,7	10,2
Baran	5	6,1	0,0	0,0	0,0	100,0	11,8
Motkowice	21	3,8	14,3	9,5	9,5	52,4	13,2
Czarnożyły	25	2,3	52,0	0,0	0,0	32,0	10,9
Radoszewice	49	6,2	24,5	0,0	12,2	44,9	11,1
Stoczki	4	1,9	50,0	0,0	0,0	50,0	16,3
Laski	14	5,8	28,6	0,0	7,1	71,4	27,9
Pniów	8	3,9	25,0	0,0	0,0	50,0	23,0
Siedlce	32	3,8	15,6	18,8	21,9	53,1	11,6
Łososzkowice	5	4,5	40,0	0,0	0,0	60,0	39,7
Bukownica	18	2,5	33,3	5,6	5,6	50,0	14,8
Raszowa	35	6,3	54,3	0,0	2,9	42,9	23,2
Żyrowa	19	3,1	47,4	0,0	0,0	42,1	23,0
Razem	428	3,8	33,4	5,6	10,7	44,4	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Z kolei wśród kobiet najwyższy wskaźnik stałego zatrudnienia w Polsce występuje we wsiach Rąbino (62,5%), Pieczarki (60,0%) oraz Burzec (60,0%). Najmniej kobiet aktywnych zawodowo w tej kategorii wieku było obserwowanych we wspomnianych wcześniej miejscowościach Baran i Kobusy, których mieszkanki relatywnie częściej kształciły się, oraz w Splawach, Miszewie i Motkowicach. Wszystkie te dane mogą prowadzić do ostrożnej hipotezy, że dostępność zatrudnienia we wsiach podmiejskich lub z rozwiniętą przedsiębiorczością, jak

również możliwość podjęcia zatrudnienia za granicą, ograniczają skłonność do kształcenia na poziomie wyższym, co skutkuje zatrudnieniem we wcześniejszym wieku w Polsce lub za granicą. Z kolei większy udział studiujących we wsiach peryferyjnych i położonych w centralnej i wschodniej Polsce może świadczyć nie tyle o chęci podniesienia kwalifikacji i wykorzystania ich na obszarze odpływu, ile o zamiarze trwałego wyemigrowania poza obszar zamieszkania wobec ograniczonych szans na inny rodzaj utrzymania (praca niżej kwalifikowana, aktywność gospodarcza, zagraniczna migracja zarobkowa, codzienne dojazdy itd.). Może o tym świadczyć również znaczna przewaga kobiet wśród kontynuujących kształcenie, co prawdopodobnie skutkuje utrzymaniem się feminizacji wyludnienia.

Widać to również po analizie danych dotyczących zatrudnienia za granicą. Mężczyźni we wczesnym wieku produkcyjnym zdecydowanie częściej niż kobiety podejmowali zatrudnienie za granicą. Praca za granicą w najmłodszej grupie wieku produkcyjnego dotyczyła w przypadku mężczyzn 15 miejscowości, zaś w przypadku kobiet jedynie 11. Największy odsetek osób płci męskiej w tej kategorii wiekowej pracujących poza granicami kraju zewidencjonowano we wsi Baran (40,0%), Radostów (39,2%), Bukownica (34,8%) oraz Strzegów (33,3%). Wśród badanych miejscowości większy niż w przypadku mężczyzn wskaźnik zagranicznej migracji zarobkowej kobiet występował w takich wsiach, jak Rąbino, Grzebień, Laski oraz Raszowa. Największym udziałem mieszkanek wyjeżdżających do pracy za granicę cechowały się: Radostów (37,7%), Rąbino (25,0%), Siedlce (21,9%) oraz Grzebień (20,0%).

Rozdział 4. Inne badane zagadnienia

4.1. Aktywność gospodarcza na terenie badanych wsi

Widoczne są również różnice w aktywności gospodarczej w badanych wsiach.

Zauważalne są one w układzie wsie duże i wsie małe, a także wsie z zachodu Polski oraz wsie wschodniopolskie. W tabeli 14 zaprezentowano liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w badanych wsiach według stanu na koniec 2023 r., w tym w przeliczeniu na liczbę rzeczywistych mieszkańców.

Tabela 14. Liczba podmiotów gospodarczych w badanych wsiach

Miejscowość	Liczba faktycznie zamieszkałych	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 mieszkańców	Udział emigrantów zawieszonych we wsi wśród zameldowanych
Tłumaczów	460	33	7,2	8,2
Radostów	892	93	10,4	12,6
Dłużyna Górna	334	31	9,3	10,2
Strzegów	258	26	10,1	7,5
Rąbino	656	98	14,9	19,4
Miszewo	92	7	7,6	17,9
Pieczarki	157	16	10,2	9,8
Jagodne Wielkie	125	24	19,2	8,1
Grzebień	138	5	3,6	21,1
Domuraty	84	5	6,0	22,2
Kobusy	74	6	8,1	15,9
Siennica Nadolna	1276	115	9,0	15,6
Burzec	493	21	4,3	24,3
Spławy	150	6	4,0	10,2
Baran	82	8	9,8	11,8
Motkowice	548	53	9,7	13,2
Czarnożyły	1081	119	11,0	10,9
Radoszewice	788	70	8,9	11,1
Stoczki	216	30	13,9	16,3
Laski	240	14	5,8	27,9
Pniów	207	29	14,0	23,0
Siedlce	845	67	7,9	11,6
Łososzkowice	111	16	14,4	39,7
Bukownica	710	71	10,0	14,8
Raszowa	557	63	11,3	23,2
Żyrowa	616	64	10,4	23,0
Razem	11190	1090	9,7	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Największą liczbę podmiotów gospodarczych cechowały wsie o relatywnie dużym zaludnieniu, tj. Czarnożyły, Dłużyna Górna, Rąbino oraz Radostów. Biorąc pod uwagę liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 mieszkańców, można zauważyć, że najwięcej jednostek gospodarczych (19,2) przypadało na zamieszkałych we wsi Jagodne Wielkie. Jak wspomniano wcześniej, miejscowość ta jest atrakcyjna turystycznie ze względu na położenie nad jeziorem Jagodne i istnienie obiektów wypoczynkowych. W przypadku miejscowości Rąbino (14,9), Łososkowice (14,4) oraz Pniów (14,0) również odnotowano ponadprzeciętną liczbę podmiotów gospodarczych przypadających na 100 mieszkańców. Osoby fizyczne i prawne w badanych wsiach prowadziły działalność gospodarczą związaną głównie z budownictwem, przetwórstwem przemysłowym, transportem i gospodarką magazynową, a także z naprawą pojazdów samochodowych. Najmniej jednostek gospodarczych przypadających na 100 mieszkańców zewidencjonowano w Grzebieniach (3,6), Spławach (4,0), Burcu (4,3) oraz Laskach (5,8). Można zauważyć, że w badanych wsiach zlokalizowanych we wschodniej części kraju przedsiębiorczość jest na nieco niższym poziomie niż w przypadku miejscowości usytuowanych na zachodzie. W miejscowościach z zachodu Polski ma ona w szeregu przypadków związek z pracą zarobkową za granicą wykonywaną nadal (osoby świadczące usługi za granicą) lub w przeszłości (osoby, które otwały w Polsce działalności gospodarcze w oparciu o kapitał lub umiejętności pozyskane za granicą).

4.2. Zatrudnienie cudzoziemców

W niektórych z badanych wsi zarejestrowano również imigrację zarobkową. W Tłumaczowie w 2024 r. odnotowano dwóch cudzoziemców, z których jeden był zatrudniony w rolnictwie, a drugi w budownictwie. W przypadku Radostowa pięciu obcokrajowców pracowało w budownictwie. W Dłużynie Górnej pracę podejmowało 10 cudzoziemców. W Spławach 7 obcokrajowców pracowało przy uprawach sadowniczych. W Radoszewicach w okresie prac sezonowych pracę w zakładzie przetwórstwa spożywczego podejmowało około 50 cudzoziemców. Na terenie Raszowej jeden obcokrajowiec pracował w budownictwie. Mimo że uzyskane dane nie dają podstaw do szerszych wniosków, to można przypuszczać, że zatrudnianie obcokrajowców w budownictwie, w którym są największe deficyty pracowników (Jończy, Rokitowska-Malcher 2022), zauważalne jest na obszarach zachodniej

Polski, gdzie lokalny rynek pracy jest silniej drenowany przez migracje lokalnych zasobów pracy. Z kolei zatrudnienie w typowych aktywnościach sezonowych nie zależy od lokalizacji, lecz raczej od lokalnej specyfiki produkcji i zatrudnienia. W przypadku branż sezonowych (rolnictwo, ogrodnictwo, turystyka, budownictwo) związane to jest z kilkutygodniową lub kilkumiesięczną kumulacją prac i koniecznością ich sprawnego wykonania w określonym krótkim czasie przez większą liczbę pracowników. Doświadczenia nie tylko Polski, ale także innych państw, dowodzą, że w tego typu pracach najkorzystniejsze jest zatrudnianie obcokrajowców. Skłonni są oni do krótkotrwałego wysiłku i maksymalizacji dochodów w (na ogół krótkim) okresie przewidzianym na zatrudnienie za granicą. Towarzyszy temu gotowość pracy w dłuższym wymiarze godzinowym i kumulacji wysiłku w pracy akordowej. Cechy te pomagające wykonać pilne prace sezonowe nie są na ogół powszechne wśród pracowników stałych – tubylców – tzn. Polaków w Polsce, Niemców w Niemczech itd., gdyż ci ponoszą znacznie większe koszty alternatywne utraty czasu wolnego.

Charakterystyczne jest to, że zatrudnienie obcokrajowców odnotowano we wsiach charakteryzujących się dużą lub przynajmniej przeciętną skalą migracji zarobkowej za granicę. Obcokrajowcy napływający do Polski – imigranci zarobkowi – stanowią w ten sposób bezpośredni substytut emigrantów zarobkowych – osób wyjeżdżających z Polski do pracy za granicę.

4.3. Osoby rozpoczynające emigrację zarobkową w ostatnich latach

Badano również, w których wsiach doszło w ostatnich dwóch latach do podjęcia zatrudnienia za granicą przez mieszkańców. W latach 2023–2024 sytuacja taka miała miejsce w 16 z 26 badanych wsi. Wśród podejmujących zatrudnienie za granicą były głównie osoby młode w wieku od 18 do 35 lat, posiadające wykształcenie zawodowe lub średnie, na ogół mężczyźni. Przeważnie osoby płci męskiej wyjeżdżały za granicę do pracy w branży budowlanej, przy produkcji, jak i w rolnictwie. Nikt w ostatnich dwóch latach nie podjął pracy poza granicami kraju z takich miejscowości, jak Tłumaczów, Dłużyna Górna, Miszewo, Domuraty, Burzec, Radoszewice, Stoczki, Laski, Pniów oraz Raszowa.

Zamieszkujący badane miejscowości najczęściej wyjeżdżali do pracy do Niemiec oraz Austrii, co jest podyktowane panującymi tam – sprzyjającymi migracji zarobkowej – warunkami płacowo-socjalnymi. Zauważalne jest także oddziaływanie

lokalizacji i sieci migracyjnych, gdyż osoby pochodzące z województwa dolnośląskiego podejmowały pracę nie tylko we wspomnianych Niemczech i Austrii, ale i w Czechach, Niderlandach czy Wielkiej Brytanii. Mieszkańcy wsi, znajdujących się na północy Polski, dokonywali migracji zarobkowej również do Danii, Norwegii, Belgii. Zamieszkali w badanych miejscowościach województwa warmińsko-mazurskiego (Pieczarki, Jagodne Wielkie) wyjeżdżali do Islandii. Relatywnie popularnym kierunkiem migracji zarobkowej była także Francja, w której zatrudnienie znalazły osoby ze Sławów, Barana, Lasków, Motkowic, Stoczków, Pniowa oraz Łososkowic. Pojedyncze osoby wyjeżdżały do pracy do Włoch (Pieczarki), Irlandii (Domuraty, Burzec), Stanów Zjednoczonych (Kobusy, Żyrowa), Republiki Południowej Afryki (Motkowice) oraz Szwajcarii (Raszowa, Żyrowa).

4.4. Osoby kończące zatrudnienie za granicą

Ustalano również cechy osób, które w minionych dwóch latach w badanych wsiach zakończyły zatrudnienie za granicą i powróciły do macierzystych miejscowości. Zakończenie zatrudnienia za granicą i powrót ludności do kraju dotyczyły głównie kategorii wieku 36+ lat. Na podstawie wyników badań można stwierdzić, że osoby młode wyjeżdżały z Polski, aby polepszyć swój dobrobyt, a po osiągnięciu odpowiednich oszczędności zdecydowały się na – prawdopodobnie definitywny – powrót do ojczyzny. Powrót do kraju zdecydowanie częściej dotyczył mężczyzn, którzy po dokonanej remigracji zakładali działalność gospodarczą (Tłumaczów, Rąbino, Motkowice, Laski, Bukownica), zajmowali się prowadzeniem gospodarstw rolnych (Grzebienie, Kobusy), podejmowali pracę stałą w kraju (Tłumaczów, Radostów, Strzegów, Czarnożyły, Stoczki, Łososkowice, Bukownica, Raszowa) oraz wrócili w związku z przejściem na emeryturę (Raszowa). W przypadku Siedlec obserwuje się, że młodzi mężczyźni wracają do Polski, aby wziąć ślub, po czym po podjęciu pracy dorywczej w branży budowlanej w kraju, decydują się na powrót do migracji zarobkowej za granicą.

Wśród (nieznacznej liczby) powracających kobiet dominują osoby w wieku przedemerytalnym (Pieczarki, Grzebienie), które podejmują zatrudnienie w Polsce, oraz w wieku emerytalnym (Tłumaczów, Jagodne Wielkie, Siennica Nadolna, Baran), które kończą aktywność zawodową. Młode kobiety, wracające z emigracji zarobkowej, często nie podejmują zatrudnienia (Tłumaczów, Burzec).

Wróciły również małżeństwa w średnim wieku. Jedno z nich prowadzi obecnie gospodarstwo rolne (Grzebień). W Jagodnym Wielkim małżeństwo wróciło z Islandii na wieś na emeryturę.

4.5. Zmiana liczby mieszkańców pracujących w kraju

Osoby-autorytety lokalne poproszono również o ocenę zjawiska zatrudnienia w kraju i obserwowanych przez nich zmian w zakresie tego zatrudnienia, które zaobserwowane zostały w ostatnich dwóch latach. Zmiany dotyczące zatrudnienia w kraju w miejscowościach położonych w pobliżu granicy z Niemcami są niekorzystne dla lokalnego rynku pracy. W Radostowie liczba zatrudnionych w Polsce zmniejszyła się ze względu na zamknięcie jednego z zakładów pracy oraz ułatwienie w zakresie dostępności pracy w Niemczech (zapewnienie dojazdu, polski koordynator pracy). Również w Dłużynie Górnej praca w Niemczech wydaje się mieszkańcom coraz bardziej pożądaną opcją. Zwiększenie zatrudnienia w kraju jest obserwowane w Kobusach, czego przyczyny należy doszukiwać się w powiększeniu rodzin oraz w Pieczarkach, gdzie wprowadziły się 3 rodziny. Niektóre wsie (Stoczki, Raszowa) cechują powroty osób z zagranicy, co pozytywnie wpływa na wskaźnik zatrudnienia w kraju.

W większości wsi obserwowalne jest przechodzenie na emerytury osób z wyżu powojennego, a jednocześnie niezastępowanie tego pokolenia przez absolwentów wybierających w znacznej części studia w dużych ośrodkach niepowracających po tych studiach do obszaru pochodzenia. Przykładem są także Radoszewice, w których jedynie 2 młode osoby, które zrezygnowały z dalszej edukacji na rzecz aktywności zawodowej, znalazły zatrudnienie na terenie gminy, natomiast 5 osób wyjechało do większego miasta w poszukiwaniu lepszych możliwości zawodowych.

4.6. Odległość wsi od ośrodków lokalnych i regionalnych

Nieco uwagi poświęcono również kwestii odległości badanych wsi od siedziby starostwa oraz od stolicy województwa (tabela 15). Średnia odległość od siedziby starostwa wyniosła 20,5 km, przy tym najbliższej siedziby starostwa znajdują się: Siennica Nadolna – 5,5 km, Czarnożyły – 7 km oraz Radostów – 9 km. Natomiast najdalej są zlokalizowane: Miszewo – 34 km oraz Kobusy – 38,8 km. Współczynnik korelacji pomiędzy odległością od siedziby starostwa a liczbą emigrantów zawieszonych wynosi -0,53, zatem – im dalej znajduje się badana miejscowość od

siedziby starostwa, tym niższe jest nierejestrowane wyludnienie danego obszaru. Prowadzi to do ostrożnej hipotezy, że być może – w przypadku najbardziej peryferyjnych wsi i wschodniej Polski – częściej przy wyjeździe dochodzi do wymeldowania tzn., że wyjazdy dokonujące się z peryferii za granicę bądź do dużych miast Polski częściej mają już w zamiarze bardziej definitywny charakter. W przypadku wsi mających pewne potencjały rozwojowe (lokalizacja w pobliżu miast, atrakcyjność jako miejsca drugiego domu, walory przyrodnicze, turystyczne) istnieje więcej argumentów mogących powstrzymać przez definitywnym formalnym „oderwaniem się” od rodzinnej miejscowości.

Tabela 15. Odległość badanych wsi od ośrodków lokalnych i regionalnych

Miejscowość	Odległość od siedziby starostwa	Odległość od stolicy województwa	Liczba emigrantów zawieszonych	Udział emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych
Tłumaczów	21	97	41	8,2
Radostów	9	165	129	12,6
Dłużyna Górna	18	153	38	10,2
Strzegów	19	75	21	7,5
Rąbino	20	120	158	19,4
Miszewo	34	128	20	17,9
Pieczarki	18	117	17	9,8
Jagodne Wielkie	18	106	11	8,1
Grzebień	24	70	37	21,1
Domuraty	50	60	24	22,2
Kobusy	38,8	76	14	15,9
Siennica Nadolna	5,5	60	236	15,6
Burzec	20,5	80	158	24,3
Splawy	19	70	17	10,2
Baran	31	28	11	11,8
Motkowice	17	36	83	13,2
Czarnożyły	7	102	132	10,9
Radoszewice	17	95	98	11,1
Stoczki	10	70	42	16,3
Laski	24	60	93	27,9
Pniów	27	98	62	23,0
Siedlce	15	121	111	11,6
Łososzkowice	20	25	73	39,7
Bukownica	17	141	123	14,8
Raszowa	18	18	168	23,2
Żyrowa	17	37	184	23,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Biorąc pod uwagę odległość badanych wsi od stolicy województwa, można stwierdzić, że najbliższej miasta stołecznego znajdują się Raszowa (18 km od Opola) oraz Łososzkowice (25 km od Krakowa). Najdalej od stolicy województwa położone są

Bukownica (141 km od Poznania), Dłużyna Górna (153 km od Wrocławia) oraz Radostów (165 km od Wrocławia). Średnia odległość to 84,9 km. Współczynnik korelacji na poziomie -0,46 wskazuje, że im dalsza odległość od stolicy województwa, tym mniejszy jest udział emigrantów zawieszonych. To również utożsamiać należy raczej z częstszym wymeldowywaniem się osób z tych wsi peryferyjnych, które uchodzą za „beznadziejne” pod względem potencjałów lub lokalizacji.

4.7. Połączenia komunikacyjne

Niejednokrotnie ważniejsze od odległości od ośrodków miejskich jest skomunikowanie z nimi. Badane wsie posiadają ograniczone połączenia z większymi miastami czy stolicą województwa. Jedynie w Rąbinie występuje stacja kolejowa, umożliwiającą bezpośredni dojazd do Szczecina w około 2 godziny oraz w Raszowej, skąd dojazd do Opola autobusem trwa około 26 minut. Bezpośrednia komunikacja autobusowa ze stolicą województwa istnieje także w przypadku Łososkowic – do Krakowa mieszkańcy mogą dojechać w niecałe 40 minut, a liczba kursów oscyluje wokół 12 razy dziennie. Problem dojazdu do większych ośrodków miejskich jest dla rozwoju miejscowości i bytu mieszkańców niejednokrotnie kluczowy, gdyż pobliskie mniejsze ośrodki (miasta do kilkudziesięciu tysięcy mieszkańców, a najczęściej istotnie mniejsze miasta gminne i powiatowe) zazwyczaj nie posiadają satysfakcjonującej oferty zatrudnienia. W rezultacie młodzież pozostaje postawiona przed wyborem – akceptacji tego rodzaju pracy i tych warunków – płacowych, które są na miejscu (na ogół są to prace z tzw. gorszego sektora rynku pracy), albo decyzji o migracji zarobkowej (i prace tego samego rodzaju), lub podjęcia studiówdefinitywnie opuszczenia miejsca zamieszkania. Ustalenia dotyczące udziału studiujących wskazują raczej na to, że większa peryferyjność raczej skłania do tego ostatniego rozwiązania. Pozostałe ewentualności: zatrudnienie w pobliżu, migracja zarobkowa za granicę lub własna aktywność gospodarcza są preferowane na obszarach mających pewne potencjały, jak podmiejskie położenie, przygraniczne położenie, tranzytowe położenie, tradycje działalności gospodarczej, atrakcyjność turystyczna itd.

4.8. Położenie wsi przy różnego rodzaju drogach

Możliwości dojazdu, zwłaszcza dojazdu komunikacją publiczną są często związane z rangą głównej drogi przebiegającej przez daną miejscowość. Zazwyczaj

intensywniejsza komunikacja publiczna, ale i łatwość dojazdu własnym środkiem lokomocji, wiąże się z lokalizacją przy drogach krajowych. Z kolei większe trudności dojazdowe i ograniczona komunikacja wiążą się częściej z lokalizacją przy drogach gminnych i powiatowych. Niektóre wsie mogą być oczywiście położone przy drogach różnej rangi. Przeprowadzona ewidencja dotycząca lokalizacji badanych miejscowości wskazała, że przy drodze krajowej położone są wsie: Radostów, Domuraty, Motkowice, Czarnożyły, Radoszewice.

Przy drodze wojewódzkiej położone są wsie: Tłumaczów, Dłużyna Górna, Miszewo, Grzebienie, Siennica Nadolna, Stoczki, Bukownica.

Przy drodze powiatowej położone są wsie: Dłużyna Górna, Rąbino, Pieczarki, Jagodne Wielkie, Burzec, Spławy, Laski, Siedlce, Raszowa, Żyrowa.

Przy drodze gminnej położone są wsie: Radostów, Dłużyna Górna, Strzegów, Grzebienie, Kobusy, Baran, Radoszewice, Pniów, Łososkowice.

Próby szukania różnego rodzaju korelacji pomiędzy rangą drogi a zachowaniami mieszkańców nie dowiodły wyraźnych prawidłowości. Niezależnie od tego, że utrudnia to niewielka liczba badanych miejscowości, to prawdopodobnie istotniejsze są inne czynniki, cechy miejscowości, ich wielkość, typ zamieszkującej ludności, skomunikowanie z ośrodkami, rozwój najbliższych ośrodków lokalnych i regionalnych, poblize granice zachodniej.

4.9. Sklepy

W 9 z 26 badanych wsi obserwowany jest brak jakichkolwiek sklepów spożywczych czy spożywczo-przemysłowych. Są to małe wsie, których liczba ludności nie pozwoliłaby najprawdopodobniej na utrzymanie się takiego sklepu. Tymi wsiami są: Dłużyna Górna, Miszewo, Jagodne Wielkie, Grzebienie, Domuraty, Spławy, Baran i Stoczki. We wsi Kobusy funkcjonuje jedynie sklep obwoźny. Najbardziej rozwiniętą infrastrukturę pod względem handlu zaobserwowano z kolei we wsiach największych: Rąbino (5 sklepów), Czarnożyłach (4 sklepy), Radoszewicach (3 sklepy spożywczo-przemysłowe, piekarnia, masarnia, punkt pocztowy, kwaciarnia, sklep odzieżowy). W Siennicy Nadolnej, Motkowicach oraz Żyrowej znajdują się po 2 sklepy spożywczo-przemysłowe. Warto zwrócić uwagę, że podmiejskie położenie może mieć wpływ na brak lub ograniczoną liczbę sklepów (Siedlce, Siennica Nadolna, Stoczki). W przypadku wsi pewnej wielkości pełniących funkcję ośrodków lokalnych (Rąbino, Czarnożyły) oferta lokalnego handlu jest np. większa, niż w większej od tych wsi

Siennicy Nadolnej położonej obok Krasnegostawu. Wynika to m.in. z tego, że w większych wsiach położonych w oddaleniu od miast częściej lokalizowane są handel i usługi zaopatrujące również mieszkańców innych, mniejszych wsi nie węzłowych. W przypadku wsi położonych w pobliżu miast mieszkańcy tych wsi zaopatrują się w towary w tych miastach, w których często pracują.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania objęły 26 miejscowości reprezentujących obszary wiejskie całego kraju. Choć wielkość próby nie pozwala na reprezentatywność wyników na poziomie kraju, a tym bardziej na dokładniejsze wnioski odnoszące się do poszczególnych regionów, to jednak pozwala wraz z wynikami badań prowadzonych wcześniej na sformułowanie szeregu wniosków i hipotez dotyczących procesu wyludnienia, w tym zwłaszcza wyludnienia nierejestrowanego. Pozwala także na pewne wnioski dotyczące sytuacji i struktury ludnościowej oraz form zatrudnienia mieszkańców wsi. Wyniki te wraz z rezultatami badań prowadzonych przez Autora wcześniej i równolegle pozwalają również na zasygnalizowanie pewnych prawidłowości rządzących procesami ludnościowymi, zatrudnieniowymi i rozwojowymi na peryferyjnych obszarach wiejskich. Wnioski te zebrano w ramach kilku badanych wątków i wyszczególniono poniżej.

Rzeczywista sytuacja ludnościowa

1. Badania terenowe wykazały występowanie znacznych rozbieżności pomiędzy liczbą mieszkańców rejestrowaną za pomocą danych rejestrowych a ustaloną w trakcie zrealizowanych mikrospisów. **We wszystkich wsiach odnotowano istotnie mniejsze liczby mieszkańców niż wskazywane przez rejestry gminne (meldunki) oraz dane ostatniego Spisu Powszechnego. Udział osób trwale nieobecnych (saldo nierejestrowanej emigracji definitywnej) w liczbie zameldowanych wyniósł przeciętnie 15,8% wahając się od 7,7% w miejscowości Strzegów w województwie lubuskim do 39,7% w miejscowości Łososkowice w Małopolsce.** Należy dodać, że niektóre z badanych wsi miały (co wskazały dopiero mikrospisy) pewne cechy wsi podmiejskich (Siedlce) czy przynajmniej nieperyferyjnych (Bukownica, Baran), lub turystycznych (Pieczarki, Jagodno). Zatem rejestrowane tam salda nierejestrowanej migracji stały się mniejsze niż ogólna liczba niewymeldowanych nieobecnych, uwzględniając ludność, która przeniosła się tam z miast i innych lokalizacji, a (prawdopodobnie) nie dokonała zameldowania. Prawdopodobnie, gdyby w próbie wykluczono pięć wymienionych wsi i wybrano zamiast nich inne – bardziej peryferyjne – położone na tym obszarze, saldo nierejestrowanej migracji byłoby jeszcze większe. Z drugiej strony zaistnienie w próbie wsi o różnych cechach zasygnalizowało również pewne wnioski.

2. Niezależnie od tego, warto zwrócić uwagę, że w gruncie rzeczy rozbieżności między stanami oficjalnymi a rzeczywistymi można szacować jako jeszcze większe, gdyż sposoby dokonywania pomiaru, klasyfikowały jako rzeczywistych mieszkańców wsi również osoby trwale zatrudnione za granicą posiadające własne rodziny w miejscowości oraz pełnoletnią młodzież studiującą, przebywającą w ośrodkach akademickich. Obie te grupy ludności przez zdecydowaną większość czasu są nieobecne i nieaktywne w miejscowości pochodzenia. W dodatku obie (a zwłaszcza druga z nich) w dużej mierze – na co wskazują badania – przekształcają obecną czasową formę migracji w migrację definitywną⁴⁵. W sumie te dwie grupy tworzą (kolejne) około 10% badanej populacji, biorąc pod uwagę, że (spośród uznanych za mieszkańców wsi) 6,1% to stale pracujący za granicą, a 5,7% studium w trybie stacjonarnym⁴⁶. **Uwzględnienie tych obu grup jako nie-mieszkańców wiązałoby się z oszacowaniem jeszcze większej skali nierejestrowanego wyludnienia wynoszącej przeciętnie około 1/4 zameldowanych.**

3. Wyniki badań, wraz z wynikami analiz prowadzonych wcześniej i równolegle, pozwalają na mocne przypuszczenia, że:

- nierejestrowane wyludnienie (przeszacowania liczby ludności) jest powszechne na peryferyjnych obszarach wiejskich i zasadniczo nie dotyczy (bądź dotyczy słabiej) jedynie wsi podmiejskich, zwłaszcza położonych w sąsiedztwie dużych i/lub rozwijających się miast, w których dochodzi wprawdzie również do znacznej skali wyjazdów młodzieży, ale wywołane tym ubytki są w dużej mierze (lub z naddatkiem⁴⁷) rekompensowane przez napływ nowych mieszkańców, głównie z pobliskich miast,
- trzeba przy tym dodać, że wyjazdy młodzieży na studia skutkują również migracjami ze wsi peryferyjnych do wsi podmiejskich (Jończy i in. 2023).

⁴⁵ Badania realizowane w różnych częściach Polski wskazują, że większość młodzieży podejmującej studia nie zamierza powrócić na peryferyjne obszary pochodzenia (zob. m.in. Jończy, Rokita-Poskart, Tanas 2013 oraz Dolińska, Jończy, Śleszyński 2020). Z kolei wśród pracujących wyłącznie za granicą większość nie przewiduje zakończenia tej pracy lub zamierza powrót dopiero w odległej perspektywie czasowej (Jończy, Rokitowska-Malcher 2023; Jończy 2010).

⁴⁶ Nie ustalano, gdzie mieszkają – częściowo to osoby dojeżdżające na studia. Biorąc pod uwagę wyniki różnych badań, można przyjąć, że około 55–70% studiujących mieszka w okresie studiów poza domem w ośrodkach akademickich.

⁴⁷ Dużą przewagą nierejestrowanych migrantów na wieś zarejestrowano w miejscowości Smardzów pod Wrocławiem, stanowiącej miejsce przenoszenia się ludności z miasta. Z kolei np. w miejscowości Biała Nyska (obok Nysy) zarejestrowano saldo migracji nierejestrowanej na poziomie kilku procent (kilkakrotne badania), jednak saldo to wynikało z kilkunastu procent niezameldowanych przybyszów i kilkunastu procent niewymeldowanych osób, które opuściły definitywnie miejscowość. Zob. Dolińska, Jończy, Śleszyński 2020.

Dotyczą one młodzieży szukającej pracy i rozwoju osobistego w dużych ośrodkach regionalnych, ale preferującej (ze względu na przyzwyczajenia) zamieszkanie nie w mieście, ale we wsiach podmiejskich⁴⁸. Takie preferencje zamieszkania po studiach w dużym mieście pozwalają migrującym z jednej strony korzystać z dużego miasta, a z drugiej – zachować preferowany przez nich sposób zamieszkania w budownictwie jednorodzinnym i status (a niekiedy tylko iluzję⁴⁹) zamieszkania na wsi,

- na typowych obszarach peryferyjnych – we wsiach położonych w znacznym oddaleniu od większych miast zapewniających zatrudnienie w formie codziennych dojazdów do pracy – rozbieżności (przeszacowania) między liczbą zameldowanych (bądź ustalonych w trakcie spisów powszechnych) a faktycznie zamieszkałych mogą być i często są ponad dwudziestoprocentowe (wśród badanych wsi dotyczyło to 8 spośród 26 miejscowości).

4. Oprócz skali nierejestrowanych odpływów ludności bardzo istotna jest struktura wiekowa nieobecnych. Jak wskazują luki, które zaobserwowano w strukturze wieku faktycznie zamieszkałych, nieobecnymi są głównie osoby w młodszych grupach wieku produkcyjnego (wiek mobilny – 18–44 lata), co wskazuje na zasadniczo odmienną od przyjmowanej oficjalnie strukturę demograficzną ludności wsi. Należy przyjąć, że **peryferyjne obszary wiejskie są nie tylko istotnie bardziej wyludnione niż się powszechnie przyjmuje, ale poprzez to, że najczęściej brakuje kilkudziesięciu procent ludności w wieku 25–45 lat, cechują się też dużo starszą strukturą wieku**, powodując istotnie większe realne obciążenie demograficzne. W rzeczywistości jest znacznie mniej osób w wieku produkcyjnym (zwłaszcza w wieku mobilnym), mniejsze rozbieżności dotyczą osób starszych oraz dzieci.

5. Oznacza to również, że niższe są realne dochody w danej społeczności (choć niekoniecznie per capita⁵⁰), mniejszy też jest społecznościowy potencjał

⁴⁸ Kwestii tej poświęca się więcej uwagi w równoległym raporcie R. Jończy, K. Romaniszyn, op cit.

⁴⁹ Rzeczywiste warunki zamieszkania i relacje społeczne w podmetropolitalnych wsiach-sypialniach odbiegają od warunków na typowych wsiach peryferyjnych.

⁵⁰ Te dochody powinny być przeliczane na faktyczną liczbę mieszkańców, która jest istotnie mniejsza. Skutki nierejestrowanej migracji będą zatem w lokalnej społeczności widoczne zwłaszcza w zakresie ograniczenia popytu na towary, usługi i... m.in. nieruchomości. W przypadku, kiedy opuszczający miejscowość rozliczają się z podatków w nowym miejscu pobytu, będzie to również skutkowało mniejszymi wpływami (z tytułu PIT i CIT) do budżetów gmin ich pochodzenia.

samopodtrzymywania międzygeneracyjnego (Fiedor, Jończy 2009) rozumiany jako relacja liczby relatywnie młodych dorosłych do liczby osób starszych.

6. Dość powszechnym zjawiskiem związanym z omawianą nierejestrowaną migracją jest jej feminizacja. Relatywnie **większy udział wyjeżdżających młodych kobiet skutkuje istotnie mniejszą w miejscowościach liczbą kobiet w przedziale wieku 18–45 lat, a zwłaszcza 26–35 lat – czyli najsilniej dotyczy osób, które kończyły studia w ostatnich latach (od ich umasowienia)**. Niedobory młodych kobiet pogłębiają problem zakładania rodzin, bo utrudniają znalezienie partnerek, co wpływa również na utrudnienie w demograficznym samopodtrzymywaniu się lokalnych społeczności.

7. Głównymi **przyczynami dominacji kobiet wśród wyjeżdżających są warunki na lokalnych, peryferyjnych rynkach pracy charakteryzujące się relatywnie mniejszą ofertą pracy wysoko wykwalifikowanej i niedoborem typowych „kobiecych” miejsc pracy** (usługi wyższego rzędu, administracja, edukacja, opieka zdrowotna, itd.), zlokalizowanych w miastach, zwłaszcza dużych.

8. Badania nie dają precyzyjnej odpowiedzi na temat tego, jakie czynniki decydują o zróżnicowaniu w rozmiarach wyludnienia. Dużo jednak wskazuje (i takie też wnioski płynęły z kompleksowych a cytowanych wcześniej badań prowadzonych w województwach opolskim i dolnośląskim oraz w powiecie nyskim), że kluczowa jest sama peryferyjność wsi oraz jej wielkość, przy czym ten drugi czynnik zdaje się działać słabiej niż pierwszy. **Jeśli bowiem wieś jest duża czy nawet jest siedzibą gminy, ale oddalona jest znacznie od ośrodka zapewniającego „dobrą” (tzn. zgodną z kwalifikacjami, odpowiednio płatną, rozwojową) pracę, to skutkuje to wprowadzie lepszym niż we wsiach małych wyposażeniem w infrastrukturę i istnieniem pewnej liczby miejsc pracy, ale nie hamuje zasadniczo drenażu młodzieży**. Przykładem może być zachodniopomorska wieś Rąbino czy – również gminna, badana poza tym projektem – wieś Branice⁵¹ na południu Opolszczyzny, w której z powodu m.in. wyludnienia liczba urodzeń zmniejszyła się z pewnym okresie (od powojennego wyżu do początku XXI wieku) z 78 do kilku osób. Postęp wyludnienia mogą hamować (czy wręcz sprzyjać napływowi ludności) szczególne potencjały czy cechy rozwojowe (walory turystyczne, podmiejskość, zasoby

---

⁵¹ Co istotne, nie jest to wieś zamieszkała przez Ślązaków-autochtonów, lecz przez ludność przesiedloną tam po 1945 roku. Studium przypadku dotyczące tej wsi przygotowała Małgorzata Zapotoczna.

naturalne, walory krajobrazowe czy kulturowe). Mikrospisy prowadzone w miejscowościach skupiających aktywności turystyczne⁵² wskazują, że nie dotyczy ich tak silnie feminizacja wyludnienia, gdyż istnienie działalności turystyczno-uzdrowiskowej wiąże się z istnieniem relatywnie dużej liczby miejsc pracy dla kobiet, także miejsc pracy wysoko kwalifikowanej (sport, rehabilitacja, usługi kosmetyczne, hotelarstwo, obsługa aktywnego wypoczynku, instruktarz narciarstwa, żeglarstwa, jeździectwa itd.).

9. Warto też (po przyglądnięciu się danym statystyki publicznej dotyczącym urodzeń i dzietności) zwrócić uwagę na zależność między relatywnie dobrą sytuacją demograficzną w zakresie liczby urodzeń i niewystępowania/ograniczenia feminizacji odpływu a silnymi regionalnymi więziami i odmiennościami kulturowymi oraz tradycją działalności oddolnej wynikłą z przeszłości cywilizacyjnej. Charakterystyczne jest to dla obszarów m.in. Śląska Cieszyńskiego i Opolskiego, Wielkopolski i Kaszub. Wydaje się, że wspólną cechą wsi położonych na tych obszarach jest silna identyfikacja regionalna, system wartości akcentujący region – małą ojczyznę, współpracę, dobro wspólne i rodzinę wielopokoleniową. Cechami tych obszarów jest też raczej zwarta zabudowa wsi (co ułatwia współpracę, ale i obniża koszty infrastrukturalnej obsługi ludności), przewaga wsi dużych (czyli wyposażonych w infrastrukturę, handel i usługi, co pozwala na lokalne efekty mnożnikowe) oraz wspólna przeszłość cywilizacyjna, której cechą była relatywnie wczesna powszechna edukacja i wspieranie przez państwo (Prusy potem Niemcy) rozwoju oddolnego. Warto podkreślić, że spośród wsi badanych i tu analizowanych w badaniach mikrospisowych, relatywnie zbalansowana sytuacja w zakresie udziałów płci i względnie wysoka dzietność cechuje m.in. wsie opolskie (tu: Raszowa i Żyrowa), które w przeszłości cechowały się wyjątkowo dużą skalą wyludnienia i 20–25 lat temu charakteryzowały się nie tylko zdecydowanie gorszą sytuacją ludnościową, ale również niską aktywnością mieszkańców na terenie Polski. Dobra sytuacja cechuje również wieś Bukownica w Wielkopolsce – mającą podobne cywilizacyjne uwarunkowania rozwojowe w ostatnich 230 latach⁵³.

⁵² Spoza grupy wsi badanych w niniejszym projekcie takimi miejscowościami były m.in. Stara Morawa, Długopole-Zdrój, Głębinów, Skorochów.

⁵³ Próbuując nieco rozeznaczyć tę prawidłowość odbyto rozmowy z autorytetami pochodzącymi z kilku wsi położonych na Opolszczyźnie, Śląsku Cieszyńskim i w Wielkopolsce. Rozmowy te sugerują, że wprawdzie doszło na tym terenie do ożywienia w zakresie urodzeń, niemniej wynikało to głównie z dzietności i opóźnionej dzietności pokolenia ostatniego wyżu. Rozmówcy wskazywali na nieco inne preferencje pokolenia młodszego – jeszcze kontynuującego naukę – bardziej nastawionego na indywidualizm i migracje do dużych miast.

Z drugiej strony brak niektórych z tych cech – infrastrukturalno-osadniczych, ale i w zakresie więzi lokalnych – może mieć związek z nieco gorszą sytuacją ludnościową na większości obszarów peryferyjnych, na które ludność została przesiedlona po II wojnie światowej (Pomorze Zachodnie, Dolny Śląsk, podregion nyski). W przypadku większości obszarów Polski centralno-wschodniej problemem jest też rozproszenie zabudowy, a na terenach wyżynnych i podgórskich – ukształtowanie terenu, komunikacja i (gorsze) warunki do produkcji rolnej.

Zatrudnienie

Przeprowadzona w ramach badań mikrospisowych ewidencja aktywności pracowniczej podejmowanej w kraju i za granicą oraz aktywności gospodarczej (także rolniczej) pozwala sformułować kolejne wnioski:

10. W badanych wsiach dość powszechny jest wysoki wskaźnik aktywności pracowniczej ludności. Wprawdzie nie jest możliwa precyzyjna rejestracja osób pracujących, wymiaru ich zatrudnienia/pracy i roli, jaką to zatrudnienie pełni w zakresie utrzymania, ale jednocześnie przyjęty sposób pomiaru pozwala na ustalenie odsetka zarówno osób podejmujących pracę w celu własnego utrzymania, jak i realnie niepracujących, na co nie pozwalają dane statystyki publicznej⁵⁴. Pewnym kłopotem kategorystycznym, który pojawił się w trakcie badań a dotyczącym głównie wschodniej Polski jest interpretacja „pracujących” w gospodarstwach rolnych w przypadku, kiedy te gospodarstwa są na tyle małe, że nie mogą stanowić jedyne źródła utrzymania. Potwierdza to poniekąd wnioski z innych badań, wskazujących na pewne rezerwy/nadwyżki zasobów siły roboczej w rolnictwie (przeludnienie agrarne) we wschodniej Polsce (Dolińska, Jończy, Śleszyński 2021), które są pewnym zasobem do zagospodarowania w innych branżach i na innych obszarach.

11. Porównując udziały pracujących z wcześniej prowadzonymi badaniami w południowo-zachodniej Polsce, można też stwierdzić znaczny wzrost udziału osób ogółem pracujących oraz pracujących stale w Polsce. Zapewne wzrost ten ma pewien związek z samym wyludnieniem (poprzez migrację mniej osób poszukuje pracy, więc zmniejszyła się podstawa wskaźnika). Niemniej jednak ewidentnie

---

⁵⁴ Nawet na poziomie gmin poważnym problemem jest „niekompatybilność” danych o bezrobotnych (które w dodatku nie są liczbą niepracujących) i pracujących. Standardowo ta pierwsza wielkość odnosi się do mieszkańców gminy, a druga do osób pracujących na jej obszarze (czyli także z zewnątrz). Pomija się również osoby zatrudnione w mniejszych przedsiębiorstwach, a te dominują na obszarach peryferyjnych.

towarzyszy temu też aktywizacja pracownicza ludności wiejskiej. Stała się ona możliwa w pierwszym rzędzie ze względu na rozgęszczenie rynku pracy związane z (oprócz wyludnienia) odchodzeniem na emeryturę licznych roczników wyżu z lat pięćdziesiątych. Oprócz tego nastąpiła aktywizacja pewnych grup dotychczas słabiej aktywnych pracowniczo – m.in. kobiet, zwłaszcza tych ze starszych grup wieku produkcyjnego. Ma to prawdopodobnie związek z odejściem (poprzez procesy pracooszczędne) części ludności od aktywności w gospodarstwach rolnych oraz ograniczeniem liczby niepracujących zawodowo kobiet, wcześniej tzw. gospodyń domowych. Być może ma to też związek z masowym wyjazdem coraz mniej licznych dzieci i ograniczeniem aktywności jako matek oraz opiekujących się wnukami babć.

Zagraniczne migracje zarobkowe

Z badań płyną również ważne wnioski dotyczące korzystania przez mieszkańców wsi z pracy za granicą:

12. W badanej grupie wsi **udział osób pracujących za granicą jest relatywnie duży. W całej populacji stanowi on 11,2% osób w wieku produkcyjnym a 13,2% ogółu pracujących, przy czym większość (4/5) migrantów zarobkowych pracuje wyłącznie za granicą.**

13. Jednak zjawisko zagranicznej migracji zarobkowej jest bardzo zróżnicowane w miejscowościach położonych na różnych obszarach kraju. Mimo niewielkiej liczby badanych miejscowości widać w tym zakresie dość wyraźne prawidłowości. Największe udziały osób pracujących za granicą cechują miejscowości położone w pobliżu granicy z Niemcami, czyli z krajem oferującym najatrakcyjniejsze spośród sąsiadów Polski warunki zatrudnienia⁵⁵. Poczynione ustalenia pozwalają sądzić, że **w niektórych z badanych miejscowości praca za granicą stanowi główną składową dochodów rozporządzalnych ludności.** Jednak duże udziały pracujących za granicą są też charakterystyczne dla miejscowości położonych w innych częściach Polski. **W przypadku miejscowości położonych we wschodniej Polsce o ponadprzeciętnej skali migracji zarobkowej decydują prawdopodobnie czynniki wypychające – obiektywny brak pracy i**

---

⁵⁵ Nie chodzi wyłącznie o warunki płacowe, ale również dodatki socjalne. Jak wskazują obserwacje i badania prowadzone w województwie opolskim, duży udział wśród osób, które nadal pracują za granicą, stanowią migranci mający liczniejsze rodziny, bo w ich przypadku zmiana pracy na wykonywaną w Polsce wiązałaby się również z utratą tych świadczeń.

niezakończenie procesów ujawniania bezrobocia ukrytego w rolnictwie, zaś w przypadku np. wsi podkarpackich i małopolskich – sieci i tradycje migracyjne. Mniejsze natężenie migracji zarobkowej za granicę w niektórych peryferyjnych wsiach i podtrzymująca się aktywność w rolnictwie może też wynikać z tego, że wsie te są znacznie oddalone nie tylko od dużych miast metropolitalnych, jak i od autostrad oraz lotnisk umożliwiających migrację zarobkową za granicę. Ogólnie rzecz biorąc można sformułować wniosek, że **dla ludności nie tylko zachodnich obszarów kraju, ale i peryferii na pozostałych obszarach kraju praca za granicą nadal stanowi wobec (braku) alternatywy ważne źródło utrzymania. Sprzyjają jej również stosunkowo stabilne wskaźniki opłacalności migracji w ostatnich kilkunastu latach** (Jończy, Rokitowska-Malcher 2023).

14. Należy też zwrócić uwagę na zróżnicowane typy-grupy migrujących zarobkowo i ewentualne perspektywy dalszych migracji zarobkowych bądź utrwalania się migracji. Spośród pracujących za granicą da się wyodrębnić trzy takie grupy. **Pierwszą z nich są osoby posiadające w Polsce (lub zamierzające mieć) rodziny, dla których praca migrantów za granicą stanowi podstawowe źródło utrzymania.** Są to w większości mężczyźni. Należy przyjąć, że grupa ta na pewnym etapie (część dopiero po uzyskaniu praw emerytalnych) zakończy pracę za granicą. Inną charakterystyczną grupą badanych to **osoby jedynie wspomagające swoje utrzymanie poprzez okresową pracę za granicą – w tej grupie spory jest udział kobiet.** Są to zarówno bardzo młode kobiety wspierające swoje utrzymanie w trakcie nauki, ale również przedstawicielki starszych grup wieku produkcyjnego – mające problemy ze znalezieniem odpowiedniej, pobliskiej pracy na obszarze pochodzenia, a korzystające z sezonowego lub długookresowego zatrudnienia za granicą (prace opiekuńcze, gastronomia, rolnictwo). Również ta grupa migrujących cechuje się relatywnie mniejszą skłonnością do utrwalenia migracji w stały pobyt za granicą. **Najgorsze skutki z perspektywy obszaru odpływu może spowodować utrwalenie migracji zarobkowej (zmiana w migrację definitywną) osób bardzo młodych, niekontynuujących nauki, na ogół nie posiadających jeszcze w kraju własnych rodzin. Te osoby mogą być szczególnie podatne na pozostanie za granicą. Może o tym zdecydować zarówno brak zobowiązań (rodzicielskich, partnerskich) w Polsce, jak i możliwość „nowego startu” za granicą, a także większe bezpieczeństwo socjalne.** Jest to o tyle prawdopodobne, że wśród młodzieży i absolwentów szkół ponadpodstawowych pracę za granicą (lub wyjazd

stały za granicę) preferują zwłaszcza osoby o nieco słabszych wynikach w nauce (Jończy, Rokita-Poskart, Tanas 2013), które prawdopodobnie nie widzą celowości dalszego kształcenia się i konkurowania w Polsce na rynku pracy wysokokwalifikowanej. Prawdopodobnie wolą zamiast tego bezpieczniejsze warunki zatrudnienia w Europie Zachodniej, także w Skandynawii. Kluczowe w tym zakresie wydają się być również lepsze warunki socjalne dla młodych ludzi i ich dzieci. Warto również zwrócić uwagę na istotne zmiany w natężeniu migracji zarobkowych z terenów województw opolskiego i śląskiego zamieszkałych przez autochtoniczną ludność śląską, wyróżniających się w przeszłości ogromną skalą zatrudnienia za granicą. **W obu miejscowościach z Opolszczyzny zamieszkałych w większości przez Ślązaków, podobnie jak w kilku innych badanych równolegle w identyczny sposób⁵⁶, rozmiary zatrudnienia za granicą są kilkakrotnie mniejsze niż w przeszłości i dotyczą prawie wyłącznie mężczyzn. Podobnie jest w innych miejscowościach w Polsce zwłaszcza najbardziej peryferyjnie położonych i zamieszkałych przez ludność zamieszkałą tam od wielu pokoleń.**

15. Duże udziały mężczyzn wśród pracujących za granicą wydają się cechować oprócz Opolszczyzny inne obszary zamieszkałe przez ludność zamieszkałą od wielu pokoleń i nastawiona na wartości rodzinne i dobro wspólne. Młode kobiety, jak dowodzą prowadzone w przeszłości badania, częściej migrują ze względu na brak pracy i stosunkowo niechętnie decydują się na długotrwałą migrację zarobkową typu okresowego. Relatywnie częściej są skłonne zamieniać stałe zatrudnienie za granicą na pobyt definitywny (za granicą czy np. w dużym mieście w Polsce).

16. Podsumowując W sumie **sądzić należy, że na obszarze Polski nadal wyróżnić można obszary o pewnych cechach (obszar w pobliżu zachodniej i południowo- zachodniej granicy oraz obszary o szczególnych sieciach migracyjnych), w których zagraniczna migracja zarobkowa jest relatywnie intensywna i ma ciągle duże znaczenie dla utrzymania i warunków życia ludności. Jednak strumieniem migracji najsilniej wpływającym na wyludnienie peryferyjnych wsi są wyjazdy młodzieży na studia do dużych ośrodków regionalnych stwarzające w początkowej fazie wrażenie migracji edukacyjnych, ale w większości skutkujące trwałym opuszczeniem miejsc pochodzenia. Wraz**

---

⁵⁶W ostatnim czasie przeprowadzono badania mikrospisowe w kilku innych miejscowościach zamieszkałych przez śląską ludność pochodzenia niemieckiego: Borycz, Grabczok, Dębie, Łany, Krępna, Suchodanec, Ostroźnica.

ze zmniejszeniem się wskaźników opłacalności migracji zagranicznej do 2008 roku (Jończy, Rokitowska-Malcher 2022) oraz przyspieszonym (w stosunku do obszarów niemetropolitalnych) rozwojem dużych ośrodków regionalnych – **zagraniczne migracje zarobkowe zostały więc częściowo zastąpione przez migracje wewnętrzne**. Tym samym można stwierdzić, że **możliwość masowego podejmowania studiów wpłynęła na przyspieszenie wyludnienia peryferii, ale jednocześnie, być może –** poprzez stworzenie możliwości przejścia do pierwotnego (Doeringer, Piore 1971) czy inaczej to określając lepszego sektora rynku pracy – **zatrzymała część młodzieży wewnątrz kraju. Jeśli jednak spowodowało ograniczenie wyjazdów za granicę, to prawdopodobnie zadziałało również na zmniejszenie dzietności i przesunięcie (opóźnienie o 6–7 lat) czasu urodzenia pierwszych dzieci przez kobiety. Wpłynęło na to wydłużenie czasu nauki, konieczność „urządzenia się” w dużych miastach (często zaciągnięcie kredytów na domy lub mieszkania) oraz pozbawienie się pomocy rodziny i rodzinnej społeczności w wychowaniu dzieci.**

Przedsiębiorczość na wsi

17. Ponadto można się pokusić o pewne uogólnienia w zakresie uwarunkowań przedsiębiorczości. Niewątpliwie istotnym czynnikiem wpływającym na przedsiębiorczość jest lokalizacja, zwłaszcza podmiejskie i tranzytowe położenie wsi. Istotna jest również wielkość wsi – im wsie są większe, tym liczba podmiotów jest większa, co wynika m.in. z pojawiania się możliwości nowych aktywności, które mogą być rentowne przy określonej liczbie osób i lokalnym oddziaływaniu mnożnikowym. Jeśli jednak pominąć te dwa czynniki to można zauważyć, że relatywnie większa aktywność gospodarcza cechuje wsie o naturalnych potencjałach – np. turystycznych, podmiejskich oraz w typie wsi wymienionym w pkt. 9 i 14 – tzn. we wsiach przynajmniej średniej wielkości o silnych więziach lokalnych, tożsamości regionalnej i odrębności kulturowej (Żyrowa i Raszowa w województwie opolskim, Bukownica – w wielkopolskim). Można tu wspomnieć, że prowadzone w przeszłości badania na Opolszczyźnie wskazywały nie tyle na większą aktywność przedsiębiorczą we wsiach o wymienionych cechach, ile na mniejszy udział podmiotów nieaktywnych oraz na większą trwałość nowozakładanych działalności gospodarczych i ich rodzinny charakter, co uodparniało na zmiany koniunkturalne i fluktuacje pracowników. Niezależnie od tego badania sugerują, że przedsiębiorczość

na wsi jest częstsza na obszarze Polski zachodniej a rzadsza na obszarach wschodnich.

18. Istotnym elementem decydującym o peryferyjności badanych miejscowości jest ich lokalizacja, dostępność transportu publicznego i możliwości dojazdów do pracy. W przypadku miejscowości oddalonych od miast dużych i średnich, niepołączonych z nimi komunikacją publiczną, narasta presja na wyjazdy stałe, wyjazdy na studia (też na ogół prowadzące do migracji definitywnej) oraz migracje zagraniczne stałe lub zarobkowe.

19. Nieco więcej uwagi poświęcono szczególnie interesującej dla celów projektu grupie wieku 18–25 lat. Przewaga liczby mężczyzn w tej grupie wieku może wskazywać, że część kobiet decyduje się na deklaratywnie trwałe opuszczenie miejsc pochodzenia już po ukończeniu szkoły ponadpodstawowej. Potwierdzają to również większe udziały studiujących na bardziej peryferyjnych obszarach m.in. Polski Wschodniej. Można wnioskować, że więcej osób studiuje tam, gdzie trudniej jest znaleźć pracę wysoko wykwalifikowaną, czyli podjęcie studiów wiąże się z zamiarem wyjazdu. Na domiar tego częściej dotyczy to kobiet (większe udziały uczących się), którym ze względu na strukturę popytu na pracę na peryferiach relatywnie trudniej będzie znaleźć zatrudnienie.

20. Nowym zjawiskiem we wsiach peryferyjnych jest napływ obcokrajowców mający zróżnicowane nasilenie i charakter. Obok cudzoziemców zastępujących (np. w zachodniej Polsce) wyjeżdżających do pracy za granicę i wypełniających strukturalne luki na rynku pracy, pojawiają się grupy migrantów sezonowych będących cennym uzupełnieniem pracowników na rynku prac sezonowych m.in. w rolnictwie. W niektórych miejscowościach pojawili się również imigranci i uchodźcy, kupujący i wynajmujący nieruchomości, istotnie tańsze⁵⁷ niż w dużych miastach i ich pobliżu.

---

⁵⁷ Zwiększony przez procesy migracji wewnętrznych i zewnętrznych popyt na nieruchomości w dużych miastach i jednocześnie wyludnianie się peryferii doprowadziło do istotnych różnic w cenach nieruchomości istotnie tańszych na peryferiach i w mniejszych miastach. Zob. szerzej Jończy 2023, 2024.

Rekomendacje badań

Z badań wynikają również pewne rekomendacje dla dalszych badań diagnostycznych, służących wspomaganie wypracowania działań mających ograniczyć migracje młodzieży z obszarów peryferyjnych.

I. Nie ulega wątpliwości, że celowe byłoby rozszerzenie badań mikrospisowych pozwalające na bardziej reprezentatywne wnioski na poziomie kraju oraz poszczególnych zbliżonych typologicznie obszarów: obszaru przyłączonego do Polski po II wojnie światowej, porosyjskiej wsi „kongresowej” oraz wsi galicyjskiej. W badaniach tych winne być uwzględnione również obszary, które w ostatnich latach wyróżniały się stosunkowo dobrą sytuacją w zakresie (ograniczonego) drenażu młodzieży i (liczniejszych) urodzeń. Zawarte w niniejszej pracy wyniki badań, ale również inne prowadzone przez Autora badania mikrospisowe pozwalają wyróżnić w zakresie zmian ludnościowych i migracji przynajmniej trzy rodzaje podziału.

W pierwszym z tych podziałów wyróżnić należy wsie podmiejskie, wsie peryferyjne oraz wsie o szczególnych potencjałach do aktywności nierolniczej – np. turystyczno-rekreacyjnych. W tych trzech typach wsi realna sytuacja ludnościowa jest odmienna. Wsie peryferyjne cechują się znacznym i postępującym wyludnieniem rejestrowanym i nierejestrowanym. Wsie podmiejskie są również opuszczane przez młodzież, ale dochodzi w nich również do napływu ludności z miast. Ta ludność jest relatywnie młoda, zamożna i innowacyjna. W przypadku wsi położonych korzystnie w pobliżu ośrodków np. Wielkiej Piątki dochodzi w nich nierzadko do lawinowego wzrostu liczby ludności. Z kolei w przypadku wsi o szczególnych potencjałach (np. na obszarze rozwoju turystyki) sytuacja przedstawia się w sposób zróżnicowany np. może nie występować feminizacja odpływu.

Drugim z podziałów jest kryterium wielkości i rodzaju zabudowy. Wsie duże i cechujące się zwartą zabudową są na ogół lepiej wyposażone w infrastrukturę, koncentrują aktywności gospodarcze, handel i usługi. Warunki życia ludności są tym samym lepsze, a koszty obsługi infrastrukturalne obsługi – liczone per capita – mniejsze.

Trzecim kryterium podziału mogą być względy historyczne, co sygnalizowano m.in. w pkt. 6 podsumowania. Otóż nieco inną specyfikę mają wsie położone na obszarze, na którym ludność w przeszłości została w całości lub większości przesiedlona (Ziemie Zachodnie i Północne), a inną wsie, w których ta sama jednolita

kulturowo ludność mieszka od wieków. Na tym drugim obszarze występują też zróżnicowania w zależności od kształtującego ten obszar kulturowo, cywilizacyjnie i przestrzennie państwa. Skutkowało to istotnym wpływem na m.in. zabudowę przestrzenną oraz postawy ludności. Szczególnym typem obszarów wiejskich są obszary odmienne etnicznie i kulturowo, na których – o ile w kulturze lokalnej zakorzeniona jest współpraca i rozwój oddolny – obserwowana jest mniejsza skłonność do wyjazdów (także do wyjazdów wewnątrz kraju) i większa stabilizacja ludnościowa.

II. Badania wskazują, że większa zdolność do ludnościowego i gospodarczego samopodtrzymywania się jest częstsza w społecznościach o silnej identyfikacji lokalnej i regionalnej. Wskazuje to na celowość działań sprzyjających podtrzymywaniu tej identyfikacji i tożsamości, a także wspieraniu działań na rzecz jej ukształtowania na obszarach, gdzie m.in. przez wymianę ludności w przeszłości – jest słabo zauważalna. Działania na rzecz tego powinny być powiązane ze wspieraniem rozwoju oddolnego na poziomie miejscowości i gmin.

III. Zaprezentowane tu badania mikrospisowe mogą być (po odpowiedniej modyfikacji i przy właściwie dobranej i większej próbie) dobrym narzędziem pomiaru. Podobną formę badań mogłyby stosować samorządy lokalne, zwłaszcza gminy wiejskie wykorzystując dobrą wiedzę autorytetów lokalnych na temat ludności. Być może dałoby się powiązać badania mikrospisowe z innymi działaniami samorządowymi np. ewidencją ludności dla celu pomiaru opłat śmieciowych⁵⁸. Nie ulega wątpliwości, że badania takie dałoby się prowadzić przynajmniej dla gmin wiejskich⁵⁹ i dostarczyłyby one wiedzy niedostępnej innymi metodami. Przy ujednoliceniu metodyki i zaleceniach opracowanych na poziomie centralnym dałoby to również możliwość do porównań i szerszego wykorzystania w diagnostyce i polityce na poziomie kraju. Jednocześnie wydaje się, że w kolejnych badaniach mikrospisowych dotyczących całego obszaru Polski wskazane byłoby – ze względu na zróżnicowania przestrzenne – dokonanie pewnych korekt metodologicznych. Korekty te mogłyby polegać na wyodrębnieniu osób pracujących w gospodarstwach

---

⁵⁸ Ewidencję taką wykonano m.in. w Gminie Ozimek, co dowiodło ogromnych rozbieżności w stosunku do danych meldunkowych.

⁵⁹ Mikrospisy, jak dowiodły dwudziestoletnie doświadczenia w ich realizacji, da się prowadzić skutecznie na obszarach wiejskich zamieszkałych przez ludność zasiedlającą, znającą się nawzajem. Przy większych jednostkach osadniczych i większej mobilności ludności badanie bazujące na wiedzy autorytetów lokalnych jest utrudnione.

rolnych lub na pomiarze aktywności pracowniczej osób spoza grupy wieku produkcyjnego. Analizując sytuację ludnościową można też dodatkowo (bo trudne to będzie w ramach mikrospisów) ustalić związek wyjazdów i diety z rodzajem aktywności rodziców.

IV. Konkretnie **badania wyjeżdżających powinno objąć dwie najważniejsze grupy wyjeżdżających z obszarów wiejskich: wyjeżdżających na studia (głównie do dużych miast w kraju) oraz wyjeżdżających za granicę.** W przypadku pierwszej z tych grup badanie zasadniczo dotyczyć powinno powodów wyjazdów i przyczyn niepowracania, ale oprócz tego dostarczyć wiedzy na temat sposobów podejmowania decyzji o wyjazdach i źródłach tej wiedzy. Powinny zostać ustalone luki w zakresie doradztwa zawodowego/rozwojowego, także świadomość rodziców co do cech współczesnej młodzieży oraz możliwości rozwojowych dostępnych w miejscu pochodzenia.

Badanie może dotyczyć osób kończących różne etapy nauki szkolnej i powinno być powiązane z ustaleniem ewentualnych zamiarów i warunków wyjazdów tej młodzieży oraz czynnikami mogącymi ograniczyć skłonność do tych wyjazdów lub skłaniających do powrotów (np. po studiach).

Z kolei w drugiej grupie – osób wyjeżdżających za granicę – badanie powinno zostać przeprowadzone wśród osób młodych, przebywających za granicą lub/i wśród potencjalnych migrantów – osób zamierzających wyjazd. Powinno się koncentrować na powodach wyjazdów za granicę i powodach niepowracania, ale również na warunkach, które zniechęciłyby do wyjazdu. Wydaje się, że ta druga kwestia może zostać zamieszczona w badaniach młodzieży kończącej szkoły, a w zakresie wśród przebywających już za granicą powinny zostać przeprowadzone odrębne badania. Dokładniejsze sugestie tych badań zawarto w raporcie równoległym (Jończy, Romaniszyn 2025).

V. W badaniach osób przebywających za granicą, mających ustalić przyczyny i warunki wyjazdów i warunki powrotów, powinno się wyodrębnić zagadnienia związane z warunkami na rynku pracy oraz z innymi czynnikami – np. warunkami infrastrukturalnymi na obszarze pochodzenia. Jak już wspomniano, pewna część osób młodych podejmuje zatrudnienie za granicą. W grupie tej przedmiotem szczególnego zainteresowania (ze względu na ryzyko utrwalenia się migracji) powinny być osoby młode niekontynuujące nauki lub nieprzewidujące pracy wymagającej wyższych kwalifikacji, zwłaszcza podejmujące pracę za granicą

bezpośrednio po ukończeniu szkół ponadpodstawowych (wcześniej ponadgimnazjalnych). Wcześniej prowadzone badania (Jończy, Rokita-Poskart, Tanas 2013; Dolińska, Jończy, Śleszyński 2021) dowodzą, że najmłodsze osoby podejmujące pracę za granicą to raczej osoby o gorszych wynikach w nauce, niewidzące dobrych perspektyw na lokalnym rynku pracy, niechące uczestniczyć w konkurencji na polskim rynku pracy, a za granicą szukające bezpiecznego i wysokopłatnego zatrudnienia. Osoby takie 18–20-letnie, niemające zobowiązań rodzicielskich, partnerskich są szczególnie podatne na trwałe pozostanie za granicą. Stąd też szczególnie celowe wydaje się przeprowadzenie wśród nich badań i skoncentrowanie ich na kwestii warunków powrotu, w tym zwłaszcza warunków pracy (płacy, rodzaju i formy zatrudnienia) i infrastrukturalnych.

VI. Należy rozważyć, czy (niezbędne do zatrzymania ludności) warunki infrastrukturalne na obszarach wiejskich nie powinny być odrębnym zagadnieniem badawczym. Dużo wskazuje, że oprócz dostępności do odpowiedniego zatrudnienia, istotnym dla wyjazdów z peryferii jest odpowiednie wyposażenie wsi w infrastrukturę techniczno-bytową (kanalizacja, gaz, ciepło) i społeczną (szkoły, przedszkola, żłobki, świetlice, opieka nad seniorami itd.) oraz dostępność do komunikacji publicznej. Czynnikiem znacząco poprawiającym warunki życia jest również dostęp do placówek handlowych i podstawowych usług. Ustalenie kluczowych elementów „wyposażenia” wsi, warunkujących odpowiedni poziom życia ludności, mogłoby być również związane z określeniem wsi węzłowych (np. wsie gminne), posiadających pełnię tej niezbędnej infrastruktury.

VII. Podsumowując należy podkreślić, że szczególną grupą zainteresowania przyszłych badań a kluczową dla wyludnienia poprzez wyjazdy są młode kobiety zarówno te, które opuściły peryferie, jak i te, które tam pozostały, oraz młodzież w wieku od ukończenia szkoły podstawowej do momentu utrwalenia pobytu poza miejscem pochodzenia.

VIII. Dobrym źródłem wiedzy na temat potrzeb wsi, przyczyn deficytów infrastrukturalnych na wsi, powodzeń i niepowodzeń różnych inicjatyw oraz również postaw młodzieży i przyczyn wyludnienia mogą być liderzy lokalni, zwłaszcza zaangażowani w inicjatywny oddolne.

Wykaz źródeł i literatury

Bijak J., Kicinger A., Kupiszewski M., wsp. Śleszyński P. (2007). Studium metodologiczne oszacowania rzeczywistej liczby ludności Warszawy, *CEFMR Working Paper*, 2. Warszawa: Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych i Ludnościowych.

Doeringer P.B., Piore M. (1971). *Internal Labour Markets and Manpower Analysis*. Lexington.

Dolińska A., Jończy R. (red.). (2020). *Procesy migracyjne w południowo – zachodniej Polsce w kontekście sytuacji na rynku pracy. Wybrane zagadnienia*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Dolińska A., Jończy R., Rokita D. (2018, 7 grudnia). *Pomaturalny eksodus młodzieży z Opolszczyzny w układzie przestrzennym regionu i kontekście wyludnienia województwa*. Referat na konferencję. „Zmiany demograficzne a zmiany na rynku pracy – wymiar krajowy i regionalny województwa opolskiego”, Opole. (materiał niepublikowany).

Dolińska A., Jończy R., Śleszyński P. (2020). *Migracje pomaturalne w województwie dolnośląskim wobec depopulacji regionu i wymogów zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Dolińska A., Jończy R., Śleszyński P. (2021). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Eberhardt, P. (1989). Regiony wyludniające się w Polsce, *Prace Geograficzne*, 148. Warszawa: IGiPZ PAN.

Fiedor B., Jończy R. (2009). Globalne problemy interpretacji i wdrażania koncepcji sustainable development, W: *Rozwój zrównoważony – Teoria i praktyka*. Opole: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.

Frenkel I., Rosner A., Stanny M. (2019). Kształtowanie się populacji ludności wiejskiej. [W]: M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin (red.), *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi. Tom I* (s. 77-118). Warszawa: IRWiR PAN i WN Scholar.

Frenkel I. (2003). *Ludność, zatrudnienie i bezrobocie na wsi. Dekada przemian*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

Herbst M. (2009). Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce. *Studia Regionalne i Lokalne*, 4(38), 21-38.

Jończy R. (1999). *Migracje zarobkowe z regionu opolskiego do Niemiec. Aspekty ekonomiczne*. Warszawa.

Jończy R. (2003). *Migracje zarobkowe ludności autochtonicznej z województwa opolskiego. Studium ekonomicznych determinant i konsekwencji*. Opole.

Jończy R. (2006). *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy*, Opole.

Jończy R. (red.). (2007). *Migracje zarobkowe z województwa opolskiego. Przyczyny i charakterystyka pracy za granicą oraz warunki powrotu*. Opole-Wrocław.

Jończy R. (2008) Migracje zarobkowe – przymus czy dobrowolny wybór? *Indeks*, 1 (dodatek specjalny), Opole.

Jończy R. (2009). Nowa poakcesyjna migracja – determinanty – zagrożenia – perspektywy, w: *Współczesne migracje – dylematy Europy i Polski*, publikacja z okazji 15-lecia Ośrodka Badań nad Migracjami, Warszawa: Ośrodek Badań nad migracjami UW.

Jończy R. (2009). Wpływ kryzysu makroekonomicznego na emigrację zagraniczną i emigracji na kryzys (próba oceny z perspektywy makro – i mezoekonomicznej), W: A. Zagórska (red.), *Wyzwania dla polityki społecznej Śląska w kontekście kryzysu i procesów demograficznych*, s. 114-122. Opole.

Jończy R. (2010). *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Opole –Wrocław: Wydawnictwo Instytut Śląski.

Jończy R. (2012). Nierejestrowane wyludnienie wsi w kontekście możliwości wykorzystania oficjalnych danych statystycznych i spisowych. Wnioski z badań w województwie opolskim. *Studia Ekonomiczne*, 103, 70-90.

Jończy R. (2012). (Nie)przydatność danych statystycznych oraz opartych na nich diagnoz i prognoz społeczno-gospodarczych w kontekście występowania nierejestrowanej emigracji stałej, [W:] J. Orczyk, B. Balcerzak-Paradowska, M. Szyłko-Skoczny, C. Żołędowski (red.), *Polityka społeczna kontynuacja i zmiana*, Warszawa.

Jończy R. (2012). Kilka uwag terminologicznych, klasyfikacyjnych i metodologicznych dotyczących ekonomicznych badań nad migracją i zatrudnieniem

za granicą, w: *Problemy współczesnej ekonomii – Księga jubileuszowa dedykowana prof. zw. dr hab. Dorocie Kotlorz*. Katowice.

Jończy R. (2014). Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszanej) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich. *Prace Naukowe UE*, 360, 11-18.

Jończy R. (2017). *Sytuacja demograficzna i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego*. Opole –Wrocław: Wydawnictwo Instytut Śląski.

Jończy R. (2019). Migracje a sytuacja demograficzna Polski, [W]: J. Hryniewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), *Migracje a sytuacja demograficzna Polski* (37-59). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.

Jończy R. (2023). Migracje jako przyczyna wyludnienia w skali regionalnej, w: Solga B. (red.). *Migracje i rozwój regionu* (s. 53-66). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.

Jończy R., Kaczmarczyk-Brol K., Socha D., Śleszyński P. (2021). *Nierejestrowane wyludnienie i sytuacja na lokalnym rynku pracy powiatu nyskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.

Jończy, R. i Rokita D. (red.). (2009). *Migracje zagraniczne i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego w kontekście światowego spowolnienia gospodarczego. Stan i tendencje*. Opole: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego.

Jończy R., Rokita-Poskart D., Rokitowska-Malcher J. (2024). *Migracje maturzystów na studia i ich trwałość – zróżnicowania w oddziaływaniu małych i dużych ośrodków regionalnych na przykładzie Opola i Wrocławia* (materiał dotychczas niepublikowany).

Jończy R., Rokita-Poskart D., Tanas M. (2013). *Exodus absolwentów szkół średnich województwa opolskiego do dużych ośrodków regionalnych kraju oraz za granicę (w kontekście problemu depopulacji województwa oraz wyzwań dla szkolnictwa wyższego i regionalnego rynku pracy)*. Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.

Jończy R., Rokitowska-Malcher J. (2022). *Płacowe warunki powrotu migrantów zarobkowych do województwa opolskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.

Jończy R., Romaniszyn K., Migracje młodzieży z obszarów peryferyjnych

na studia do dużych ośrodków regionalnych. Raport z rozpoznawczych badań studiów przypadków. UO, MRPiPS, niepublikowane.

Kamińska W. (red.) (2016). Współczesne problemy ludnościowe na obszarach wiejskich. *Biuletyn KPZK PAN*, 263, Warszawa.

Kędełski, M. (1990). Fikcja demograficzna w Polsce i RFN (ze studiów nad migracjami zagranicznymi). *Studia Demograficzne*, 1, 21-55.

Kiniorska I., Brambert P. (red.). (2021). *Migracje pomaturalne na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.

Korcelli, P. (1997). Alternatywne projekcje zmian demograficznych i migracji w aglomeracjach miejskich. *Zeszyty IGiPZ PAN*, 45, 5-15.

Kowalewska G. (2022). *Uwarunkowania migracji studentów pielęgniarstwa*, [rozprawa doktorska] Olsztyn.

Kowalewski A., Markowski T. i Śleszyński P. (red.). (2018). Studia nad chaosem przestrzennym. T. 1-3, *Studia KPZK PAN*, 182(1-3), Warszawa.

Kupiszewski, M., Bijak, J., Saczuk, K. i Serek R. (2003). Komentarz do założeń prognozy ludności na lata 2003-2030 przygotowywanej przez GUS, *CEFMR Working Paper*, 3, Warszawa: Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych.

Kuszpit W. (1989). Procesy depopulacji obszarów wiejskich na przykładzie województwa wałbrzyskiego, *Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej we Wrocławiu. Geodezja i Urządzenia Rolne*, 6, 153-159.

Kudłacz, T. (red.). (2010). *Rozwój regionalny w Polsce w świetle wyzwań XXI w.* *Studia KPZK PAN*, 131. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN.

Nowicka E (red.). (2004). *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży: badania i analizy*. Warszawa: Urząd Komitetu Integracji Europejskiej Departamentu Analiz Ekonomicznych i Społecznych.

Okólski M. (1997). Statystyka imigracji w Polsce. Warunki poprawności, ocena stanu obecnego, propozycje rozwiązań, *CMR Working Papers* 2, Warszawa.

Pawul E. (2019). Preferencje edukacyjne, migracyjne i zatrudnieniowe licealistów z Przemysłu w kontekście rozwoju lokalnego [praca migracyjna przygotowana pod kierunkiem R. Jończego], Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Rajkiewicz A. (2002). Wokół współczesnych migracji z Polski do Polski, [W:] K. Heffner (red.), *Uwarunkowania rozwoju regionalnego województwa opolskiego (ze szczególnym uwzględnieniem migracji zagranicznych)*. Opole.

Rauziński R., Szczygielski K. (2008). *Prognoza pomigracyjna ludności województwa opolskiego na lata 2005-2020 (w przekroju powiatów, gmin i miejscowości)*. Opole.

Rees P., & Kupiszewski M. (1999). Internal migration: What data are available in Europe? *Journal of Official Statistics*, 15(4), 551-586.

Rosner A. (red.). (2007). *Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian*. Warszawa.

Rządowa Rada Ludnościowa. (2011). *Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2010-2011*, Warszawa.

Rokita-Poskart D. (2021). *Ekonomiczne skutki migracji edukacyjnych do ośrodka akademickiego. Studium przypadku Opola*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Romaniszyn K. (2023). Styl życia jako istotna determinanta dzietności, w: Witkowska M. (red.), *Uwarunkowania dzietności* (s. 276-288). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.

Sakson B. (2002). Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat osiemdziesiątych na struktury demograficzne Polski. *Monografie i Opracowania*, 481, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.

Szmytkie R. (2008). Nieistniejące wsie w Sudetach. [W:] M. Kulesza, *Czas i przestrzeń w naukach geograficznych. Wybrane problemy geografii historycznej* (s. 225-242). Łódź: Wyd. UŁ.

Szmytkie R. i Tomczak P. (2018). Procesy depopulacji na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego w latach 1995-2015, *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(73), s. 99-117.

Śleszyński P. (2021). Problemy i wyzwania planowania przestrzennego na obszarach wiejskich. W: M. Stanny (red.), *100 lat polskiej wsi*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa;

Śleszyński P. (2005). Różnice liczby ludności ujawnione w Narodowym Spisie Powszechnym 2002. *Przegląd Geograficzny*, 77, 2, 193-212.

Śleszyński P. (2010). Znaczenie przemian demograficznych w przestrzeni Polski dla rozwoju gospodarczego. *Biuletyn*, 55, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa, 49-71.

Śleszyński P. (2012). „Faktyczne” dane rzeczywiste, czyli o NSP 2011. *Biuletyn Migracyjny*, 37, 2.

Śleszyński P. (2018). Migracje wewnętrzne, [W]: A. Potrykowska (red.), *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018* (s. 154-195). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.

Szafraniec, K. (2013). *Młodzież na obszarach wiejskich w Polsce*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

Szlachta J., Legutko-Kobus P. (red.). (2017). Wyzwania dla polityki rozwoju regionalnego (tom dedykowany pamięci prof. Z. Strzeleckiego). *Studia KPZK PAN*, 178, Warszawa.

Wich U. (2014). Metropolie – czynnik integracji czy dezintegracji regionów? *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H. Oeconomia*, 48, 1, 193-201.

Źródła internetowe

Główny Urząd Statystyczny (2025). Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju.

<https://ssgk.stat.gov.pl/03.2025/Ludnosc.html>

Główny Urząd Statystyczny (2024). Polska w liczbach 2024. Warszawa.

https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5501/14/17/1/polska_w_liczbach_2024_pl_pi.pdf

Spis tabeli

Tabela 1. Ustalona liczba mieszkańców badanych wsi w kontekście wyników NSP w 2002 roku i „zagrożenia demograficznego” zawartego w prognozach demograficznych	5
Tabela 2. Podstawowe informacje o gminach, w których przeprowadzono badania terenowe miejscowości wiejskich	15
Tabela 3. Podstawowe dane o ludności badanych miejscowości	31
Tabela 4. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w badanych miejscowościach	37
Tabela 5. Struktura ludności ogółem w badanych miejscowościach	42
Tabela 6. Udziały poszczególnych form zatrudnienia ogółu ludności badanych miejscowości w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w tych jednostkach terytorialnych	65
Tabela 7. Ludność badanych miejscowości wybierająca poszczególne formy zatrudnienia	67
Tabela 8. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących mężczyzn według grup wieku	71
Tabela 9. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących kobiet według grup wieku	72
Tabela 10. Udziały poszczególnych form zatrudnienia i udziały niepracujących według wieku i płci badanej ludności	74
Tabela 11. Udziały studiujących i pracujących w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat.....	75
Tabela 12. Udziały studiujących i pracujących mężczyzn w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat.....	78
Tabela 13. Udziały studiujących i pracujących kobiet w badanych wsiach w grupie wieku 18–25 lat.....	79
Tabela 14. Liczba podmiotów gospodarczych w badanych wsiach	81
Tabela 15. Odległość badanych wsi od ośrodków lokalnych i regionalnych	86
Tabela 16. Struktura wieku mężczyzn w badanych miejscowościach.....	114
Tabela 17. Struktura wieku kobiet w badanych miejscowościach	115

Spis rysunków

Rysunek 1. Zmiana liczby urodzeń żywych w Polsce w latach 1950-2024	10
Rysunek 2. Rozmieszczenie badanych wsi na obszarze Polski	17
Rysunek 3. Pierwsza strona kwestionariusza badawczego	22
Rysunek 4. Druga strona kwestionariusza badawczego	23
Rysunek 5. Trzecia strona kwestionariusza badawczego	24
Rysunek 6. Stosunek ludności faktycznie zamieszkującej badane miejscowości do zarejestrowanego ubytku (ogółem)	30
Rysunek 7. Relacja liczby faktycznie zamieszkującej do ludności trwale nieobecnej w poszczególnych miejscowościach (procentowo)	32
Rysunek 8. Relacja ludności faktycznie zamieszkującej do zarejestrowanego ubytku w poszczególnych miejscowościach (liczbowo)	33
Rysunek 9. Udział osób w wybranych grupach wieku w całej badanej populacji	40
Rysunek 10. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wybranych grupach wieku w całej badanej populacji (%)	43
Rysunek 11. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w badanych miejscowościach ...	45
Rysunek 12. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w badanych miejscowościach	46
Rysunek 13. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w wieku przedprodukcyjnym w badanych miejscowościach	47
Rysunek 14. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wieku przedprodukcyjnym życia w badanych miejscowościach	48
Rysunek 15. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 18–25 lat w badanych miejscowościach	49
Rysunek 16. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 18–25 lat w badanych miejscowościach.	50
Rysunek 17. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 26–35 lat w badanych miejscowościach	51
Rysunek 18. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 26–35 lat w badanych miejscowościach	52
Rysunek 19. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 36–45 lat w badanych miejscowościach	53
Rysunek 20. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 36–45 lat w badanych miejscowościach	54

Rysunek 21. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w grupie wieku 46–55 lat w badanych miejscowościach	55
Rysunek 22. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w grupie wieku 46–55 lat w badanych miejscowościach	56
Rysunek 23. Porównanie liczby mężczyzn w wieku 56–64 lata i kobiet w wieku 56-59 lat w badanych miejscowościach	57
Rysunek 24. Porównanie udziału mężczyzn w wieku 56–64 lata i kobiet w wieku 56-59 lat w badanych miejscowościach	58
Rysunek 25. Porównanie liczby mężczyzn i kobiet w wieku poprodukcyjnym w badanych miejscowościach	59
Rysunek 26. Porównanie udziału mężczyzn i kobiet w wieku poprodukcyjnym życia w badanych miejscowościach	60
Rysunek 27. Formy zatrudnienia ludności ogółem zamieszkującej badane miejscowości	63
Rysunek 28. Formy zatrudnienia ludności zamieszkującej badane miejscowości z podziałem na płeć.....	69
Rysunek 29. Udział kobiet i mężczyzn w poszczególnych formach zatrudnienia ludności zamieszkującej badane miejscowości	70

Aneks

Tabela 16. Struktura wieku mężczyzn w badanych miejscowościach

Lp.	Miejscowość	Udział emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych (%)	Liczba mężczyzn w wieku produkcyjnym	Udział mężczyzn w wieku przed-produkcyjnym	Udział mężczyzn w wieku 18–25 lat	Udział mężczyzn w wieku 26–35 lat	Udział mężczyzn w wieku 36–45 lat	Udział mężczyzn w wieku 46–55 lat	Udział mężczyzn w wieku 56–64 lat	Udział mężczyzn w wieku po-produkcyjnym
1	Tłumaczów	8,2	138	20,9	6,4	6,4	12,8	18,8	14,5	20,1
2	Radostów	12,6	306	15,7	17,4	16,7	16,4	10,6	10,8	12,4
3	Dłużyna Górna	10,2	89	21,6	3,7	8,6	20,4	14,8	7,4	23,5
4	Strzegów	7,5	85	18,0	4,7	14,8	17,2	12,5	17,2	15,6
5	Rąbino	19,4	190	18,1	5,2	11,0	15,6	10,4	16,0	23,6
6	Miszewo	17,9	35	10,6	14,9	12,8	10,6	29,8	6,4	14,9
7	Pieczarki	9,8	53	13,7	11,0	13,7	17,8	15,1	15,1	13,7
8	Jagodne Wielkie	8,1	41	10,7	17,9	12,5	12,5	12,5	17,9	16,1
9	Grzebień	21,1	55	10,4	11,9	16,4	13,4	19,4	20,9	7,5
10	Domuraty	22,2	25	16,2	8,1	24,3	5,4	18,9	10,8	16,2
11	Kobusy	15,9	20	39,5	0,0	9,3	20,9	14,0	2,3	14,0
12	Siennica Nadolna	15,6	374	17,3	6,2	12,2	14,6	13,3	14,4	22,0
13	Burzec	24,3	152	17,0	9,1	11,4	9,5	20,1	7,6	25,4
14	Splawy	10,2	40	17,1	5,7	8,6	7,1	28,6	7,1	25,7
15	Baran	11,8	22	25,0	13,9	5,6	22,2	16,7	2,8	13,9
16	Motkowice	13,2	151	16,0	6,8	8,4	12,9	16,0	13,3	26,6
17	Czarnożyły	10,9	302	18,9	8,1	10,3	16,2	15,6	9,5	21,5
18	Radoszewice	11,1	300	13,6	18,3	10,4	13,4	23,3	8,9	12,1
19	Stoczki	16,3	71	15,5	9,1	4,5	12,7	25,5	12,7	20,0
20	Laski	27,9	80	20,6	8,7	16,7	19,0	12,7	6,3	15,9
21	Pniów	23,0	60	17,5	10,3	17,5	5,2	9,3	19,6	20,6
22	Siedlce	11,6	282	21,6	8,8	13,5	16,6	12,6	10,8	16,1
23	Łososzkowice	39,7	41	8,8	12,3	19,3	8,8	17,5	14,0	19,3
24	Bukownica	14,8	206	24,6	6,7	16,7	15,2	12,0	9,7	15,0
25	Raszowa	23,2	176	18,5	6,5	12,0	9,4	13,4	22,5	17,8
26	Żyrowa	23,0	190	18,3	9,3	8,0	16,0	17,0	13,0	18,3
Razem		15,8	3484	18,2	9,1	12,0	14,5	15,3	12,2	18,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.

Tabela 17. Struktura wieku kobiet w badanych miejscowościach

Lp.	Miejscowość	Udział emigrantów zawieszonych wśród zameldowanych (%)	Liczba kobiet w wieku produkcyjnym	Udział kobiet w wieku przed-produkcyjnym	Udział kobiet w wieku 18–25 lat	Udział kobiet w wieku 26–35 lat	Udział kobiet w wieku 36–45 lat	Udział kobiet w wieku 46–55 lat	Udział kobiet w wieku 56–59 lat	Udział kobiet w wieku po-produkcyjnym
1	Tłumaczów	8,2	106	17,7	8,0	4,9	8,4	14,2	11,5	35,4
2	Radostów	12,6	304	15,0	13,1	13,3	20,6	11,8	6,4	19,7
3	Dłużyna Górna	10,2	80	24,4	1,7	7,6	19,8	12,2	5,2	29,1
4	Strzegów	7,5	70	20,8	5,4	9,2	13,1	13,1	13,1	25,4
5	Rąbino	19,4	163	15,2	2,4	7,9	16,4	8,5	14,2	35,5
6	Miszewo	17,9	30	11,1	15,6	4,4	17,8	24,4	4,4	22,2
7	Pieczarki	9,8	60	9,5	11,9	8,3	20,2	19,0	11,9	19,0
8	Jagodne Wielkie	8,1	43	7,2	13,0	8,7	8,7	18,8	13,0	30,4
9	Grzebień	21,1	38	9,9	14,1	8,5	9,9	16,9	4,2	36,6
10	Domuraty	22,2	22	19,1	10,6	19,1	0,0	14,9	2,1	34,0
11	Kobusy	15,9	21	9,7	3,2	9,7	29,0	22,6	3,2	22,6
12	Siennica Nadolna	15,6	341	17,1	4,4	9,0	14,6	12,9	10,9	31,1
13	Burzec	24,3	101	20,5	4,4	5,7	9,6	21,0	3,5	35,4
14	Splawy	10,2	48	12,5	18,8	1,3	7,5	30,0	2,5	27,5
15	Baran	11,8	25	19,6	10,9	6,5	28,3	6,5	2,2	26,1
16	Motkowice	13,2	137	15,1	7,4	8,1	10,5	12,6	9,5	36,8
17	Czarnożyły	10,9	273	19,3	4,4	10,6	15,2	12,5	4,9	33,1
18	Radoszewice	11,1	251	11,7	12,8	8,9	9,9	25,8	8,1	22,9
19	Stoczki	16,3	63	19,8	3,8	6,6	18,9	17,9	12,3	20,8
20	Laski	27,9	65	15,8	12,3	10,5	14,0	12,3	7,9	27,2
21	Pniów	23,0	59	12,7	7,3	10,0	7,3	10,0	19,1	33,6
22	Siedlce	11,6	219	23,0	8,2	13,0	19,4	11,5	3,8	21,2
23	Łososzkowice	39,7	39	11,1	9,3	16,7	7,4	20,4	18,5	16,7
24	Bukownica	14,8	190	26,3	4,9	13,3	14,4	10,8	8,1	22,2
25	Raszowa	23,2	155	12,8	12,5	9,3	6,0	14,2	13,2	32,0
26	Żyrowa	23,0	165	22,8	6,0	6,3	15,2	13,3	11,4	25,0
Razem		15,8	3068	17,6	7,5	9,5	14,1	14,3	8,7	28,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników prowadzonych badań.